

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการวิจัย และองค์ความรู้ด้านแนวคิดและทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นกรอบทฤษฎีที่สามารถชี้ประเด็นในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์แล้วหาข้อสรุปการวิจัยเพื่อตอบคำถามการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย รายละเอียดของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุน
 - 1.1 ความหมายของทุน
 - 1.2 ประเภทของทุน
 - 1.3 ทุนทางสังคม
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน
 - 2.1 ความหมายของการระดมทุน
 - 2.2 หลักการของการระดมทุน
 - 2.3 ประกอบพื้นฐานของการระดมทุน
 - 2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน
 - 2.5 เครื่องมือที่ใช้ในการระดมทุนขององค์การสาธารณประโยชน์
 - 2.6 กฎในการระดมทุน (Rules in fund-raising)
 - 2.7 จริยธรรมในการระดมทุน (Ethical in fund-raising)
 - 2.8 ปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการระดมทุน
 - 2.9 แนวทางการระดมทุนที่ประสบผลสำเร็จ (Roadmap to Fundraising Success)
 - 2.10 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
3. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
 - 3.1. ความหมายของรูปแบบ
 - 3.2 ประเภทของรูปแบบ
 - 3.3 องค์ประกอบของรูปแบบ
 - 3.4 การสร้างและพัฒนารูปแบบ
 - 3.5 การตรวจสอบรูปแบบ

4. บริบทโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR)
6. การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)
7. การสังเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

แนวคิดเกี่ยวกับทุน

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการระดมทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน เพื่อนำไปสู่ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้เห็นกรอบแนวคิดและการสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

1. ความหมายคำว่าทุน

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556 : ออนไลน์) ในเศรษฐศาสตร์ ทุนหมายถึงปัจจัยในการผลิตที่ใช้ในการสร้างเศรษฐกิจหรือบริการอื่น ๆ ที่มนุษย์เป็นผู้ผลิตและไม่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เศรษฐกิจหรือบริการนั้น ๆ จะต้องไม่ใช่ตัวทุนนั้น ๆ เอง แม้ว่าทุนนั้น ๆ สามารถที่จะเสื่อมราคาลงได้ สินค้าประเภททุนสามารถรับมาได้โดยใช้เงินหรือเงินทุน ในการเงินและการบัญชี คำว่าทุนหมายถึงความมั่งคั่ง โดยเฉพาะความมั่งคั่งที่ใช้ในการเปิดกิจการ

ราชบัณฑิตยสถาน (2556 : ออนไลน์) ทุน น. ของเดิมหรือเงินเดิมที่มีไว้ลงไว้กำหนดไว้ จัดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์ในกิจการ เช่น มีความรู้เป็นทุน มีเงินเป็นทุน ; เงินหรือทรัพย์สินอื่น ๆ ที่ตั้งไว้สำหรับดำเนินกิจการเพื่อหาผลประโยชน์ห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2556 : ออนไลน์) ทุน = Capital บางครั้งเรียกว่าสินค้าทุน (capital good) หมายถึง ปัจจัยการผลิตประเภทหนึ่งที่ใช้ในการผลิตสินค้าหรือบริการ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าหรือบริการชนิดอื่นอีกทอดหนึ่ง อาทิ เครื่องจักร สิ่งปลูกสร้าง เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์ใช้งาน เป็นต้น แต่มักจะไม่รวมสินค้าประเภทวัตถุดิบสิ้นเปลือง ในบางกรณีอาจถือว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นทุนชนิดหนึ่งเรียกว่า ทุนมนุษย์(human capital) ส่วนเงินทุนนั้นในทางเศรษฐศาสตร์ ถือว่าเป็นเพียงสื่อกลางที่จะได้มาซึ่งปัจจัยประเภททุนเท่านั้น มิใช่ปัจจัยทุนที่แท้จริง

Eduzone (2556 : ออนไลน์) ทุนในความหมายทางเศรษฐศาสตร์ จะแตกต่างไปจากทุนที่ใช้โดยทั่วไป ซึ่งพอจะแยกความแตกต่างออกได้ดังนี้ คือ ทุนในความหมายทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ผลรวมของค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ต้องจ่ายจริงในการผลิตสินค้า และค่าใช้จ่ายที่ไม่ต้องจ่ายจริง เป็นต้นทุนที่มองไม่เห็น หรือเรียกว่า ต้นทุนเสียโอกาส คือผู้ผลิตเสียโอกาส ในการนำปัจจัยการผลิตไปใช้ในการผลิตอย่างอื่น เช่น ทำนาในที่นาของตัวเองไม่ได้คิดค่าเช่านา เป็นต้น

นอกจากนี้ทุนทางเศรษฐศาสตร์ยังรวมถึงสิ่งที่สามารถใช้เป็นทุนได้ เช่น เครื่องจักร อาคาร โรงงาน รวมถึงเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ด้วย ทุนในทางธุรกิจ คือ ทุนทางบัญชี หมายถึง เงินสด หรือเงินทุนที่นำมาใช้ในการผลิตและดำเนินการ จะเป็นรายจ่ายที่เห็นได้ชัดเจนว่ามีการจ่ายจริง

สนุก พิเศชัย (2556 : ออนไลน์) ทุน คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการ ทุน หรือ สินค้าทุน (Capital goods) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งก่อสร้าง (Construction) และอุปกรณ์การผลิต (Equipment)

นิติ เอียวศรีวงศ์ (2546 : ออนไลน์) ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึงทุกอย่างนับตั้งแต่จำนวนประชากร ไปจนถึงสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ทักษะ ความสามารถ การศึกษา และสิ่งที่จับต้องได้ เช่น ที่ดิน ตึก เครื่องจักร รวมทั้งสินค้าทุกอย่าง ทั้งที่ทำสำเร็จแล้วและยังไม่สำเร็จ ซึ่งสามารถใช้เพื่อการผลิตสินค้าและบริการได้ ทุนจึงไม่ได้หมายถึงเงินเพียงอย่างเดียว ในบางสถานการณ์ ทุนที่เป็นเงินช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้ผลิตได้มาก และถ้าเขาเข้าถึงแหล่งเงินทุน ก็จะช่วยให้เขาตั้งเนื้อตั้งตัวได้จริง แต่ในบางสถานการณ์เงินที่ได้มา อาจไม่สามารถแปรเป็นทุนได้ แม้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน ก็ไม่ทำให้เกิดการผลิตอะไรเพิ่มขึ้นสักอย่างเดียว นอกจากใช้จ่าย และนำเข้าไปหมุนในวงจรหนี้สิน ซึ่งมีอยู่เดิมเท่านั้น

จากการศึกษา สรุปได้ว่า ทุน หมายถึง ทุกสิ่งที่เราสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการทำงาน ทุนจึงมิใช่แค่เงิน แต่ยังเป็น “ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ ภาควิชา รวมทั้งโอกาสที่ดี ข้อมูลข่าวสารที่สร้างความได้เปรียบ ฯลฯ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือทุนที่เป็นมนุษย์ ซึ่งมีความสามารถและอยู่ในองค์กรหรือชุมชนของเรา

2. ประเภทของทุน

Eduzone (2556 : ออนไลน์) ทุน (Capital) คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้อำนวยความสะดวกในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ หรือทุนคือการสะสมสินค้าในรูปของเครื่องจักร เครื่องมืออุปกรณ์การผลิตต่างๆ ทุนในทางเศรษฐศาสตร์จะหมายถึงสินค้าประเภททุนซึ่งจัดเป็นทุนที่แท้จริง (Real capital) โดยไม่นับรวมเงินทุนซึ่งเป็นทุนที่เป็นตัวเงิน (Money capital) เข้าไว้ในความหมายดังกล่าว โดยทั่วไปทุนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ทุนถาวร (Fixed capital) คืออุปกรณ์การผลิตเครื่องจักร เครื่องมือที่มีความคงทน ถาวร มีอายุการใช้งานยาวนาน เช่น โรงงาน ถนน สะพาน ทางรถไฟ เป็นต้น
2. ทุนดำเนินงาน (Working capital) คือ ทุนประเภทวัตถุดิบต่าง ๆ ซึ่งมีอายุการใช้งาน ค่อนข้างสั้นเป็นสิ่งที่ใช้แล้วหมดไป ต้องหามาทดแทนใหม่อยู่ตลอดเวลา เช่น น้ำมัน ไม้ยาง เหล็ก เป็นต้น บางครั้งเรียกทุนประเภทนี้ว่าทุนหมุนเวียน (Circulating capital)

3. **ทุนสังคม (Social capital)** เป็นทุนที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการผลิตโดยตรงเป็นตัวช่วยเสริมให้การใช้งบประมาณทั้งองคาพยพข้างต้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นสวนสาธารณะ โรงเรียน โรงพยาบาล สนามกีฬา สระว่ายน้ำ เหล่านี้ล้วนเป็นทุนของประเทศโดยส่วนรวม มีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยอ้อม คือ ช่วยให้ความรู้การรักษาสุขภาพอนามัยการพัฒนาในเรื่องของคุณภาพชีวิตของบุคคลที่อยู่ในสังคม

สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2553 : 11 ; ออนไลน์) ได้จำแนกประเภทของทุนชุมชนไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. **ทุนมนุษย์ (Human Capital)** หมายถึง คุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน ที่มีคุณสมบัติในด้านสุขภาพอนามัย อายุขัย/ด้านการศึกษา ภูมิปัญญา ชีตความสามารถ ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ความยากจน ร่ำรวยของคนในครัวเรือน ตัวอย่างได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ครู พระสงฆ์ กลุ่มองค์กรต่าง ๆ เด็ก สตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ เด็กกำพร้า เป็นต้น

สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2556 : 12) ระบุว่า ความจำเป็นของการพัฒนาทุนมนุษย์นั้น ไม่ใช่เรื่องใหม่ ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ตระหนักกันมานานแล้ว ซึ่ง“เทรนด์หรือทิศทางพัฒนา มนุษย์”ก็เป็นที่ไปในทิศทางเดียวกันหมด คือ หันกลับมาสู่การ“พัฒนาในเรื่องจิตใจ”มนุษย์เราจะอยู่ใน โลกอย่างสมดุลได้จำเป็นต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งค่านิยมในยุคใหม่จะต้องมีความ “ใส่ใจและแบ่งปัน” ปัจจัยของความสำเร็จจะประกอบด้วย“ใส่ใจและแบ่งปัน”ปัจจัยของความสำเร็จ ประกอบด้วย“ความเชื่อมั่น ใส่ใจ แบ่งปัน และทำงานร่วมกับผู้อื่น”สำหรับสังคมไทย ดร.สุวิทย์ เมษินทรีย์ ให้ความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า“แต่เดิมคนไทยเป็นผู้บริโภครู้จักแต่ไปนี้เราต้องนำเอาความรู้ นั้นออกมาแบ่งปันกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ใหม่ที่ได้ไปต่อยอดความรู้เดิม เกิดเป็น นวัตกรรมขึ้นมา ซึ่งทั้งหมดนี้เราสามารถนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นปรัชญาสากล มาปรับ ใช้กับคนได้ทุกระดับ เพราะแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสอดคล้องกับทิศทางของโลกในอนาคต” การพัฒนาทุนมนุษย์ในประเทศไทย ก็เป็นเรื่องสำคัญที่สอดคล้องกับทฤษฎีบริหารจัดการทรัพยากร มนุษย์ ที่มองว่า“คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา”ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เน้นที่การเตรียมความพร้อมของคนไทยเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต ขณะที่ สำนักงาน ก.พ. ก็ขานรับความจำเป็นเร่งด่วนนี้ เพราะทั้งระดับองค์กร สังคม และประเทศชาติ จะ สามารถอยู่รอด เติบโต และประสบความสำเร็จในโลกยุคปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ นั้น“มนุษย์” หรือคนในประเทศจะต้องมี “ทุน” ที่เหมาะสม ในที่นี้หมายถึงมี “ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ประสบการณ์ ค่านิยม” ที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการทำงานให้บรรลุผล เรียกสั้น ๆ ว่า “ทุนมนุษย์”หรือ“Human capital”

2. ทุนสังคม (Social Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพ รวมทั้งความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกันและกันในกลุ่มชน กลุ่มองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน ประชาสังคม ความเชื่อถือศรัทธา ตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน รูปแบบของทุนสังคมตามแนวคิดของสังคมไทย ด้วยการใช้คำเรียกว่า “ทุนสังคม” (Social Capital) ที่มีแตกต่างกันออกไป อาทิ “ทุนบ้านนอก”หรือ “ทุนของชุมชน” ฯลฯ ดังนั้น “รูปแบบทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทย” จึงมีหลากหลาย ดังนี้

2.1 ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นฐานชีวิตในการทำมาหากินของคนไทย ยกตัวอย่างเช่น ความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา ศิลปะ การทอผ้า ทอเสื่อ

2.2 จารีต ประเพณี เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมา เพื่อดูควบคุมชุมชนให้ดำรงชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดของชุมชนนั้น

2.3 ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร ได้แก่ การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับสมาชิก/กลุ่ม หรือระหว่างชาวบ้านซึ่งอาจจะขยายออกไปถึงชุมชนใกล้เคียงและขยายความมีน้ำใจ เอื้ออาทรออกไปถึงคนยากจน ผู้ด้อยโอกาส รวมถึงแรงงานคืนถิ่นในชุมชนอีกด้วย

2.4 ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนไทย มีลักษณะของระบบครอบครัว เครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ระบบเอามือเอาแรงกัน การลงแขกเกี่ยวข้าว ความสัมพันธ์อันอบอุ่นนี้ จะเป็นโครงสร้างอันสำคัญที่จะยึดโยงชุมชนไว้ให้เข้มแข็งไม่แตกสลายโดยง่าย

2.5 ความสามัคคี รวมพลัง รวมใจและรวมความคิดของสมาชิกในกลุ่มหรือของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงหรืออาจจะขยายเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการและหน่วยงานสนับสนุนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการระดมทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเกิดความความต่อเนื่อง ยั่งยืนของกิจกรรมของกิจกรรมในระยะยาว

2.6 ทักษะในการจัดการร่วมกัน ซึ่งจะเกิดการเพิ่มความสามารถ ทักษะความชำนาญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ของกลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายองค์กร ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน หรือวัด เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของชุมชนให้เกิดการพอกอยู่พอกินและมีความพอเพียงร่วมกัน

2.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และสั่งสมขึ้นมาเพื่อการดำรงชีพยกตัวอย่าง เช่น ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการทำเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น

ดังนั้น ทูทางสังคมที่เป็นรูปธรรมรวมทั้งปัจจัยที่เอื้อให้เกิดทุนทางสังคมจากภายในและภายนอกชุมชน จากนักคิด/นักวิชาการ/และหน่วยงานผู้รับผิดชอบชัดเจนในตัวเองว่า “ทุนทางสังคม” เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน กลุ่มเยาวชนสำนักวิจัยบ้านเกิด เป็นต้น รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และสั่งสมขึ้นมาเพื่อการค้าขาย ฉะนั้น ทุนทางสังคมดังกล่าวนี้คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนต่าง ๆ มีความสามารถในการเพิ่มทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเอง มากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหาและมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้น และท้ายที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว

3. ทุนกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชน ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสาร โทรคมนาคม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

4. ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกาะ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน น้ำพุ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ธรรมชาติ ฯลฯ

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบประเภทของทุน

ประเภททุน	คำนิยาม
ทุนการเงิน	เงินและสินทรัพย์ เช่น เงินที่ฝากในธนาคาร ซึ่งไม่สามารถผลิตสินค้าและบริการได้โดยตรง ดังนั้นจะถูกใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิตที่สามารถจะผลิตสินค้าและบริการได้
ทุนกายภาพ	สิ่งที่ใช้ในการสนับสนุนการผลิตสำหรับสินค้าและบริการ เช่น เครื่องจักร, อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต
ทุนที่เป็นสินทรัพย์	ปัจจัยของการผลิตที่ได้จัดหา มา เช่น ที่ดิน ที่สามารถจับต้องได้
ทุนมนุษย์	ทุนที่สะสมมาจากความเชี่ยวชาญโดยผู้ทำงาน หรือการรู้แนวทางในการทำบางสิ่ง เช่น การอบรมความเชี่ยวชาญ ทุนนี้เป็นประโยชน์ต่อการได้รับรายได้
ทุนทางสังคม	เครือข่ายทางสังคม บรรทัดฐานและข้อบังคับ ที่ควบคุมบุคคลภายใน ทุนนี้มีคุณค่าในการเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติของบุคคลและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ที่มา : ปรับปรุงจาก Halpern (2005 : 124)

จากการศึกษาเอกสารและตารางเปรียบเทียบทุนประเภทต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์
เป็นประเภทของทุนทางสังคมได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงประเภทของทุนทางสังคม โดยใช้แหล่งข้อมูลร้อยละ 50

แหล่งข้อมูล ประเภทของ ทุนทางสังคม	Eduzone (2556 : ออนไลน์)	Halpem (2005)	Adler and Kwon (2009)	Nahapiet & Ghoshl (1998)	Pennar (1997)	สังคมและความมั่นคงของมนุษย์	วารวดี โรมรัตน์พันธ์ (2548)	อเนก นาคะบุตร (2545)	การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงิน ชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2553)	ร้อยละ
ทุนมนุษย์			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	80
ทุนที่เป็นสถาบัน	✓					✓	✓		✓	✓	50
ทุนทางปัญญาและ วัฒนธรรม			✓			✓	✓	✓	✓	✓	60
กลุ่มองค์กรชุมชน	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	80
เครือข่าย		✓	✓	✓	✓		✓			✓	60
ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ	✓			✓			✓	✓	✓	✓	60
สำนักในท้องถิ่นหรือ ทุนทางจิตวิญญาณ						✓		✓		✓	30

จากตารางที่ 2 ประเภทของทุนทางสังคม ผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเภทของทุนทางสังคม
เพื่อนำมาใช้ในการระดมทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1 ได้ทั้งหมด 4 ประเภท ประกอบด้วย

1. ทุนมนุษย์ (Human Capital) ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและ
ไม่เป็นทางการ ครู พระสงฆ์ กลุ่มองค์กรต่าง ๆ เด็ก สตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ
เด็กกำพร้า กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน เครือข่ายโรงเรียน กลุ่มเยาวชนสำนักirkักษ์บ้านเกิด เป็นต้น
รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สถานีตำรวจภูธร เป็นต้น

3. ทูททางปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น

4. ทูททางธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา ชุมชนดิน น้ำ ภูเขา สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน พืชพันธุ์ธัญญาหารธรรมชาติ เป็นต้น

3. ทูททางสังคม

3.1 แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับทูททางสังคม

Baron and Schuller (2000 : 12) ; Fukuyama (1995 : 27) ; Cohen and Prusak. (2001 : 22) ได้กล่าวถึงแนวคิดทูททางสังคมว่า เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมทั้งในระดับองค์การและสังคม ทูททางสังคมเกี่ยวข้องกับเครือข่าย บรรทัดฐาน ความไว้วางใจและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับจำนวนเครือข่ายมนุษย์และชุมชนต่าง และการมีทูททางสังคมทำให้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการปฏิบัติเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

Coleman (1990 : 18) กล่าวว่า ทูททางสังคมมีคุณลักษณะที่ไม่สามารถจับต้องได้ และมีความคลุมเครือเมื่อเปรียบเทียบกับทุนรูปแบบอื่น เช่นทุนทางเศรษฐกิจ เราสามารถวิเคราะห์โดยมีพื้นฐานจากอุปสงค์และอุปทานในตลาด ทุนมนุษย์จัดเป็นสินทรัพย์ของมนุษย์ที่มีอยู่ในสติปัญญา ในขณะที่ทูททางสังคมเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ในสังคม โดยที่เจ้าของทูททางสังคมซึ่งก็คือปัจเจกบุคคลที่จะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับปัจเจกบุคคลอื่นผู้ซึ่งจัดหาแหล่งของผลประโยชน์ ทูททางสังคมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในฐานะเป็นทรัพย์สินทางโครงสร้างที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตามตารางที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทูททางสังคมกับทุนประเภทอื่น ๆ

Putnam (1993 : 167) ได้ศึกษาบทบาทของทูททางสังคมต่อรัฐบาลและผลการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศอิตาลีเมื่อปี 1993 และความสำคัญของทูททางสังคมในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 1995 โดยมีเนื้อหาเน้นไปที่การพัฒนาชุมชน ศักยภาพของประชาชน (Civic capacity) การเสริมสร้างหรือการพัฒนาชุมชน (Community building) ค้นพบว่าแนวคิดทูททางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน ความร่วมมือและเครือข่าย องค์ประกอบดังกล่าวสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาความมีประสิทธิภาพของสังคม รวมทั้งช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่าง ๆ มีความพร้อมเพรียง นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนและรัฐบาลในภูมิภาคตอนเหนือของอิตาลีมีความอยู่ดีมีสุข มีการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจดีกว่าตอนใต้เพราะมีระดับของทูททางสังคมมาก Putnam จำแนกทูททางสังคมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ทุนแรงยึดเหนี่ยวภายในกลุ่ม (Bonding social capital) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและโครงสร้างภายในกลุ่มซึ่งเกิดจากการนำพาคนและกลุ่มคนภายในชุมชนที่รู้จักกันมาร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่ม (Group activities)

2. ทุนปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม (Bridging social capital) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและโครงสร้างระหว่างกลุ่มซึ่งเกิดจากการเชื่อมโยงทางสังคมที่นำพาคนหรือกลุ่มคนภายในและภายนอกที่ไม่รู้จักกันมาทำกิจกรรมร่วมกัน

วีรกร ตริเศศ (2546 : 20) กล่าวว่าทุนทางสังคมเป็นนามธรรม โดยแท้จริง หมายถึง ความเชื่อถือไว้วางใจในสังคม (Trust) ซึ่งอาจจะทำให้สังคมดีขึ้น ตัวอย่างเช่น ในธุรกิจถ้ามีความเชื่อถือไว้วางใจ ก็ไม่จำเป็นต้องมีสัญญาทางการค้าที่ซับซ้อน ก่อให้เกิดการประหยัดด้านต้นทุน โดยรูปแบบหนึ่งของการมีความเชื่อถือไว้วางใจ ก็คือการทำชุมชนมีสมาชิกในชุมชนไว้วางใจกันมีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน เป็นหน่วยของความเข้มแข็งที่จะก่อให้เกิดการผลิต และสิ่งดีงาม เช่น สโมสรโรตารีไลออนส์ เป็นต้น และยังกล่าวอีกว่า ในเมืองไทยมีการตีความเรื่องทุนทางสังคม ครอบคลุมถึงการอยู่อาศัยของชาวบ้านในอดีตที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ต้องต่อสู้ภัยธรรมชาติ และความผันผวนทางเศรษฐกิจ เพราะมีความกลมเกลียวกันและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นตัวแทนทาง ดังนั้นชุมชนเหล่านี้ที่เข้มแข็งก็คือมีทุนทางสังคมสูงนั่นเอง และยังกล่าวเพิ่มเติมว่านักเศรษฐศาสตร์เห็นด้วยกับแนวคิดทุนทางสังคมในบทบาทสำคัญหลายด้าน เช่น โดยนักเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ (University of Massachusetts) ได้แก่ แซมมวลโบลส์ (Samuel Bowls) และเฮอริเบิร์ตจิทิส (Herbert Gintis) ซึ่งเชื่อว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ หรือปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลเศรษฐศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียว แต่มีเหตุผลอีกว่านั่นอีกมาก กล่าวคือ ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจนั้น นอกจากใช้ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์แล้วจำเป็นต้องใช้ความรู้ในศาสตร์สาขาอธิบายรวมจึงจะทำให้การอธิบายเกิดความสมบูรณ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละปรากฏการณ์ และเสนอให้การใช้ทุนทางสังคมมาพิจารณาว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของความมั่งคั่งของประเทศแล้ว ซึ่งสมมติฐานดั้งเดิมของเศรษฐศาสตร์ที่ใช้เป็นรากฐานในการวิเคราะห์ บนพื้นฐานที่มนุษย์มีความโลภหรือ ความอยากส่วนตัวและใช้ตัดสินใจเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น กล่าวได้ว่าสมมติฐานดังกล่าวไม่เป็นความจริงเพราะยังมีมนุษย์จำนวนหนึ่งยินดีเสียสละทรัพยากรส่วนตัว เพื่อช่วยสังคมอย่างจริงจัง เช่น บริจาคเงินทำบุญ ทำงานการกุศล ทำงานมูลนิธิ เป็นต้น ซึ่งส่งผลช่วยให้เกิดทุนทางสังคมโดยมิได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว โดยนักเศรษฐศาสตร์ทั้งสองเชื่อว่า มนุษย์ส่วนหนึ่งได้รับความพอใจอย่างเด่นชัด จากการกระทำที่ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนั้นยังระบุว่า ผลการทดลองของแซมมวลโบลส์ (Samuel Bowls) และเฮอริเบิร์ตจิทิส (Herbert Gintis) ที่ได้ทำการทดลองกับนักศึกษา พบว่า การตั้งใจทำความดีอย่างจริงจัง หรือความเห็นแก่ตัว ไม่สามารถอธิบายการมีแรงจูงใจในการทำงาน หรือไม่ทำงานการกุศลได้เพียงพอ แต่ความดีเกิดจากการมีชุมชน ที่มีกระแสความนึกคิด หรือมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความรู้สึกนึกคิด หรือมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความรู้สึกรักใคร่กลมเกลียว ไว้วางใจซึ่งกันและกันและกันในชุมชนนั้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่าชุมชนใดที่มีทุนทางสังคมสูง ก็จะโน้มนำให้สมาชิกเกิดการกระทำที่ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตที่เป็นสาธารณะ ปราบปรามที่จะเสียสละ

ทำงานให้แก่สาธารณะยิ่งขึ้น การมีทุนทางสังคมของชุมชนเช่นนี้ จะเป็นตัวที่ทำให้เข้าใจระบบเศรษฐกิจ นอกเหนือไปจากการทำงานของกลไกตลาด และบทบาทของภาครัฐ ประเด็นสุดท้าย กล่าว ว่า นักเศรษฐศาสตร์บางกลุ่ม กลับมองทุนทางสังคมเป็นเรื่องของแต่ละคน โดยให้ความหมายว่าทุนทางสังคม คือ ทักษะทางสังคม (Social Skill) ของแต่ละคน ซึ่งหมายถึงการมีเครือข่ายของความสัมพันธกับคนอื่นความสามารถในการสร้างมิตรด้วยมนุษยสัมพันธ์ หมายรวมถึงความมีเสน่ห์ส่วนตัวที่ทำให้คนอื่นชอบตน ทุนทางสังคมในลักษณะนี้ เป็นผลพวงจากการลงทุนในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนต่าง ๆ เช่น การสังสรรค์ การไปร่วมงานบุญงานศพของคนอื่น การอวยพรปีใหม่ การช่วยเหลือ การมีความเอาใจห่วยโย เป็นต้น ปริมาณของทุนทางสังคมตามแนวความคิดในแบบชาวตะวันตกส่วนใหญ่ก็วัดได้จากจำนวนการเป็นสมาชิกของสโมสร ของกลุ่มสังคมและการกุศล ศาสนา กีฬา เป็นต้น และในแบบไทย ก็คือ เครือข่ายความสัมพันธ์ของการเป็นเพื่อน การรู้จักผู้คนในวงการต่าง ๆ ทุนทางสังคมในแนวนี้สามารถสร้างได้ในลักษณะเดียวกับที่สร้างความมั่งคั่งทางการเงิน ด้วยการออม และการลงทุน หรือการสร้างทุนมนุษย์ (Human Capital) จากการสร้างทักษะและการมีการศึกษา ในกระบวนการ การสร้างที่สามารถทำร่วมกันในหลายมิติได้ เช่น การลงทุนผลิตแพทย์ก็สามารถลงทุนสร้างได้ ในขณะที่ เดียวกันก็สามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ สร้างทุนทางสังคมไปพร้อมกัน ผลก็คือแพทย์อาจมีรายได้ เพิ่มขึ้นในอนาคต จากการมีคนไข้รู้จักชอบพอมากขึ้น

สีนาต ตรีวรรณไชย (2546 : ออนไลน์) ระบุว่า ชุมชนที่มีความเชื่อถือว่าไว้วางใจกันทำให้สามารถรวมตัวกันจัดสรรทรัพยากรที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น น้ำ ป่า ที่สาธารณะ ทะเล เงินทุนหมุนเวียน ซึ่งอาจเรียกลักษณะความสัมพันธ์เหล่านี้ว่า “ทุนทางสังคม” ทุนทางสังคมหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคม หรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ ทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึง คือ ความเชื่อถือว่าไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) และสถาบัน (Institution) โดยทุนทางสังคมสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากทุนทางสังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน กิจกรรมร่วมมือกัน เกิดการเรียนรู้ รับรู้และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยืดโยงและยอมรับร่วมกัน และสามารถสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านในชุมชนแห่งหนึ่งมีกิจกรรมร่วมมือกันอยู่เป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านต่างเรียนรู้และเข้าใจหรือ “รู้จัก” กันเป็นอย่างดี เป็นผลให้เมื่อชาวบ้านต้องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา เพื่อระดมเงินออมและปล่อยกู้ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนราคาถูกให้คนในชุมชน มันก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะเมื่อมีความไว้วางใจใจกัน ก็ไม่ต้องกลัวว่าจะมีการโกงกันหรือขีดเงินหนีไป สามารถสรุปได้ว่า ความไว้วางใจใจกัน ทำให้ชาวบ้านได้มีแหล่งเงินทุนเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

Coleman (1990 : 103-104) ได้ยกตัวอย่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของบุคคลในสังคมของคาทอลิก เนื่องจากการร่วมกลุ่มของคาทอลิก เกิดจากความเชื่อ ความผูกพันร่วมกันใน

กลุ่ม นอกจากนั้นยังระบุว่า ทูทางสังคมภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองนักเรียนด้วยกันเอง ทำให้พ่อแม่เข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ทูทางสังคมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการสร้างทุนมนุษย์ (Human Capital) ของบุตร ซึ่งวัดจากผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

วรวิมล โรมรัตนพันธ์ (2548 : 84-85) ได้นำกรอบความคิดทุนทางสังคมมาใช้ในการศึกษากระบวนการทุนทางสังคม โดยได้แบ่งกรอบความคิดการศึกษาทุนทางสังคมในลักษณะกระบวนการออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม ประกอบด้วย 3 ส่วน อันได้แก่

1.1 ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าวจะมีทั้งส่วนที่มีมาแต่ดั้งเดิม อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม สถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนั้นระบบคิดอีกส่วนหนึ่งอาจจะมาจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ สำหรับสาระหลักที่อยู่ในระบบคิดดังกล่าวได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน เป็นต้น

1.2 ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิดนั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนที่ระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระบบคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิดและวิธีปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุนหมู่บ้าน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยที่ทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

2. ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินทุนจากภายนอก เครื่องมือที่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากรหรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อระบบคิดและวิธีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน การวิเคราะห์กระบวนการทุนทางสังคมจะวิเคราะห์ในหลายระดับ อาทิ ระดับปัจเจก ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม องค์กร สถาบัน ชุมชน และเครือข่าย โดยพิจารณาว่าการกระจายทรัพยากร

หรือทุนประเภทต่าง ๆ ในแต่ละระดับเป็นไปในลักษณะใด มีการกระจายอย่างทั่วถึงหรือมีอิทธิพลต่อกันมากนักน้อยเพียงใด

Adler and Kwon (2009 : 93-95) ยังได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับทุนประเภทอื่นดังนี้

1. ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่สามารถลงทุนเพื่อความคาดหวังในอนาคต โดยต้องการผลตอบแทน แม้ว่าอาจไม่แน่นอน จึงคล้ายคลึงกับทุนประเภทอื่น เช่น การลงทุนในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอก หรือการที่ทั้งบุคคลและกลุ่มคนขยาย
2. ทุนทางสังคมสามารถถือเอาและเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การมีทุนทางสังคมที่เป็นเครือข่ายเพื่อนที่มีไว้เพื่อพูดคุยหรือเพื่อขอคำปรึกษาก็ได้ ดังนั้นทุนทางสังคมจึงคล้ายคลึงกับทุนประเภทอื่น ดังเช่นทุนทางกายภาพที่สามารถใช้เพื่อเป้าประสงค์ที่แตกต่างกัน
3. ทุนทางสังคมสามารถทำหน้าที่แทนหรือเป็นส่วนประกอบของทรัพยากรอื่น อย่างกรณีบางครั้งแทนที่บุคคลจะได้รับค่าตอบแทน แต่กลับมีช่องทางติดต่อสื่อสารที่ดีแทน หรือทุนทางสังคมสามารถปรับปรุงให้ทุนทางเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพขึ้น เพราะทำให้ลดค่าใช้จ่ายทางการดำเนินการทางธุรกิจ
4. ทุนทางสังคมเหมือนกับทุนทางกายภาพและทุนมนุษย์ แต่ไม่เหมือนกับทุนทางการเงิน เพราะทุนทางสังคมต้องการความมั่นคง ในขณะที่ทุนทางการเงิน เช่น พันธบัตรมีระยะเวลาของมูลค่า และทำขึ้นใหม่ได้
5. ทุนทางสังคมไม่สามารถลดคุณค่าได้ เช่น ความไว้วางใจที่บุคคลแสดงออกต่อกันในวันนี้ย่อมจะได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลตอบแทนในวันข้างหน้า เช่นเดียวกับทุนมนุษย์ที่อยู่ในรูปของสติปัญญาความรู้ ที่เมื่อนำไปใช้ก็จะยิ่งเพิ่มพูนและพัฒนาขึ้น
6. ทุนทางสังคมไม่เหมือนกับทุนประเภทอื่น ทุนทางสังคมเสมือนกับสินค้าสาธารณะ ที่ไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ เช่น การดำเนินงานที่เต็มไปด้วยพันธะสัญญาและการประสานความร่วมมือกันจากทั้งสองฝ่ายทำให้เกิดทุนทางสังคมขึ้น
7. ทุนทางสังคมก่อขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งแตกต่างกับทุนประเภทอื่น ดังนั้นไม่มีใครเป็นเจ้าของทุนทางสังคมได้ เพราะหากความมีมิตรไมตรีระหว่างคนสองคนหมดลง ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ย่อมสิ้นสุด

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541 : 6) ชี้ให้เห็นว่า ทุนทางสังคมมีความจำเป็นและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในหลาย ๆ ด้าน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย ในสังคมไทยนั้น ทุนทางสังคมอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. หลักการตอบแทนกัน (Reciprocity) ถือว่าเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การ

แลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแขก การผลัดช่วงกันสร้างบ้านให้สมาชิกในชุมชน รวมถึงการระดมแรงงาน เพื่อกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็นสถาบันสำคัญในชุมชน ถือเป็น การสร้างหลักประกันความมั่นคงอีกทางหนึ่งของชีวิต

2. หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communality) เป็นทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง หมายถึง การใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้แล้ว ยังแฝงนัยของการจัดการร่วมกันของชุมชน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมการใช้พื้นที่อันเป็นของสมาชิกในชุมชน

จามะรี เชียงทอง (2549 : 160-161) ได้อธิบายเกี่ยวกับทุนทางสังคมว่า เป็นแนวคิดที่พูดถึงการรวมตัวของประชาชนที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ในลักษณะเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีอยู่ไปสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมด้านอื่นต่อไป การรวมตัวของประชาชนดังกล่าว นอกจากจะสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์แล้ว ยังสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มคนในการระดมความคิดเห็นและรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมสาธารณะ รวมทั้งจะก่อให้เกิดทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น

3.2 ความหมายทุนทางสังคม นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามที่มีความหลากหลาย ดังนี้

Adler and Kwon (2009 : 93) ได้นิยามทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรของบุคคลหรือกลุ่มที่เกิดขึ้นจากเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมที่อาจจะแนบแน่นหรือเจือจาง นอกจากนี้ Adler and Kwon (2002 : 20) ยังได้จัดแบ่งคำนิยามเป็น 3 กลุ่ม คือ ทุนทางสังคมในลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มทุนทางสังคมในลักษณะโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม และทุนทางสังคมในลักษณะทั้งความสัมพันธ์และโครงสร้างระหว่างปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม

Bourdieu and Wacquant (1992 : 119) อธิบายว่าทุนทางสังคมเป็นผลรวมของทรัพยากรที่มีศักยภาพซึ่งถูกเชื่อมต่อกับเครือข่ายที่ยั่งยืนหรือความสัมพันธ์ที่ไม่ได้จัดตั้งขึ้นที่มาจากความคุ้นเคยที่มีต่อกัน

Portes (1998 : 6) ระบุว่าทุนทางสังคมเป็นกิจกรรมของตัวแสดงต่าง ๆ ที่รักษาผลประโยชน์ โดยใช้ความเป็นสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคม

Coleman, J. (1990 : 302) ได้นิยามทุนทางสังคมโดยใช้เกณฑ์หน้าที่ (By Function) ว่าเป็นความหลากหลายของหน่วยทางสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบรวม 2 ประการ คือ มิติด้านโครงสร้างสังคมและมิติด้านการเอื้อหรือหนุนเสริม ให้เกิดการกระทำโดยผู้กระทำทั้งจากตัวบุคคลและจากองค์กร รวมทั้งอธิบายถึงรูปแบบของทุนทางสังคมว่า ทุนทางสังคมเหมือนกับทุน

ในรูปแบบอื่น ๆ สามารถสร้างผลผลิตภาพ และสร้างโอกาสในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ ทูททางสังคมเหมือนกับทุนกายภาพและทุนมนุษย์ แต่อาจจะไม่สามารถทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์และอาจใช้ได้กับงานบางอย่าง และทุนทางสังคมไม่เหมือนกับทุนกายภาพและทุนมนุษย์คือ ทุนทางสังคมจะอยู่ในรูปแบบโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำด้วยตัวเองโดยทุนทางสังคมจับต้องไม่ได้และไม่ใช้คุณสมบัติส่วนบุคคล เช่น การศึกษา ทักษะ เป็นต้น

Putnam, R.D. (1993 : 29) ได้นิยามทุนทางสังคมว่า เป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุน การร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น เริ่มจากประชาชนในสังคมมีระบบคิด และค่านิยมที่ตีร่วมกัน ดังนั้น ทุนทางสังคมในรูปเครือข่ายส่งผลให้ 1) เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกชน 2) เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทน ทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น 3) เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่ายทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว และ 4) มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

Nahapiet and Ghoshl (1998 : 243) เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นผลรวมของทรัพยากรที่แท้จริงและเปี่ยมไปด้วยศักยภาพที่ฝังลึกอยู่ในและได้มาจากเครือข่ายของความสัมพันธ์โดยมีบุคคลและสังคมเป็นเจ้าของ ทุนทางสังคมประกอบด้วยทั้งเครือข่ายและสินทรัพย์ซึ่งสามารถเคลื่อนย้ายไปมาภายในเครือข่าย

Pennar (1997 : 154) ชี้ว่าทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลและยังส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย

World Bank (1999 ; อ้างถึงใน สุวรรณิ คำมั่นและคณะ. 2551 : 3) ระบุถึงสถาบันระบบความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานที่ช่วยหล่อหลอมการมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกัน รวมทั้งได้กล่าวถึงทุนทางสังคมและนำแนวคิดทุนทางสังคมไปใช้ในรูปแบบหนึ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาโดยพยายามที่จะตอบคำถามว่า อะไรเป็นทุนทางสังคมและจะทำอย่างไรเพื่อที่จะเกิดการพัฒนายั่งยืนที่สุดต่อประเทศหรือชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการสร้างองค์กรที่เป็นประโยชน์ หมายถึง การเพิ่มขึ้นของความยึดเหนี่ยวกันในสังคม สามารถนำไปพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

สถาบันเพื่อการศึกษาวิจัยและนวัตกรรม (Center for Education, Research and Innovation) ขององค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) (สุวรรณิ คำมั่นและคณะ. 2551 : 2) สรุปว่า ทุนทางสังคมต่อการสร้างเครือข่ายและกระบวนการต่าง ๆ ที่มีบรรทัดฐาน

การปฏิบัติ (Norm) ค่านิยม (Value) และความเข้าใจร่วมกัน(Understanding) ในการเกื้อหนุนความร่วมมือภายในและระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

Bain and Hicks (1999 ; อ้างถึงใน สุวรรณีย์ คำมันและคณะ. 2551 : 3) ได้แบ่งทุนทางสังคมเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมหภาคกับระดับจุลภาคโดย ระดับมหภาค (Macro) จะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการ อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย และระดับของการกระจายอำนาจ ซึ่งเป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อระดับจุลภาค และระดับจุลภาค (Micro) ถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอน รวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ 1) สารหรือวิถีคิด (Cognitive) ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของประชาชน เป็นสิ่งที่จับต้องยาก เพราะอยู่ในรูปของการให้คุณค่า (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ทศนคติ (Attitudes) พฤติกรรม (Behavior) และบรรทัดฐานของสังคม (Social norms) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้คุณค่าซึ่งประกอบด้วยความไว้วางใจ (Trust) ความสามัคคี (Solidarity) และการต่างตอบแทน (Reciprocity) คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นค่านิยมร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และ 2) โครงสร้าง (Structural) จะสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบและระดับการปฏิบัติของสถาบันท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สามารถสนองต่อการพัฒนาชุมชน จึงมักเกิดในองค์กรแนวราบและมีความเป็นเครือข่าย

Thomas Ford Brown (1990 : 121) เสนอว่า ทุนทางสังคมเป็นกระบวนการวิเคราะห์ระบบ ในการจัดสรรทรัพยากรทั่วทั้งเครือข่ายทางสังคม (Allocating resources) ที่มีความสอดคล้องกับรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างการยึดติดกับความเป็นตัวตนของปัจเจก (Individual egos) ที่อยู่ภายในเครือข่าย แนวคิดเกี่ยวกับระบบจะมีการวิเคราะห์ที่ครอบคลุม 3 มิติ/ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับ Micro พิจารณาถึงการยึดติดกับความเป็นตัวตน ทั้งในส่วนที่เป็นศักยภาพในการจัดสรรทรัพยากรที่เกิดจากความเป็นตัวตนในระดับปัจเจกและความเป็นตัวตนที่มีอยู่ในเครือข่ายทางสังคม โดยมุ่งเน้นความเกี่ยวพันระหว่างปัจเจกชนกับผลลัพธ์สุดท้าย (Individual nodal outcomes) ภายใต้สังคมที่เป็นอยู่ 2) ระดับ Macro พิจารณาถึงแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเครือข่าย ทั้งในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างการยึดติดกับความเป็นตัวตนที่หลากหลายในเครือข่าย และรูปแบบการไหลเวียนของทรัพยากรในเครือข่านั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการมุ่งเน้นพิจารณากระบวนการสร้างเครือข่าย และผลลัพธ์สุดท้ายที่จะเกิดจากการกระจายทรัพยากรและ 3) ระดับ Macro เป็นการศึกษาแนวคิดของทุนทางสังคมที่แฝงตัวอยู่ในโครงสร้าง โดยพิจารณาจากเครือข่ายเฉพาะแห่งที่มีทุนทางสังคมแฝงตัวอยู่ในระบบเศรษฐกิจ การเมือง และระบบวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานของสังคม ที่มุ่งเน้นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ

ระดับมหภาค ที่มาจากภายนอก ซึ่งเป็นเงื่อนไขผูกมัดกับเครือข่าย โครงสร้างหรือความสัมพันธ์ในสังคม รวมทั้งความเป็นพลวัตของโครงสร้างการเปลี่ยนแปลง และการเคลื่อนย้ายเครือข่ายด้วย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างถึงใน สุวรรณี คำมั่นและคณะ. 2551 : 4-5) ได้ศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมทั้งในเชิงความหมายแคบและความหมายกว้าง โดย 1) แนวคิดตามความหมายแคบ (Narrow Concept) เป็นการรวมกลุ่มในแนวนราบ (Horizontal Association) ระหว่างประชาชนโดยอาศัยเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) และบรรทัดฐานร่วมกัน (Associated Norms) เพื่อที่จะบรรลุผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งมีคุณลักษณะในเชิงองค์กรทางสังคมและ/หรือเศรษฐกิจดังนั้น เครือข่ายทางสังคมและบรรทัดฐานที่มีร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมที่ทำให้เกิดหรือเป็นผลมาจาก การร่วมมือหรือการประสานงาน จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญ ชุมชนที่มีระดับการพัฒนาสูงโดยเปรียบเทียบมักจะได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาคม และทำให้เกิดบรรทัดฐานร่วมกันจากการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบระหว่างกัน เป็นผลทำให้เกิดความไว้วางใจ (Trust) ในสังคม และ 2) แนวคิดตามความหมายกว้าง (Broader Concept) เป็นการรวมเอากลุ่มในแนวตั้งเข้ามารวมกับกลุ่มในแนวนราบ ซึ่งการรวมกลุ่ม ในแนวตั้งจะมีลักษณะของความสัมพันธ์ในเชิงลำดับชั้น และมีความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายอำนาจระหว่างสมาชิกของกลุ่ม จึงเป็นการรวมเอาความสัมพันธ์ทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐเข้าด้วยกัน ภายใต้วัตถุประสงค์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายสำหรับรูปแบบทุนทางสังคมหรือการเข้ามามีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบเชิงโครงสร้าง (Structure) หมายถึง บทบาทของเครือข่ายทางสังคมที่ส่งเสริม/สนับสนุนโดยกฎ ระเบียบ และจารีตที่ขจัดปัญหา Collective Actions ในสังคมจากการให้/แบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ทุนทางสังคมในรูปแบบนี้จึงมีลักษณะที่เป็นวัตถุประสงค์ (Objective) และสามารถสังเกตการเกิดขึ้น/ลดลงได้อย่างชัดเจน และ 2) รูปแบบเชิงวิธีการคิด (Cognitive) หมายถึง บรรทัดฐาน (Norms) คุณค่า (Value) ความไว้วางใจ (Trust) ทศนคติ (Attitudes) และความเชื่อ (Belief) ซึ่งมักเป็นสิ่งที่จับต้องยากและไม่เป็นตัวตน (non-material) และมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (Subjective) ทำให้การสังเกตและวัดการมีอยู่หรือเสื่อมสลายได้ยาก

สุวรรณี คำมั่นและคณะ (2551 : 5) ได้สรุปว่า ทุนทางสังคม เกิดจากการร่วมตัวร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้นื้อเชื่อใจ สายใยผูกพันและวัฒนธรรมที่ติงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ที่มีการสะสมในลักษณะเครือข่ายขององค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

บัวพันธ์ พรหมพิทักษ์ (2546 : 6) ได้กล่าวว่า “ทุนทางสังคม” ทั้งในส่วนคำและความหมายที่ใช้กันอยู่พัฒนามาจากฐานคิดและประสบการณ์ในประเทศตะวันตก ในวงวิชาการด้านการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศโดยทั่วไปแล้ว ทุนทางสังคม หมายถึงปทัสถาน

ระบบความสัมพันธ์ และสถาบันทางสังคม ที่ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Cohesion) ทูทางสังคมเป็นรากฐานของความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพองค์กร ความอยู่ดีกินดี หรือความมั่งคั่งของสังคมนั้น ๆ

สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 24-45) ได้ให้ความหมายทูทางสังคม คือ รูปแบบของพลังหรือปัจจัยที่มีอยู่ในชุมชน เป็นลักษณะทางสังคมที่ปัจเจกชนและองค์กรทางสังคมมีเครือข่าย (Network) มีความไว้วางใจ (Trust) และมีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ (Norms) เพื่อการส่งเสริม เกื้อหนุนและร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ซึ่งมีคุณลักษณะเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ก่อให้เกิดความสามารถในการปรับปรุงสถานะของสังคม องค์กร และตนเองให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ได้อธิบายถึงมิติของทูทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติ ดังนี้

1. มิติกลุ่มและเครือข่าย กลุ่มเป็นแหล่งที่ปัจเจกชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าประสงค์ร่วมกัน เป็นแหล่งให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเมื่อกลุ่มมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ จะก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มและสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเป็นการขยายโอกาสในการแสวงหาแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้กลุ่มขยายตัวและเกิดความเข้มแข็งขึ้นมา ชุมชนที่มีองค์ประกอบด้านกลุ่มสูงย่อมมีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มประเภทต่าง ๆ มากมาย เพื่อดำเนินการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่มจะอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้การรวมตัวกันของกลุ่มก็สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือบรรลุเป้าหมายของกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นมา อีกทั้งชุมชนใดที่มีองค์ประกอบด้านเครือข่ายสูง ย่อมมีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเพื่อน และจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกมากกว่า ซึ่งสภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองหรือการพึ่งพาภายในชุมชนสูงกว่า สรุปได้ว่าหากชุมชนใดที่มีทูทางสังคมในมิติกลุ่มและเครือข่ายสูง ย่อมมีโอกาสในการแสวงหาหรือแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะในรูปแบบของทรัพยากรหรือข่าวสารต่าง ๆ สูงตามไปด้วย

2. มิติความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากชุมชนใดที่มีองค์ประกอบด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกันภายในชุมชนสูง ย่อมมีโอกาสในการสร้างความร่วมมือภายในชุมชนสูงตามไปด้วย ชุมชนใดที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง ย่อมมีโอกาสในการให้ความช่วยเหลือกันละกันภายในชุมชนสูง และก่อให้เกิดความสามัคคีในการจัดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนด้วยตนเองสูงตามไปด้วย ความสามัคคีภายในชุมชนจะเป็นรากฐานและแรงผลักดันที่สำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองภายในชุมชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระดับความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และระดับความช่วยเหลือโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ภายในชุมชน ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้รับ

ผลประโยชน์จากโครงการดังกล่าว สรุปได้ว่าชุมชนที่มีระดับทุนทางสังคมในมิติความไว้วางใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง โอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน สันติ สงบสุข ก็จะสูงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน เป็นรากฐานของการให้ความร่วมมือ ร่วมมือ ร่วมใจและความสามัคคีในการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนอย่างจริงจัง

3. มิติกิจกรรมและความร่วมมือ การเข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวมในชุมชนของปัจเจกชน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐานของชุมชนนั้นว่า มีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอ ชุมชนที่มีบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมมากย่อมแสดงให้เห็นว่า กฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานของชุมชนได้รับการยึดถือและปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง ชุมชนใดที่มีองค์ประกอบด้านกิจกรรมสูง ย่อมแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวมต่อชุมชน ที่จัดขึ้นภายในชุมชนที่จัดขึ้นภายในชุมชนนั้นมีสูง และจำนวนกิจกรรมที่สมาชิกภายในชุมชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมก็มีจำนวนมากขึ้นด้วย ตลอดจนการเสียสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมมีมากด้วย ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนสูง ย่อมแสดงถึงบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ หรือแนวทางปฏิบัติที่ยึดถือภายในชุมชน ในด้านการเข้าร่วมเพื่อช่วยเหลือกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาภายในชุมชนนั้นสูงตามไปด้วย สรุปได้ว่าชุมชนที่มีทุนทางสังคมในมิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือสูง ย่อมแสดงถึงบรรทัดฐานด้านความร่วมมือและการสร้างสรรค์กิจกรรม ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ภายในชุมชนสูง แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งในการยึดถือเกณฑ์ แนวทางปฏิบัติของการพึ่งพาตนเอง ต้องการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนสูงตามไปด้วย

4. มิติความสมานฉันท์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรง ความสมานฉันท์ทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้ทราบถึงระดับการยอมรับในความหลากหลายด้านชนชาติและเชื้อชาติ มีการไปมาหาสู่กันหรือการเข้าร่วมในประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนที่พึ่งตนเองสังกัด ส่วนความขัดแย้งและความรุนแรงสูง ย่อมหมายถึง ระดับการยอมรับในความหลากหลายด้านชนชั้น เชื้อชาติ การเข้าร่วมในงานประเพณี การเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่ระหว่างกันภายในชุมชนอยู่ในระดับสูง และมีระดับการกีดกันของกลุ่มบุคคลที่แตกต่างด้านชนชั้น เชื้อชาติน้อย ระดับความรุนแรงภายในชุมชนมีน้อย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลต่อสภาพสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม เพราะการยอมรับความหลากหลาย ความแตกต่างด้าน ชนชั้น เชื้อชาติย่อมส่งผลให้ความขัดแย้งและความรุนแรงภายในชุมชนนั้นลดน้อยลงและส่งผลกระทบต่อสภาพการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน

5. มิติอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง ความเป็นอิสระในการตัดสินใจ กำหนดการดำเนินชีวิตของตนเอง การตระหนักในความสำคัญที่ตนเองมีต่อชุมชนและสังคม ความสามารถในการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมที่ได้รับ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และความซื่อสัตย์สุจริต ย่อมชี้ให้เห็นว่า ประชาชนมีอำนาจ มี

ความหมายและมีความหวังต่อระบบการเมือง อันเป็นรากฐานที่ทำให้ทุนทางสังคมมีความแข็งแกร่งขึ้น คือ ชุมชนใดมีทุนทางสังคมมิติด้านอำนาจหน้าที่ และกิจกรรมทางการเมืองสูงในชุมชนนั้นจะมีระดับความสำคัญของตนเองต่อการพัฒนาชุมชนสูง มีจำนวนการร้องเรียนเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนสูง ระดับการตอบสนองของนักการเมืองในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศสูง ข้าราชการและผู้นำชุมชนมีระดับความซื่อสัตย์สูง และมีการคอร์รัปชันน้อย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน กล่าวได้ว่าถ้าภายในชุมชนใดมีความตระหนักว่าตนเองมีความสำคัญในการพัฒนา ควรจะมีการตรวจสอบร้องเรียนเรื่องราวที่ไม่ถูกต้อง รู้จักการเรียกร้องสิทธิอันถูกต้องตามกฎหมาย ตลอดจนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งและไม่สนับสนุนข้าราชการที่ประพฤติมิชอบ สภาพสังคมนั้นก็มีความพร้อมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนอยู่ในระดับสูง

กมลวรรณ วรรณธำ (2553 : 15) ได้ให้คำนิยามทุนทางสังคม หมายถึงทรัพยากรที่ชุมชนสร้างขึ้นโดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอำนวยความสะดวกดำเนินงานของชุมชนให้เป็นอย่างดี ความสะดวก และเกื้อกูลให้เกิดการจัดการความรู้ ยังผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

ไตรรัตน์ โภคผลาภรณ์ (2549 : 32) ได้สรุปว่า ทุนทางสังคมหมายถึง ความรู้สึกที่ดีงาม อาทิเช่น ความสามัคคี ความไว้วางใจ เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีการแสดงออกในเชิงพฤติกรรม เช่น การช่วยเหลือกัน การมีส่วนร่วม เป็นต้น จะส่งผลให้สังคมมีความมั่นคงเพราะมีความเสมอภาค มีการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง เป็นต้น ดังนั้นถ้าหากใช้แนวคิดพฤติกรรมตามตัวแบบ ABC Model แล้ว ความรู้สึกต่าง ๆ นั้น เป็นสาเหตุ (Antecedence) ในขณะที่พฤติกรรม คือ การแสดงออก (Behavior) ส่วนสังคมมั่นคงนั้น คือ ผลที่ตามมา (Consequence)

สรรรเสริฐ วงศ์ช่อม (2546 : 29-30) อธิบายเกี่ยวกับทุนทางสังคมว่า หมายถึงสิ่งที่ทำให้คนในสังคมนั้นมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี มีความเป็นปึกแผ่น มีความสามัคคี มีสมานฉันท์มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีเอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ภาษาที่ใช้ ความเชื่อทางศาสนาและคุณภาพของคน

วิทยา คามูณี (2551 : 31) สรุปความหมายทุนทางสังคม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในลักษณะเครือข่าย บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน โดยอาศัยกฎเกณฑ์ทางสังคมและบรรทัดฐานของการตอบแทนผลประโยชน์ต่อกัน ทุนทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ทุนทางสังคมในฐานะแรงยึดเหนี่ยวภายใน (Bonding) ให้สมาชิกกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน (เป็นความสัมพันธ์ของประชาชนที่รู้จักกันมาก่อนแล้ว) และทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ (Bridging) สมาชิกภายในและระหว่างกลุ่ม (ความสัมพันธ์ของประชาชนที่ไม่เคยรู้จักกัน)

จากการศึกษา ความหมายของทุนทางสังคมจากเอกสาร งานวิจัยทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงได้ให้คำนิยามทุนทางสังคม หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม มีลักษณะ เป็นเครือข่าย มีความไว้วางใจ และมีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ

ถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ มีบทบาทในการพัฒนา สร้างสรรค์สังคม เป็นพลังทางสังคม และเป็นฐานยึดโยงในสังคมเข้าด้วยกัน ให้ดำเนินกิจการงานให้เกิดผลสำเร็จ

3.3 องค์ประกอบทุนทางสังคม

สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 13-15) ได้เสนอว่า องค์ประกอบของทุนทางสังคมมี 3 ประการ ดังนี้

1. ทุนมนุษย์คือ บุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม อาทิ ประชาชนชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก ความไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์และจิตสำนึกสาธารณะที่รู้จักทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น

2. ทุนที่เป็นสถาบัน ประกอบด้วย 3 สถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และสถาบันครอบครัว สถาบันสำคัญในสังคม อาทิ สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง องค์กรต่าง ๆ อาทิ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ที่สถาบันเหล่านี้ มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในสังคมรวมไปถึงการออกกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติของสังคม ที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่ดีงาม และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ อาทิ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 1) ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของคนในสังคมเพื่อ ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม ผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และ องค์ความรู้

นภาพกรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2548 : 35) อธิบายเพิ่มเติมว่า องค์ประกอบของทุนทั้ง 3 ประการนี้ ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้คนในชุมชนสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ เช่น ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยและความร่วมมือ ความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ความสนใจในประเด็นปัญหาสังคม เป็นต้น ซึ่งทุนทางสังคมนี้จะส่งผลถึงความเข้มแข็งของชุมชน ในขณะเดียวกัน ยังอธิบายกระบวนการสะสมทุนทางสังคม จากการที่คนในชุมชนนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ ดังนี้

1. การร่วมมือร่วมใจ เป็นมิติของทุนทางสังคมที่สะท้อนความสามัคคีภายในชุมชน แม้การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า จะทำให้คนต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันในด้านแรงงานน้อยลง แต่ความจำเป็นต้องร่วมมือด้านอื่น ๆ ก็ยังคงดำรงอยู่ เช่น การออมเงินร่วมกัน การร่วมกันลงทุน การร่วมกันจัดงาน การหาตลาด หรือการร่วมกันทำงานต่าง ๆ ของชุมชน ฯลฯ การที่คนจะมาร่วมมือร่วมใจกันได้อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง คนจะต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust) ต้องมีจิตสาธารณะ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเองเพียงอย่างเดียว รวมทั้งมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม เมื่อชุมชนเริ่มเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจเพื่อการค้า คนในชุมชนได้อาศัยทุนทางสังคมเดิมที่มีมาก่อน เป็นพื้นฐานในการปรับตัวเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์แบบใหม่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เคยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสบการณ์การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเอื้ออาทร การอยู่ร่วมกันแบบร่วมทุกข์ร่วมสุขมาร่วมดำเนินกิจการต่าง ๆ ด้วยความไว้วางใจและการยอมเสียสละเวลาหรือประโยชน์ส่วนตัวบางอย่าง เพื่อทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์แบบร่วมมือร่วมใจ ซึ่งเป็นมิติที่สำคัญของทุนทางสังคม

2. การร่วมมือกันวางกติกา ในกระบวนการสร้างระบบความสัมพันธ์ขึ้นมารองรับการดำเนินต่าง ๆ จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์กติกา ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่คนจะต้องปฏิบัติร่วมกัน ชุมชนสามารถสืบสานทุนทางสังคม ที่ให้ความสำคัญกับการให้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์ มีโอกาสวางกฎเกณฑ์กติการ่วมกัน มิใช่ให้ผู้มีอำนาจ ซึ่งอาจหมายถึงอำนาจเงิน อำนาจความรู้ หรืออำนาจปกครอง เข้ามาเป็นผู้มีอำนาจเหนือผู้อื่น จนสามารถวางกติกาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองได้ ถึงแม้เงินตราจะเข้ามามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนมากขึ้น แต่คนที่เข้าทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มิได้ให้คุณค่าของการทำให้ได้กำไรสูงสุดกับตนเอง แต่กลับให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค ดังนั้นจึงสามารถธำรงรักษาระบบความสัมพันธ์ที่คนมีการวางกติการ่วมกันได้เป็นอย่างดี

3. การแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม โดยทั่วไปการที่คนเข้ามามีความสัมพันธ์กัน ก็เพื่อให้สามารถทำกิจการหรือดำเนินการใด ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีนัยถึงผลได้ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผลได้ในรูปของเงินผลผลิต หรือแม้แต่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ผลได้นี้อาจกระจายสู่สมาชิกหรือคนที่เข้าร่วมในระบบความสัมพันธ์อย่างเสมอภาคหรือเป็นไปอย่างเอารัดเอาเปรียบก็ได้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ หากชุมชนให้ความสำคัญกับการสร้างระบบที่ทำให้มีการกระจายผลได้อย่างเป็นธรรม จะทำให้คน ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มีความขัดแย้งกันน้อย หรือหากมีก็สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้โดยง่าย ทำให้ระบบความสัมพันธ์มีความยั่งยืน คนมีความผูกพันอยู่กับกลุ่มหรือองค์กร เพราะกลุ่มหรือองค์กรสามารถตอบสนองเป้าหมายของสมาชิกได้

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548 : 51-61) ได้สรุปลักษณะที่สำคัญ ๆ ของทุนสังคมไว้ในสองลักษณะ

1. การมองในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ นำเสนอโดย เบนและฮิกส์ (Bain and Hicks อ้างถึงใน วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 51) กล่าวว่า ทุนทางสังคมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (Macro) และระดับจุลภาค (Micro)

1.1 ระดับมหภาค ทุนทางสังคมจะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการ อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

1.2 ระดับจุลภาค ทุนทางสังคมถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอนรวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ อันได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสาระหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของประชาชน และเรื่องของโครงสร้าง จะเห็นได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสาระหรือวิถีการคิดนั้นเป็นสิ่งที่จับต้องยาก เพราะจะอยู่ในรูปของการให้คุณค่า (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ทศนคติ (Attitudes) พฤติกรรม (Behavior) และบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการให้คุณค่า ซึ่งจะประกอบด้วยเรื่องของความไว้วางใจ (Trust) ความสามัคคี (Solidarity) และการต่างตอบแทน (Reciprocity) คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นค่านิยมร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชน และถือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548 : 54) ยังได้แสดงความเห็นว่า ในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคม หากประยุกต์ระบบคิดและวิถีปฏิบัติในระดับจุลภาคไปใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และชุมชน รวมทั้งเครือข่าย ในขณะเดียวกันก็ประยุกต์เอาความสัมพันธ์แบบเป็นทางการขององค์กรและสถาบันต่าง ๆ ในระดับมหภาคให้เป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กรชุมชน หรือเครือข่ายก็จะทำให้การศึกษาทุนทางสังคมมีความชัดเจนและเป็นระดับมากขึ้น การมองในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์จากผลการศึกษาทุนทางสังคมของไทย ที่ดำเนินการโดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคมมีการนำเสนอภาพรวมของทุนทางสังคมในเชิงบูรณาการหรือเชิงผลลัพธ์ โดยกล่าวถึงลักษณะรวมของทุนทางสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้น มาอ้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม เช่น พระพุทธ ศาสนาที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วย

การให้ทาน เสียสละ รักษาศีล และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่สร้างความ เป็นปึกแผ่นให้กับสังคมได้

2. สานึกในท้องถิ่น การที่บุคคลในชุมชนมีจิตสานึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน ปรารถนาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความ ตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชนและ ประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและการจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและ สังคม

4. ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่าง ๆ มาให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนเป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

5. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งดิน น้ำ ป่า ภูเขา ที่สามารถนำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่าง เหมาะสม

6. วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบ ที่สร้างความภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

7. ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้อ อาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้ เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

อนึ่ง นาคะบุตร (2545 : 16-20) ได้กล่าวว่าทุนทางสังคมนั้นมีอยู่ 5 รูปแบบ คือ

1. ทุนในรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อท้องถิ่นบ้านเกิด ซึ่งรวมเรียกว่า ทุนทางจิตวิญญาณ (Spirit Capital) ทุนในรูปแบบนี้ในสังคมไทย มีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้านเมืองและพร้อมที่จะลุกขึ้นมาเสียสละช่วยกันทำบ้านเมืองที่เขา รักเขาผูกพัน เป็นที่เกิด เป็นถิ่นที่อยู่ของบรรพบุรุษ และเป็นความหวังของลูกหลานที่จะดูแลสืบ ต่อ Spirit หรือจิตวิญญาณเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยที่ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนทั้งที่เป็นเรื่องของคุณค่า พิธีกรรมและความภาคภูมิใจ ของผู้คนในแต่ละแห่ง

2. ทุนในรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา (Cognitive Capital) กล่าวคือ ในช่วง วิฤติเศรษฐกิจแม้ว่าประเทศจะสูญเสียเงินตรา/เงินทองและมีหนี้สินเพิ่ม ประชาชนตกงาน แต่เราก็ พบสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรง แนะนำ/ชี้ทางที่จะสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ นั่นก็คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ปรับตัวกลายเป็น มรดกตกทอดมากับแผ่นดินโดยที่เราต้องหันกลับมาหาระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งต้องพอเพียง

ทั้งในด้านการใช้ชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และชุมชนตัวเองกับชุมชนอื่นข้างเคียง

3. ทูนในรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์ หรือทรัพยากรบุคคล (Human Capital) อันเป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีของคนไทย/ความเป็นไทย เป็นต้น ซึ่งเราจะพบ/รู้ได้ว่าผู้นำทางความคิดทั้งในชนบทและเมือง ทั้งที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำอาวุโส ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน เหล่านี้เป็นทุนที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งบุคคลที่มีความสามารถระดับหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กร เครือข่ายกับ เครือข่าย เช่น มีอาสาสมัคร (Volunteers) เข้ามาทำงานช่วยเหลือแบ่งปันความร่วมมือ ขยาย เครือข่าย ขยายบทเรียน ทรัพยากรบุคคลเหล่านี้มีอยู่อย่างหลากหลายและเป็นผู้นำทั้งสามรุ่นได้แก่ ผู้นำอาวุโส ผู้ที่นำรุ่นกลางที่มีการศึกษา เคยผ่านการทำงานในชุมชนเมืองแล้วกลับบ้าน และผู้นำรุ่นใหม่ที่ผ่านมาผ่านระบบโรงงาน ผ่านความทันสมัยในชุมชนเมือง ซึ่งคนทั้งสามรุ่นนี้กำลังทำงานร่วมกันอยู่ใน สังคมฐานราก/รากหญ้า (Grass-roots) ยิ่งกว่านั้นเราก็มียุทธศาสตร์ทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในภาคประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งหมายถึง ชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ อยู่ในภาค/หน่วยงานราชการ ภาค ธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน/NGOs ภาคสื่อมวลชน คนเหล่านี้เป็นรอยเชื่อม/เป็นผู้เชื่อมต่อกับความ สลับซับซ้อนของเมืองหลวงและของโลกกับท้องถิ่น และยังเป็นผู้เชื่อมวัฒนธรรมทั้งสองเข้าด้วยกัน

4. ทูนในรูปแบบที่สี่ คือ ทุนที่สังคมไทย หรือท้องถิ่นไทย และภาคประชาสังคมนำ กลับมาใช้ได้อย่างเต็มที่ และสามารถพยุงตัวอยู่ได้ในสถานการณ์ที่ผันแปร นั่นก็คือ ทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติ (Natural Capital) แม้จะมีความเสื่อมโทรมและลดน้อยลงไปมาก ภาวะแห้งแล้ง และ น้ำท่วมปรากฏอยู่ในเกือบทุกจังหวัด อย่างไรก็ตามขณะนี้ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนหนึ่งได้ถูกนำ กลับมาใช้เป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟู การอนุรักษ์ และยังใช้ประโยชน์ให้เป็นทุนทางสังคมใน การสร้างฐานอาชีพ ฐานเศรษฐกิจ ฐานการมีชีวิตอยู่รอดและร่วมกันของชุมชนโดยเฉพาะในชุมชน ชนบทในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจได้พอสมควร

5. ทูนในรูปแบบสุดท้าย คือ ทุนที่เป็นกองทุนชุมชน (Social Fund) ในทุกสังคม ชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชนนี้อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นกองทุนฌาปนกิจ ฌาปนคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ฌาปนคารควาย เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยการผลิต และปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชนทุกพื้นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้รวมกันแล้วเรียกว่า ทุนทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นมรดกตกทอดที่สืบทอดมาของสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 1-2 ; ออนไลน์) ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคมจากแหล่งความรู้ทั้งในประเทศและ ต่างประเทศประกอบ กับการระดมข้อคิดเห็นจากเวทีต่าง ๆ จึงได้ประมวลสรุปความหมายและ องค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้ “ทุนทางสังคม” เกิดจาก

การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่งดงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคมองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

1. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพ ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจมีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจของคนในสังคม กล่อมเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมือง การปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษาเป็นแหล่ง สร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจเอกชนซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักปรัชญาภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้วจะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

3. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

4. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิด และหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่ง สู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และ สร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สามารถ นำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้นองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน นับว่าเป็น สินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อใช้ผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบ ความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคมตั้งนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อ ยอด พัฒนาและสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลาขณะเดียวกัน ทุนทางสังคมสามารถลดน้อยลงหรือหมด สิ้นไปหากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำสลายลง

รัตนพงษ์ จันทะวงษ์ (2546 : 22-35) และพิมลรัตน์ ผาคำ (2549 : 6-7) กำหนดทุน ทางสังคมของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความไว้วางใจ การมี วัฒนธรรม บรรทัดฐาน/จารีต การต่างตอบแทนกัน เครือข่าย การรวมกลุ่ม การมีความรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม รายละเอียดดังนี้

1. การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หมายถึง สารสนเทศที่บุคลากรโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ได้มีการติดต่อหรือรับฟังข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินงาน การแลกเปลี่ยนข่าวสาร และเรื่องอื่น ๆ จากภายนอก

2. ความไว้วางใจ หมายถึง ความเชื่อถือหรือความเชื่อมั่นของแต่ละบุคคลที่มี ต่อตนเองและผู้อื่น รวมถึงความเชื่อมั่นต่อนโยบาย ทักษะ กลยุทธ์ และความจงรักภักดีต่อโรงเรียน นายร้อยตำรวจ

3. การมีวัฒนธรรม บรรทัดฐาน/จารีต หมายถึง ระเบียบแบบแผน ประเพณี แนวปฏิบัติของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ เพื่อให้บุคลากรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติตน

4. การต่างตอบแทนกัน หมายถึง การปฏิบัติต่อบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูล การเอื้ออาทร การแบ่งปันหรือการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน

5. เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกัน มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม โดยลักษณะของ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น อธิบายพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อประสิทธิภาพ การดำเนินงานและมีส่วนร่วมช่วยสนับสนุนต่อการดำรงอยู่ขององค์กรทั้งทางตรงและทางอ้อม

6. การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การที่บุคคลารู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสาธารณะหรือส่วนรวม เช่น การให้การช่วยเหลือ การบริจาคทรัพย์หรือแรงกายตามสมควรต่อสาธารณะประโยชน์ เป็นต้น

อภิชัย พันธเสนและคณะ (2546 : 3) กล่าวว่า ทูทางสังคมในระดับบุคคลในพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นได้ ในระดับบุคคล คือ การปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม เช่น การพรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบไปด้วย เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา กล่าวคือ เมตตา หมายถึง ความเป็นมิตร การให้ความเป็นเพื่อน การมีอัธยาศัยไมตรีต่อกัน กรุณา หมายถึง การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มุทิตาหมายถึง การมีความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นเป็นสุข ไม่อิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน และอุเบกขา หมายถึง การวางเฉยสามารถวางใจเป็นกลาง เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามสภาพความจริง ดังนั้น หากคนในสังคมใดมีพรหมวิหาร 4 จะเป็นสังคมที่ไว้วางใจกันซึ่งกันและกัน หรือเป็นสังคมที่มีทุนทางสังคมสูง จากการศึกษากล่าวได้ว่า แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับทุนทางสังคม ความหมายของทุนทางสังคม และองค์ประกอบของทุนทางสังคมนั้น คน สถาบัน วัฒนธรรม เป็นองค์ประกอบหลักของทุนทางสังคม รองลงมา ได้แก่ องค์ความรู้ เครื่องข่ายความร่วมมือ ความสัมพันธ์ภายในองค์กรและกิจกรรมความร่วมมือ

3.4 ประโยชน์และบทบาทของทุนทางสังคม

Putnam (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 63-64) กล่าวถึง ประโยชน์ของทุนทางสังคมในรูปเครือข่ายที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนว่ามีอยู่หลายประการ อาทิ

1. ทำให้เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าที่จะปลีกตัวไปทำแบบปัจเจกชน
2. ทำให้เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทน (Reciprocity) ซึ่งทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการรักษาชื่อเสียง การยอมรับจารีตประเพณีของชุมชนนั้น ๆ ด้วยว่ามีมากน้อยเพียงใด
3. เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว
4. มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

Putnam (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 63-64) ยังมองว่า การทำงานร่วมกันในชุมชนเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากสิ่งที่เอื้อให้เกิดทุนทางสังคมนั้นยังคงมีอยู่ในชุมชน (Stock of Social Capital) อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าในอีกแง่มุมหนึ่งนั้น ทุนทางสังคมจะทำให้ชุมชนมีพลังเพียงพอที่จะทำในเรื่องต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น โดยอธิบายว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างน้อยอีก 2 ประการ คือ

1. ทุนทางสังคมทำให้คนสามารถแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้นผู้คนอาจจะดีขึ้น ถ้าพวกเขา มีความร่วมมือกันและมีการแบ่งปันกัน

2. ทุนทางสังคมช่วยลดสิ้นเปลืองการทำงานในชุมชน ทำให้ชุมชนอยู่กันอย่าง สันติและมีความสงบมากขึ้น ทั้งนี้เมื่อคนในชุมชนมีความรู้สึกไว้วางใจกันก็จะทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ที่มีการทำเป็นกิจวัตรประจำตัวของประชาชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ประชาชนไม่ต้อง เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ

วรวิทย์ โธมรัตน์พันธ์ (2548 : 91) กล่าวถึงประโยชน์ของทุนทางสังคมว่า ทำให้เกิด เครือข่ายทางสังคมขึ้น ช่วยให้งานมีประสิทธิภาพรวดเร็วขึ้น และลดต้นทุนลง ช่วยให้เกิดจารีต ประเพณีที่ช่วยหนุนเสริมให้ชุมชนมีพลังและเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาย่างง่ายดายขึ้น

ไตรรัตน์ โภคพลาภรณ์ (2549 : 27) ได้ว่าว่า ทุนทางสังคมเพิ่งจะเริ่มได้รับความ สำคัญในสังคมไทยมีระยะเวลาประมาณ 10 ปี แต่ในต่างประเทศมีการกล่าวถึงมานานพอควร โดยที่ทุนทางสังคมได้รับความสำคัญก็มีเหตุผลเนื่องมาจาก การให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจมาก จนเกินไป และเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง และล่มสลาย ก็ได้มีการหันกลับมาพิจารณาสิ่งที่มีอยู่ แล้วในสังคมไทย เช่นวัฒนธรรมประเพณี ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อ ออาทรต่อกัน ความมีน้ำใจ ผู้นำ วัด เป็นต้น เนื่องจากปรากฏว่า การพึ่งพาและให้ความสำคัญกับเรื่อง ใดเรื่องหนึ่งมากเกินไป ก็จะพบกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศไทยอยู่ภายใต้ สังคมโลกอันเป็นสังคมโลกาภิวัตน์ ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมก็ ถูกนำมาเรียกร้อง ให้กลับพิจารณาอย่างจริงจัง เพราะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมไทยผูกพันและยึด เหนี่ยวกันมาช้านาน

สุวรรณี คำมั่น และคณะ (2551 : 3) ได้สรุปไว้ในบทสรุปผู้บริหาร กล่าวว่า แนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ อาทิ ธนาคารโลก (World Bank) องค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ฯลฯ ซึ่งต่างก็ ตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคม ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และ การพัฒนาที่ยั่งยืนอันนำไปสู่ความผาสุกของคนในชาติ โดยเฉพาะ OECD นั้น พิจารณาว่าการเติบโต ทางเศรษฐกิจเกิดจากทุน 4 ประเภทที่สำคัญ คือ ทุนทางกายภาพ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ซึ่งจากการประเมินประสิทธิภาพของปัจจัยการผลิตทั้ง 4 ทุนดังกล่าว พบว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากปัจจัยด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคมถึง 4 ส่วน ขณะที่เกิดจากทุนทางกายภาพและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติเพียง 2 ส่วนเท่านั้นในบริบทไทย ทุนทางสังคมถือเป็นทุนสำคัญ ที่เสริมสร้างวิถีชีวิต ที่ดีงามของคนในสังคมและสนับสนุนการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อการเสริมสร้าง ประสิทธิภาพการบริการ และกระบวนการผลิตในภาคเศรษฐกิจ การช่วยบรรเทาความรุนแรง และ

แก้ปัญหาในยามที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การบรรเทาปัญหาและฟื้นฟูคนไทยและสังคมไทยให้กลับมาดำรงสถานะเดิมได้จำเป็น ต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุน ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่า การที่สังคมไทยยังดำรงอยู่ได้ เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมาย เป็นตาข่ายรองรับที่มีความเชื่อมโยงหนาแน่นอยู่บนพื้นฐานเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่มีจุดเด่นหลายประการ อาทิการมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ การมีระบบเครือญาติและชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่เอื้อเพื่อ เผื่อแผ่ มีน้ำใจไมตรี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นต้น

นภาพกรณ์ หะวานนท์และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2548 : 129-131) กล่าวว่า ทุนทางสังคมก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ที่เข้ามาสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ที่สำคัญคือ การทำให้เกิดพลังในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ช่วยให้เห็นได้สร้างสรรค์และพัฒนาความสามารถ รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนได้ทำหรือเข้าถึงสิ่งที่ต้องการได้ ทั้งหมดนี้ ถือได้ว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนเพื่อให้สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการมีทุนทางสังคม ได้แก่

1. พลังชีวิต (Vitality) เป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนสร้างทุนทางสังคม คนใช้ทุนทางสังคมเพื่อให้บรรลุผลที่ต้องการ เช่น การเข้าถึงทรัพยากร เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรอง และลดต้นทุนในการแลกเปลี่ยน ในแง่หนึ่งถือว่าการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือ (Instrument) ถ้าปราศจากทุนทางสังคม คนไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ดังนั้นทุนทางสังคมเกิดขึ้นแล้วอาจพัฒนาไปเป็นบรรทัดฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน บรรทัดฐานนี้กลายเป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน ความมั่นใจของสมาชิกที่เชื่อว่าจะได้รับความช่วยเหลือเมื่อต้องการ หรือความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุข คือ เมื่อเห็นคนอื่นประสบปัญหา อุปสรรค วิกฤตก็พร้อมจะช่วยเหลือ ซึ่งในขณะเดียวกันผู้ช่วยเหลือก็สามารถคาดหวังได้ว่า เมื่อตนเองประสบภาวะวิกฤต ก็จะได้รับความช่วยเหลือด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้คือพลังชีวิตที่ทำให้คนรู้สึกว่าจะสามารถจะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้

2. โอกาส (Opportunity) การมีสายใยทางสังคม (Socialites/network) ซึ่งนับเป็นทุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายหรือการติดต่อเชื่อมโยงกันแบบ เห็นหน้ากันทุกวัน การมาพบปะพูดคุยจากกันปรึกษาเป็นครั้งคราว หรือเมื่อมีความจำเป็น จะช่วยให้บุคคลที่เข้ามาสัมพันธ์กันสามารถสร้างกลไกในการระดมทรัพยากรที่ต้องการได้ หรือทำให้คนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันด้วย ทุนทางสังคมจึงช่วยสร้างหรือเพิ่มความสามารถของคนที่เข้ามามีส่วนร่วมกัน ซึ่งหากไม่มีสายใยนี้เกิดขึ้น คนก็อาจไม่มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร ไม่มีโอกาสเข้าถึงการให้บริการ ไม่มีโอกาสเข้าร่วมกันในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการลงทุนหรือการออมเงิน การมีทุนทางสังคมจึงเป็นกลไกของการหลอมรวมคนเข้ามา เพื่อให้คนที่ไม่มีโอกาสในเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้รับโอกาสจากที่เคยถูกกันออกไปความสามารถ (Ability) ความสามารถของบุคคลที่เข้าร่วมเครือข่ายมีความสำคัญต่อ

การสร้างและบำรุงรักษาทุนทางสังคม ความสามารถนี้อาจมีได้หลากหลายรูปแบบแต่ต้องเป็นความสามารถที่จะช่วยให้คนที่เข้ามาร่วมเครือข่ายบรรลุวัตถุประสงค์ได้ เพราะแม้บุคคลจะเข้ามาร่วมมือกัน แต่ถ้าไม่มีใครที่มีความรู้ความสามารถที่จำเป็นสำหรับทำกิจกรรมหรือการปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ แม้ทุกคนจะพร้อมใจเข้ามาร่วมกัน แต่การเข้ามาร่วมกันก็ไม่ก่อให้เกิดผลอะไร ดังนั้น ความสามารถของสมาชิกในเรื่องที่จะทำหรือดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์เข้าหมาย จึงเป็นสิ่งที่ที่จำเป็นและสนับสนุนให้เกิดทุนทางสังคม อย่างไรก็ตาม หากไม่มีการร่วมมือกันหรือไม่มีทุนทางสังคมเกิดขึ้น ความสามารถเหล่านี้ของบุคคลก็อาจไม่ปรากฏหรืออาจไม่นำมาใช้ประโยชน์ใด ๆ ได้

และจากผลการดำเนินงานของกองทุนเพื่อสังคม (SIF) สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2545 : 20 -21) พบว่า ชุมชนมีทุนในแต่ละด้านเพิ่มขึ้น ทั้งในด้านทุนมนุษย์ ทุนปัญญา บุคคลและชุมชนมีกระบวนการแลกเปลี่ยนในการทำงานแบบมีส่วนร่วม เกิดผลเพิ่มพูนทั้งในด้านทักษะการจัดการ การรวมกลุ่ม ตลอดจนมีเทคนิคเฉพาะทาง เช่น การจัดการกองทุน กองทุนข้าว เป็นต้น เนื่องจากบุคคลมีความเอื้ออาทรกันมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเพิ่มทุนทางเศรษฐกิจได้ด้วย สำหรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากทุนทางสังคมนั้น อย่างน้อยที่สุด ทุนทางสังคมซึ่งมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในสังคม ช่วยให้เกิดจารีตประเพณีที่ดี ซึ่งช่วยให้ชุมชนมีพลังและเข้มแข็งสามารถแก้ไขปัญหาได้ง่ายขึ้น ทุนทางสังคมช่วยให้บุคคลมีทางเลือกมากขึ้น ในการพัฒนาชีวิตส่วนบุคคล หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

ซัซรียา หล่อเจริญ (2553 : 24) ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม เป็นระบบคุณค่าของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นสิ่งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนสามารถช่วยในการแก้วิกฤติการณ์ต่าง ๆ ได้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะของกระบวนการ อันได้แก่ ระบบคิด วิธีปฏิบัติ และส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อม อันได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม นำไปสู่การเกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาและสนองต่อความต้องการในการพัฒนาขององค์กรได้

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ในการบริหารองค์กรนั้น สิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องนำมาใช้ในการบริหารจัดการ คือ ต้นทุน เช่น ทุนมนุษย์ที่มีความปฏิสัมพันธ์กันที่ดี ทุนที่เป็นตัวเงิน ทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทางสังคม ทุนที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และที่สำคัญ คือ วิธีการบริหารจัดการทุนต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

3.5 บทบาทของทุนทางสังคม

ชวินทร์ ลีนะบรรจง และคณะ (2547 : 15-16) เสนอบทบาทของทุนทางสังคมไว้ ดังนี้

1. การแบ่งปันข้อมูล (Information sharing) จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้และทักษะ ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ประกอบอาชีพได้ ทำให้เกิดผลลัพธ์ทางด้านเศรษฐกิจต่อไปด้วย

2. ความร่วมมือในกิจกรรม (Coordination of activities) จะก่อให้เกิดความไว้วางใจมากขึ้น ก่อให้เกิดข่ายการสื่อสารวัฒนธรรมทำให้สมาชิกองค์กรรวมตัวและผนึกกันเป็นพลังมีอำนาจเพื่อการต่อรองพิทักษ์สิทธิंनाไปสู่การเคลื่อนไหว เปลี่ยนปรับพัฒนาองค์การได้ความไว้วางใจ โดยเฉพาะที่มีต่อผู้นำ จะทำให้ผู้นำ/กลุ่มผู้นำมีบทบาทในการคิดค้นและแสวงหาช่องทางสร้างและการใช้ค่านิยมทำให้เห็นถึงเอกลักษณ์ขององค์การของสถาบัน สร้างความรู้สึกผูกพันก่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ จะทำให้มีผลลัพธ์มากขึ้น

3. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในแต่ละระดับ ในแต่ละรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีผลต่อการส่งเสริมและการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยดีขึ้น

4. การเป็นแหล่งควบคุมทางสังคม ทำหน้าที่ในการบังคับให้มีการปฏิบัติตามกฎตามธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น

5. การเป็นแหล่งสนับสนุนครอบครัว ทำให้สมาชิกได้รับการศึกษา และพัฒนาบุคลิกภาพนำไปสู่การปรับตัวได้ในสังคม และมีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา การประกอบอาชีพ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย โดยความร่วมมือจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อถึงกันและไว้วางใจซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่าทรัพยากรทางศีลธรรม ซึ่งทรัพยากรประเภทนี้มีลักษณะที่พิเศษ ยิ่งใช้ก็ยิ่งเพิ่มไม่ได้ลดลงอย่างทรัพยากรแบบอื่น ทุนทางสังคมยังมีลักษณะเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม เพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมที่แข็งแรง

3.6 การประเมินสถานภาพทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : ออนไลน์) กล่าวว่า ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมของประเทศ มีการกำหนดนิยามขอบเขตและองค์ประกอบไว้หลากหลาย ทำให้การกำหนดตัวชี้วัดแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมของประเทศตะวันตกให้ความสำคัญกับ 3 คำหลัก คือ บรรทัดฐาน (Norms) เครือข่าย (Networks) ความไว้วางใจ (Trust) การพัฒนาตัวชี้วัดทำโดยวิธีออกแบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อย (Small group discussion) การสัมภาษณ์ และการสำรวจ นอกจากนี้ยังพบว่าทุนทางสังคมมีตัวชี้วัดที่มีมิติ

ง่ายกับมิติยาก นอกจากนั้นยังกล่าวว่า Robert Putnam ได้กำหนดตัวชี้วัดทุนทางสังคม คือ Trust กับ Network เท่านั้น ส่วนการวัดอาจทำได้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย

ในการวัดผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้มีงานศึกษาวิจัยจำนวนมากพยายามที่จะวัดผลและเชื่อมโยงเรื่องทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยกำหนดมาตรการและตัวชี้วัดอันหลากหลาย เนื่องจากทุนทางสังคมมีหลายรูปแบบ และมีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของเวลา ดังนั้นการวัดค่าทุนทางสังคมได้พยายามผสมผสานวิธีการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือ (1) สมาชิกของคนในองค์กร ชีวีตจากการทำกิจกรรมของกลุ่ม การช่วยเหลืองานของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นต้น (2) ทักษะคิดและคุณค่า ชีวีตจากการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การทำการค้าโดยไม่ต้องใช้สัญญาทางกฎหมาย การกระตุ้นให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ และการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

ด้านการวัดทุนทางสังคมครอบคลุมหลายมิติ คือ (1) ตัวชี้วัดของ National Index of Civic Engagement : NICE ที่ประกอบด้วย 5 ตัวชี้วัด หลักได้แก่ บรรยากาศที่เอื้อต่อการรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมชุมชน การมีส่วนร่วมในงานการกุศล จิตวิญญาณอาสาสมัคร และพลเมืองที่กระตือรือร้น (สศช. 2547 : ออนไลน์) (2) ผลงานของ Bullen et al. (1998 : 7) ได้พัฒนาตัวชี้วัด 8 ตัวได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน (Participation in a social context) ความกระตือรือร้นในประเด็นทางสังคม (Productivity in a social context) ความรู้สึกไว้นื้อเชื่อใจและปลอดภัย (Feeling of Trust and Safety) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน (Neighborhood Connections) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อน (Family and Friends Connections) ความทนทานต่อความผันผวน (Tolerance of Diversity) คุณค่าในชีวิต (Value of Life) และความสัมพันธ์กับการทำงาน (Work Connection) (3) Narayan and Cassidy (2001 : 66-102) ได้ระดมสมองนักวิชาการหลายแขนง เพื่อกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดทุนทางสังคม เช่น นักรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งผลการระดมสมองได้ องค์ประกอบและตัวชี้วัด ประกอบด้วย 27 ตัวชี้วัด ได้แก่ องค์ประกอบ (1) ลักษณะของการรวมกลุ่ม ตัวชี้วัดประกอบด้วย จำนวนสมาชิกในกลุ่ม เงินบริจาคเพื่อการกุศล ความถี่ของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความหลากหลายของเพศ และแหล่งที่มาของแหล่งเงินทุนกลุ่ม (2) บรรทัดฐานของกลุ่ม ตัวชี้วัดประกอบด้วย การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และความมีน้ำใจซึ่งกันและกัน (3) ความร่วมมือในชุมชน ตัวชี้วัดประกอบด้วย ความรู้สึกที่ดีในการร่วมงานของคนในชุมชน การให้ความร่วมมือในการทำงาน (4) การเข้าสังคม ตัวชี้วัดประกอบด้วย ความสามารถในการเข้าสังคม (5) การติดต่อสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน ตัวชี้วัดประกอบด้วย การใช้ความช่วยเหลือ สอบถาม หรือให้กำลังใจเมื่อบุตรเพื่อป่วย การให้ความช่วยเหลือ สอบถาม หรือมาเยี่ยมของเพื่อนบ้านเมื่อยามตัวเองป่วย (6) การเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือสังคม ตัวชี้วัด

ประกอบด้วย สถานการณ์เป็นอาสาสมัคร ความคาดหวังในการเป็นอาสาสมัคร การวิพากษ์วิจารณ์ เมื่อสมาชิกในชุมชนไม่ยอมเสียสละแก่ส่วนรวม ให้ความช่วยเหลือเพื่อสมาชิกในชุมชนในการทำกิจกรรม และประสบการณ์การช่วยเหลือคนอื่น และ (7) ความไว้วางใจของคนในชุมชน ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ความไว้วางใจในครอบครัว ความไว้วางใจเพื่อนบ้าน ความไว้วางใจจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ความไว้วางใจในธุรกิจที่เป็นเจ้าของ ความไว้วางใจต่อรัฐบาล ความไว้วางใจต่อระบบความยุติธรรมในประเทศ (ตำรวจ ศาล อัยการ และผู้พิพากษา) ความไว้วางใจต่อบริการของรัฐ และความไว้วางใจต่อรัฐบาลท้องถิ่น

John D. and Catherine, T. M. (2000 : 23) ได้อธิบายวิธีการวัดทุนทางสังคมว่า มี 2 วิธีได้แก่ 1) ทางตรงคือการสังเกตจากสังคมและรวบรวมจากการสำรวจ เพราะทุนทางสังคมมีหลายรูปแบบ อาทิ ระดับความไว้วางใจ บรรทัดฐานและการคว่ำบาตร ความร่วมมือในหมู่ประชาชน เช่น ร้อยละของการตอบในชุมชนที่เห็นด้วยว่า “คนส่วนมากไว้วางใจได้” และ 2) ระดับความร่วมมือของสมาชิกในหมู่ประชาชน

Putnam (1993 : 80) ได้พัฒนาแนวคิดทุนทางสังคม โดยจัดทำเป็นดัชนีวัดทุนทางสังคมขึ้นมา 5 องค์ประกอบ 14 ตัวชี้วัด คือ 1) ด้านวิถีชีวิตขององค์กรในชุมชน ได้แก่ ร้อยละของประชาชนในชุมชน ที่เป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชนในรอบปี ร้อยละของชุมชนที่เป็นเจ้าหน้าที่ในชมรมหรือองค์กรในรอบปีจำนวนองค์กรทั้งหมดต่อประชากร 1,000 คน จำนวนเฉลี่ยของการประชุมองค์กรต่าง ๆ ในรอบปี และจำนวนเฉลี่ยของสมาชิกองค์กร 2) ด้านกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ อัตราผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งประธานาธิบดี ร้อยละของสมาชิกองค์กรที่เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมของโรงเรียนและเทศบาลในรอบปี 3) ด้านอาสาสมัครชุมชน ได้แก่ จำนวนขององค์กรไม่แสวงหากำไรต่อประชากร 1,000 คน จำนวนเฉลี่ยของเวลาขององค์กรที่ปฏิบัติงานในโครงการของชุมชนในรอบปี และจำนวนเฉลี่ยของเวลาที่อาสาสมัครทำงานในรอบปี 4) ด้านความสามารถทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ร้อยละของประชาชนที่ใช้เวลาบ่อยครั้งในการเยี่ยมเพื่อนบ้านและจำนวนเฉลี่ยของเวลาที่ใช้เพื่อการบันเทิงในบ้าน 5) ด้านความไว้วางใจ ได้แก่ ร้อยละของประชาชนที่คิดว่าผู้อื่นสามารถไว้วางใจได้ และร้อยละของประชาชนที่คิดว่าผู้อื่นมีความซื่อสัตย์

Lin, Nan (2001 : 37) ได้เสนอแนวทางในการวัดทุนทางสังคม โดยใช้ตัวแปรหลัก 3 ตัว คือ ทรัพยากรที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคม การเข้าถึงทรัพยากร และการใช้ทรัพยากร โดยทรัพยากรที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคม มี 2 ลักษณะคือ 1) ทรัพยากรเครือข่าย ประกอบด้วย หนึ่ง การที่บุคคลหรือกลุ่ม มีขอบเขตความสัมพันธ์กับบุคคลใดหรือกลุ่มใดบ้าง สอง ทรัพยากรที่เป็นไปได้มากที่สุดในการเครือข่ายความสัมพันธ์ ซึ่งหมายถึงองค์กรที่มีแนวโน้มหนุนช่วยองค์กรชาวบ้านมากที่สุด สาม ความหลากหลายของทรัพยากรของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ด้วย เช่น การที่กลุ่มชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นที่มีทรัพยากรแตกต่างกัน และสี่ องค์ประกอบของทรัพยากร หมายถึง

ทรัพยากรที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปหรือทรัพยากรเฉพาะกลุ่ม 2) สถานภาพขององค์กรที่ติดต่อ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าซึ่งอยู่ภายใต้การครอบครองของกลุ่ม ที่ติดต่อด้วยเช่น ความมั่งคั่ง อำนาจ และสถานภาพทางสังคม เพื่อช่วยให้เกิดกิจกรรมเฉพาะกลุ่มหรือบุคคลประสงคิให้เกิด

World Bank (2002) ได้จัดแบ่งมิติทุนทางสังคมออกเป็น 6 มิติ 11 องค์ประกอบ 50 ดัชนีชี้วัดประกอบด้วย มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือ มิติด้านข่าวสารและการสื่อสาร มิติด้านความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันในสังคมความขัดแย้ง และความรุนแรง และมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 32) ได้ศึกษาและกำหนดดัชนีทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติ 40 ดัชนี ได้แก่ มิติกลุ่มและเครือข่าย 12 ดัชนี มิติความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 7 ดัชนี มิติด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ 4 ดัชนี มิติด้านความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันใน และความขัดแย้งและความรุนแรง 10 ดัชนี และมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง 7 ดัชนี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ศึกษาและยึดแนวคิดการประเมินสถานภาพทุนทางสังคมตามแนวคิดของธนาคารโลก และได้แบ่งกรอบตัวชี้วัดทุนทางสังคมที่สำคัญประกอบด้วย ตัวชี้วัดในเชิง Input / Output และตัวชี้วัดในเชิงสนับสนุนให้เกิดทุนทางสังคม โดยตัวชี้วัดที่แสดงทุนทางสังคมในเชิง Input และ/หรือ Output ซึ่งเป็นพื้นฐานของการวัดทุนทางสังคม ได้แก่ 1) กลุ่มและเครือข่าย ที่แสดงมิติของทุนทางสังคมในเชิงโครงสร้างและนำมาใช้เสมอในฐานะ Input indicator ที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม 2) ความไว้วางใจ มักใช้แสดงทุนทางสังคมในเชิงแนวคิด และอาจเป็นได้ทั้ง Inputหรือ Output indicator หรือเป็นตัวชี้วัดทุนทางสังคมโดยตรง การคาดคะเนพฤติกรรมของคนหรือประสบการณ์จากความไว้วางใจ/การขอความช่วยเหลือจะสะท้อนทุนทางสังคมในเชิงแนวคิด และ3) กิจกรรมร่วมและความร่วมมือ เป็นการแสดงออกของทุนทางสังคมในเชิง Output indicator ที่เมื่อมีการรวมกลุ่มและมีความไว้วางใจเกิดขึ้น ก็จะมีผลลัพธ์ออกมาให้เห็น และสามารถสังเกตหรือจับต้องได้ และตัวชี้วัดที่สนับสนุนให้เกิดทุนทางสังคม ได้แก่ 1) การสื่อสารและ/หรือข่าวสาร เป็นเงื่อนไข/ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม 2) การมีพวกหรือถูกทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว เป็นผลที่เกิดจากการมี/ไม่มีทุนทางสังคม และ 3) การมีอำนาจในการตัดสินใจตนเอง ทั้งในเชิงการเมือง ครอบครัว หรือที่เกี่ยวกับชีวิตตนเองจากแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลายมิติ สศช. ได้แปลงแนวคิดจาก “นามธรรม” ไปสู่ “รูปธรรม” ที่สามารถจับต้องได้หรือวัดออกมาได้ โดยได้แบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับ Micro เป็นการประเมินผลทุนทางสังคมที่เป็นทุนมนุษย์ ซึ่งคนมีบทบาทหลักในการพัฒนาองค์กร/ประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยทุนมนุษย์ที่เป็นทุนทางสังคมนั้น

จะต้องเป็นคนที่มีความไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทร และมีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น คุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ และจิตสำนึกสาธารณะ เป็นต้น โดยแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 6 มิติ ได้แก่

1.1 มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย ทูทางสังคมมักจะขึ้นอยู่กับความร่วมมือของคนในสังคม เนื่องจากกลุ่มและเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันข้อมูล ซึ่งทำให้มีการลดพฤติกรรมฉวยโอกาสและเสริมสร้างกิจกรรมร่วม โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความหนาแน่นของสมาชิก ความแตกต่างของสมาชิกความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างภายในกลุ่ม และความสัมพันธ์ภายนอกกลุ่ม เช่น การมีกลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มอาชีพ/กองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้าน การเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์/กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีการทำงาน/ติดต่อกับเครือข่ายนอกหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น

1.2 มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากความไว้วางใจซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม เป็นนามธรรมที่วัดได้ยาก และมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล การวัดจึงเน้นไปที่ความไว้วางใจทั่วไปและความไว้วางใจเฉพาะเจาะจง โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความไว้วางใจในเพื่อนบ้าน ผู้อุปถัมภ์ คนแปลกหน้า และมุมมองของความไว้วางใจ ที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น คนในชุมชน/คนไทยส่วนใหญ่ไว้วางใจได้ ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อตำรวจ/ทหาร/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/อบต./อบจ. ความคิดเห็นต่อความช่วยเหลือของคนส่วนใหญ่ในชุมชน การให้ความร่วมมือโดยสละเงิน/เวลา/แรงงาน/วัสดุอุปกรณ์

1.3 มิติด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ ในระบบสังคมประชาธิปไตย กิจกรรมร่วมในชุมชนหรือระหว่างประชาชนจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีทุนทางสังคมปรากฏอยู่ในชุมชนนั้น ๆ การวัดทุนทางสังคม จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมของสังคมการเมืองในสังคมนั้น ๆ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นตัวอย่าง ของกิจกรรมร่วมหรือความร่วมมือ โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ขอบเขตของกิจกรรมร่วมชนิดของกิจกรรมที่กระทำ และการประเมินผลความตั้งใจและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน เช่น จำนวนครั้งของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา ความคิดเห็นต่อการร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน เป็นต้น

1.4 มิติด้านข่าวสารและการสื่อสาร การเข้าถึงข่าวสารและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการช่วยคนในชุมชน ให้สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ข้อมูลข่าวสารช่วยในการตัดสินใจ หรือการส่งเสียงในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อตนเอง โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วยจำนวนแหล่งที่มาของข่าวสาร และสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อแยกแยะความแตกต่างหรือความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งข่าว ที่มาจากกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ความถี่ในการรับข่าวสารจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน/ชุมชน ความถี่ใน

การรับข่าวสารจากวิทยุ/หนังสือพิมพ์ ความไว้วางใจต่อข้อมูลจากสื่อของรัฐ/เอกชน/สื่อมนุษย์ เป็นต้น

1.5 มิติด้านการรวมกลุ่มทางสังคมและการผนวกเข้าร่วม ชุมชนหรือสังคม ประกอบขึ้นมาจาก รูปแบบความสัมพันธ์ของคนที่มีความแตกต่างกัน และมักนำไปสู่ความขัดแย้ง ได้โดยง่าย การรวมกลุ่มทางสังคมอาจเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น การพบปะผู้คนในที่สาธารณะการเข้าร่วมกิจกรรมกีฬา อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างหรือการแบ่งแยก ที่มีอยู่อาจทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจฉะนั้น ทูตทางสังคมจึงมีส่วนในการก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อลดความขัดแย้งจากความแตกต่างหรือการแบ่งแยก หรือสร้างวิธีการ/โครงสร้างที่จะเอื้ออำนวยให้มีการลดข้อขัดแย้งและความรุนแรงลงได้โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย สาเหตุของความแตกต่างและกลไกในการแก้ไขปัญห เช่น ความแตกต่างของสมาชิกกลุ่มในฐานะทางการเงิน/ความร่ำรวยก่อให้เกิดปัญหา ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของสมาชิก กลุ่ม นำไปสู่ความรุนแรงในหมู่บ้าน/ชุมชน ความรู้สึกของท่านที่มีต่อผู้คนที่อยู่ในหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น

1.6 มิติด้านการมีอำนาจ และกิจกรรมทางการเมือง การมีอำนาจ หมายถึง การได้มาซึ่งทรัพย์สินและความสามารถของคนในการมีส่วนร่วมต่อรอง ควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อสถาบันที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคน โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความรู้สึกเกี่ยวกับความสุข ความมีประสิทธิภาพ ความสามารถของคนที่หรือหัวหน้าครัวเรือนในกิจกรรม หรือผลลัพธ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ทศนคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สาเหตุที่ไปลงคะแนนเลือกตั้ง เป็นต้น

2. ระดับ Macro เป็นกรอบตัวชี้วัดที่จะทำการประเมินผลของทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยแวดล้อมทุนมนุษย์ ที่จะหล่อหลอมให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลระดับภาพกว้าง ประกอบด้วย สถานภาพของสถาบันทางสังคม วัฒนธรรม และองค์ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ทั้งด้านความรู้ ทักษะ ค่านิยม ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นทุนทางสังคมที่ดีต่อไป

ชวินทร์ ลีนะบรรจง และคณะ (2547 : 20) ได้กล่าวว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาทุนทางสังคมมี 3 ประการ

1. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) เพื่อทำให้มีความเป็นสังคมและทำให้มีจุดมุ่งหมายของการรวมกลุ่มที่เหมือนกัน มิใช่เป็นเพียงปรากฏการณ์ของการที่กลุ่มคนมารวมกัน
2. มีผลกระทบภายนอก (Externality) เกิดขึ้นมาจากการรวมตัวทำให้มีลักษณะของความเป็นทุนเชิงเศรษฐกิจปรากฏขึ้นมา และเป็นสินค้าสาธารณะมากกว่าสินค้าโดยทั่วไป ทำให้ไม่มีสิทธิพิเศษตกอยู่กับผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

3. ต้องสามารถสังเกตเห็นได้ (Persistence) เพราะจะทำให้สามารถวัด หรือ อ้างอิงต่อไปได้ว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการมีทุนทางสังคม

ชวินทร์ ลีณะบรรจง และคณะ (2547 : 8-11) กล่าวถึงมุมมองที่ดีต่อ “ทุนทางสังคม” ถูกแบ่งออกเป็น 2 มิติ ได้แก่

1. มุมมองในมิติเศรษฐกิจ คือ การมองในความเป็นทุน ของ “ทุนทางสังคม” ทุนทางสังคม โดยตัวของมันเองนั้นมิได้เป็นปัจจัยการผลิตโดยตรง หากแต่เป็นตัวกลางในการเข้าถึง ปัจจัยการผลิตหรือทุนอื่น เช่น ข่าวสารข้อมูล ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น โดยผ่านความสัมพันธ์ทาง สังคมหรือโครงสร้างทางสังคม ทุนทางสังคมจะเป็นทุนได้ก็ต่อเมื่อทุนทางสังคมต้องทำให้ผลกระทบ ทางเศรษฐกิจปรากฏขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ปรากฏขึ้นมาอาจจะ อยู่ในรูปขององค์ประกอบหรือโครงสร้างอย่างใดอย่างหนึ่ง นั้นหมายความว่าทุนทางสังคมที่มีผลต่อ การพัฒนานั้นจะต้องเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบใดก็ตาม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ๆ ส่งผลให้มีปรากฏการณ์ที่มีลักษณะของการเกิดผลกระทบต่อ สังคม และ/หรือเศรษฐกิจขึ้นอย่างถาวรมิใช่เกิดขึ้น ชั่วครั่งชั่วคราวจึงจะถือได้ว่าปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังกล่าว มีความเป็นทุนทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยตัวของมันเองอาจไม่ถาวรแต่ผลกระทบ ของมันจะถาวรมากกว่า และอาจสะสมในทุนมนุษย์ได้เหมือนกันดังเช่นทุนทางกายภาพที่สร้างขึ้นมา ใหม่

2. มุมมองในมิติสังคม คือ การมองในความเป็นสังคมของ “ทุนทางสังคม” “สังคม” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ยอมรับแบบแผน กฎเกณฑ์ ของกลุ่ม ร่วมกันในการดำเนินชีวิต และเนื่องจากทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อ มนุษย์ที่มีความไว้วางใจ มีการแลกเปลี่ยนและตอบแทนกันและกัน มีกฎระเบียบของส่วนรวม บรรทัด ฐานทางสังคม และการควบคุมทางสังคม มีการติดต่อเชื่อมโยงเครือข่ายและมีความเป็นกลุ่ม จึงทำให้ มีการสร้างเสริมความสัมพันธ์หรือความร่วมมือระหว่างกันขององค์กรหรือ สถาบันที่เกี่ยวข้องได้ นอกจากนี้การมองทุนทางสังคมในมิติบูรณาการ (Social Capital in Integral Dimension : SCID)

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2548 :107-109) ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. การปรับระบบคิดและวิถีปฏิบัติของบุคคลจากการมุ่งประโยชน์ส่วนตนไปสู่ ระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่มุ่งช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยเริ่มจากการ เปลี่ยนแปลงตนเองจากเน้นตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ไปสู่การเน้นจริยธรรมเป็นศูนย์กลาง (Ethnocentric) ทำให้คนเปลี่ยนจาก “I” เป็น “We”

2. มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาระบบคิดและวิถีปฏิบัติของปัจเจกบุคคลให้ เปลี่ยนจากความเห็นแก่ตัวไปสู่เห็นแก่ส่วนรวมโดยเฉพาะความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ความคิด ที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. ทูทางสังคมในมิติบูรณาการ ทำให้เกิดพลังในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็มิติส่วนบุคคลเมื่อปัจเจกบุคคลพัฒนาตนเอง จากการรับรู้ในภาวะปกติไปสู่การรับรู้ ในภาวะที่ละเอียด ประณีต และลึกซึ้งมากขึ้น จะทำให้บุคคลมีโอกาที่จะเรียนรู้และค้นพบความจริงที่ยิ่งใหญ่ ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้และเข้าถึงภาวะที่ก่อให้เกิดปัญญา ที่มีขีดความสามารถในการคิดและสร้างสรรค์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ทำให้มนุษย์มีโอกาสได้พัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น (Spirit) ซึ่งพลังดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะเพิ่มศักยภาพให้แก่บุคคลเท่านั้น พลังที่ว่านี้มีผลกระทบต่อระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม จะก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะกลายเป็นทูทางสังคมในที่สุดในขณะที่เดียวกันพลังที่จะเกิดขึ้นและพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ พลังจากภายนอกที่ปรากฏออกมาในรูปของกลุ่ม องค์กร สถาบันต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลทางอ้อมของการพัฒนาจิตใจระดับบุคคล พลังเหล่านี้จะก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ กลายเป็นทูทางสังคมในวงกว้างครอบคลุมสังคมในทุกระดับ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ทูทางสังคมเข้ามามีบทบาทอย่างมากสำหรับการพัฒนาหลายด้าน เป็นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ได้แก่ เศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการพัฒนาเทคโนโลยีที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านในระดับรากหญ้า เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วหรือทุนเครือข่าย ซึ่งขยายตัวและสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ทูทางสังคมจะช่วยสร้างความไว้วางใจ ช่วยเร่งความเร็วของข้อมูลข่าวสารและการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ส่งผลถึงช่วยลดต้นทุนธุรกรรมในการประกอบธุรกรรมใด ๆ ทูทางสังคมมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับชาติ และหลายมิติ แต่ในทุกระดับทุกมิติทูทางสังคมจะสะท้อนออกมาในรูปแบบของความรู้สึกร่วมกัน การแก้ปัญหา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นตามศักยภาพและระดับทูทางสังคมของแต่ละชุมชน ซึ่งวิธีการวัดทูทางสังคมสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น วัดที่ต้นกำเนิดของทูทางสังคม นั่นก็คือ จำนวนคนที่เข้าร่วมเครือข่าย กลุ่ม หรือกิจกรรมและคุณภาพของการปฏิสัมพันธ์และวิธีการวัดที่ทูทางสังคมโดยตรงว่ามีอยู่มากน้อยแค่ไหน เช่น ระดับความไว้วางใจ ความเชื่อ ปริมาณและคุณภาพของกลุ่ม/องค์กร เครือข่ายและสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ ซึ่งจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปตารางการสังเคราะห์การวัดค่าทูทางสังคมเพื่อกำหนดเป็นองค์ประกอบการวัดค่าทูทางสังคม ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงการสังเคราะห์องค์ประกอบการวัดค่าทางสังคม โดยใช้แหล่งข้อมูล 50% ขึ้นไป

แหล่งข้อมูล	World Bank (2002)	John D. and Catherine T. MacArthur (2000)	Narayan and Cassidy (2001)	Robert Putnam (1993)	National Index of Civic Engagement : NICE	Bullen et al. (1998)	Nan Lin (2001)	กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548)	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547)	วชิรพร สุวรรณกิจ และคณะ (2547)	วราวุฒ ไร่มรัตนพันธ์ (2548)	ร้อยละ
องค์ประกอบการวัดค่า ผ่านทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	81.82%
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน/การกุศล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72.72%
ความไว้วางใจ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72.72%
บรรยากาศการรวมกลุ่ม/การอยู่ร่วมกัน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	63.64%
เครือข่าย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	63.64%
ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ครอบครัว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	54.55%
บรรทัดฐาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27.27%
ข่าวสารและการสื่อสาร	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27.27%
จิตวิทยาอาสาสมัคร	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	18.18%
อำนาจหน้าที่กิจกรรมทางการเมือง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	18.18%

จากตารางที่ 3 สรุปได้ว่า การวัดค่าของทุนทางสังคม มีการกำหนดนิยามขอบเขตและองค์ประกอบไว้หลากหลาย ทำให้การกำหนดตัวชี้วัดแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาสังเคราะห์ได้องค์ประกอบการวัดค่าทุนทางสังคมที่มีค่าตั้งแต่ร้อยละ 50 % จากแหล่งข้อมูลแล้วนำมากำหนดเป็นองค์ประกอบการวัดค่าทุนทางสังคม 5 องค์ประกอบให้เหมาะสมกับงานวิจัยคือ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความไว้วางใจ ด้านเครือข่าย ด้านความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานของสังคม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน

1. ความหมายการระดมทุน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 399) ได้ให้ความหมายของคำว่า การระดมทุน ไว้ดังนี้ การระดมทุน หมายถึง การเพียวหา การค้นหา และการเสาะหา ส่วนทุน หมายถึง ของเดิมหรือเงินที่มีไว้ จัดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์แห่งอภิมภิม ซึ่งหมายถึง ทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น

Rosso et al. (1991 : 1-8) ได้ให้คำนิยามของคำ “Fund Raising” ว่าการระดมทุน ไม่ใช่เป็นวิทยาศาสตร์ของการรวบรวมทุน แต่เป็นวิทยาศาสตร์ของเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของสังคม โดยการระดมทุนจะเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของสังคม และจุดประสงค์ขององค์การที่ต้องการ การระดมทุนเป็นเครื่องมือของผู้บริจาคและการรับบริจาค โดยมีองค์การและสิ่งแวดล้อมขององค์การเป็นผู้ดำเนินการ ดังนั้น ในการระดมทุนต้องมีการบอกความต้องการที่ถูกต้อง และเหมาะสม โดยองค์การที่ทำการระดมทุนจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี โดยจะมีการเปรียบเทียบระหว่างแหล่งทุนขององค์การ ความตั้งใจ และกิจกรรมการระดมทุน รวมทั้งพันธกิจของ การระดมทุน ผู้ที่ทำหน้าที่ระดมทุน จะมีจิตใจที่รักกันด้วยกัน การบริจาคไม่ใช่การที่ผู้บริจาคมิใจบุญหรือเลื่อมใส แต่เป็นผลของการแลกเปลี่ยนทางจิตใจระหว่างผู้บริจาคและองค์การที่มี วัตถุประสงค์เหมือน ๆ กัน ดังนั้น หลักสำคัญของการระดมทุนเป็นความเชื่อมั่นหรือความศรัทธามากกว่าการบังคับ

Lindhal (1992 : 10-15) ได้กล่าวถึงการระดมทุนว่า การระดมทุนเป็นกิจกรรมการวางแผนที่เกี่ยวข้องกับการบริจาคโดยที่กิจกรรมการระดมทุนจะต้องดำเนินการไปภายใต้กรอบของวัตถุประสงค์ขององค์การ กระบวนการ การระดมทุนจะเกี่ยวข้องกับองค์การที่จะระดมทุน โดยที่จะต้องมีการวางแผนในการระดมทุน และมีรายละเอียดและการประเมินภารกิจในการระดมทุน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ มีประสิทธิภาพมากที่สุดและต้องการที่จะบรรลุภารกิจ โดยการบริหารจัดการเทคนิค และแหล่งของทุน การปฏิบัติในการระดมทุนจะอยู่ในแผนทางยุทธศาสตร์ในการระดมทุนซึ่งองค์การจะเป็นผู้จัดทำเพื่อที่จะทำให้เกิดเศรษฐกิจที่ยั่งยืนขององค์การ

Edles (1993 : 1-31) ได้กล่าวถึงการระดมทุนว่า การระดมทุนเป็นเทคโนโลยีที่จะทำให้ การปฏิบัติในการที่ระดมทุนเป็นผลสำเร็จมากกว่าการระดมทุนไปตามสามัญสำนึก โดยการปฏิบัติงาน ไปตามสามัญสำนึกจะทำให้เกิดความเสี่ยงสูง การระดมทุน (Fund raising) จะป้องกันความเสี่ยงนั้น ๆ และการระดมทุน (Fund raising) หมายถึง

1. การสร้างองค์การเพื่อให้ความสามารถในการระดมทุน คือ องค์การจะต้องมี วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มองเห็นและจับต้องได้ มีอาจารย์และผู้ปฏิบัติงานเป็นมืออาชีพมีความต้องการ ทุนทางเศรษฐศาสตร์ที่มีความเข้าใจที่ชัดเจน และมีความสามารถในการจัดการ และควบคุมได้
2. กระบวนการในการระดมทุน หมายถึง ความสามารถในการสื่อสารถึงสาเหตุใน การระดมทุนที่ดี การเสาะหาผู้บริจาค (Prospective donors) บุคคลที่เข้าร่วมในกระบวนการระดม ทุนทั้งภายในและภายนอกองค์การ รวมทั้งการวัดผลที่เกิดขึ้น
3. เทคนิคในการระดมทุน คือ กิจกรรมในการระดมทุนที่จะทำให้การจัดการกิจการ วรรณคดีที่มีประสิทธิภาพ

Brown (1993 : 1042) ได้ให้ความหมายของการระดมทุนไว้ว่า หมายถึง การชักชวน บุคคลหรือองค์การให้สนับสนุนด้านการเงิน เพื่อจัดโครงการ/กิจกรรม

Greenfield (1994 : 2-12) ได้กล่าวถึง การระดมทุนว่าไม่ได้เป็นเพียง กิจกรรม ในการหาทุนหรือระดมทุนเท่านั้น การระดมทุนควรจะเป็นกระบวนการพัฒนาทุนด้วย กระบวนการนี้ ควรจะเริ่มจากการเปลี่ยนความคิดให้เป็นโครงการที่เป็นรูปธรรมที่เรียกว่า การจัดการทางยุทธศาสตร์ (Strategic management) และสื่อถึงสิ่งแวดล้อมภายนอกองค์การให้เขารู้ด้านการสื่อสาร ในที่สุด การระดมทุนนี้จะนำไปสู่แหล่งเงินทุน การระดมทุนไม่ใช่เป็นกิจกรรมของ องค์การในการร้องขอเงิน ในจุดวิกฤติด้านเศรษฐกิจขององค์การ แต่การระดมทุนเป็นความสามารถในการนำแหล่งทุนเข้า มาร่วมกับองค์การเนื่องจากสังคม การระดมทุนเป็นวิธีการและเทคนิค ซึ่งวิธีการนี้ เป็นความสัมพันธ์ ของสังคมซึ่งเป็นโอกาส ให้มีการขอรับการสนับสนุน ซึ่งการระดมทุนนี้จะรวมทั้งคนภายในองค์การ การระดมทุนช่วยให้การจะปรับองค์การไปสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก และความต้องการของการระดมทุน การระดมทุนเป็นเทคนิคซึ่งจะใช้ประโยชน์ของการตลาด เพื่อจะวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายนอก เพื่อค้นหาผู้ระดมทุน เป้าหมายการระดมทุนจะส่งเสริมการขอรับทุน ซึ่งจะมีการจัดการคนที่มี ประสิทธิภาพ ซึ่งมีความจำเป็น เทคนิค และแหล่งทางเศรษฐศาสตร์การระดมทุนนี้จะเป็นการรักษา ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สนับสนุนองค์การ

Norton (1996 : 3-10) ได้กล่าวถึงการระดมทุนว่า การระดมทุนขึ้นอยู่กับ ส่วนสำคัญ 2-3 ประการ ของสถาบันซึ่งจะมาก่อนการระดมทุน โดยขึ้นอยู่กับ

1. ผู้บริจาคมีความพึงพอใจที่จะบริจาค
2. ผู้บริจาคมีการสนับสนุนที่จะทำให้เกิดการบริจาคที่มีประสิทธิภาพ

3. แหล่งทุนมีความต้องการที่จะบริจาคและการระดมทุนเป็นกระบวนการซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มีการกำหนดความต้องการของสังคม

3.1 มีการบริจาคเพื่อความต้องการของสังคม

3.2 มีกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพและเป็นไปได้

3.3 เพื่อเป็นการตอบสนองการใช้เงินด้านอื่นขององค์การ

3.4 เป็นความต้องการของผู้บริจาค

ดังนั้น การระดมทุนจะเกี่ยวกับทุกส่วนขององค์การ มากกว่าเป็นหน้าที่หนึ่งขององค์การ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งขององค์การ จริง ๆ แล้วการระดมทุน เป็นงานหนึ่งที่จะทำให้องค์การมีการพัฒนาที่ยั่งยืน การระดมทุนจะเกิดขึ้นได้จะต้องทำให้องค์การไม่ขึ้นอยู่กับการเงินหรือผู้ให้ทุนเพียงคนเดียว และในเวลาเดียวกันจะต้องสร้างระบบความสัมพันธ์กับสังคม เพื่อจะเป็นการประกันที่องค์การจะอยู่กับสังคมตลอดไป

Levy & Cherry (1996 : 72) ให้ความหมายของการระดมทุนไว้ว่า หมายถึง การแสวงหาทุนและทรัพยากรจากแหล่งอื่นๆ เพื่อสนับสนุนองค์การหรือเฉพาะโครงการนั้น ๆ Burnett (1996 : 1-9) ได้กล่าวถึงเรื่องการระดมทุนว่า การระดมทุนนั้นเป็นการสร้าง และยึดถือความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างองค์การ และประชาชนที่สนับสนุนองค์การนั้น มากกว่าการรวบรวมเงินบริจาค ดังนั้น การจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการเชื่อมหรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์การและบุคคล ให้อยู่ในปัจจัยต่าง ๆ หรืออยู่ในภาวะเดียวกัน คือ มีความสัมพันธ์ในการระดมทุนร่วมกัน (Relationship fund raising) การบริหารจัดการของระบบการลงทุนที่มีประสิทธิภาพ คือ มีเครือข่ายที่จะให้แน่ใจว่า แหล่งทุนนั้นจะสนับสนุนองค์การในระยะยาว มากกว่าการสนับสนุนเงินทุนเป็นครั้งคราว และจากแนวความคิดเรื่องการระดมทุนนี้ ความสำเร็จของการระดมทุน จะประกอบไปด้วยการสร้างความสัมพันธ์และการรักษาความสัมพันธ์ ระหว่างองค์การกับผู้สนับสนุนองค์การ ซึ่งจะมีวิธีการคิดหรือแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันไปแต่ละองค์การในการบริหารจัดการคน เทคนิค และแหล่งเงินทุน

Ambrogett, Cagli and Milano (1998 : 1-5) ได้ให้ คำนิยามของการระดมทุนว่า หมายถึงกิจกรรมทั้งหมดที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย เป็นการทำให้สังคมมั่นคงอย่างยั่งยืนดังนั้น การระดมทุนจะเป็นยุทธศาสตร์ในการหาแหล่งทางการเงิน ซึ่งจะแหล่งทุนที่ยั่งยืนขององค์การในระยะยาว และเป็นการทำให้้องค์การมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การระดมทุนจะเกิดขึ้นจากความรับผิดชอบขององค์การโดยที่จะเป็นผู้ดำเนินการระดมทุน และอาจหมายถึงเทคนิคต่าง ๆ เช่น กฎ ทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงิน และปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสังคม ซึ่งอาจจะเกิดขึ้น ดังนั้น การระดมทุนจึงไม่ใช่ หมายถึงการระดมทุนแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะหมายถึงยุทธศาสตร์ในการวางแผนและพัฒนาองค์การด้วย

ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548 : 30) การระดมทุน (Fund raising) หมายถึงกิจกรรมที่มีการรวมตัวกันและมีจุดประสงค์ให้อาสาสมัครหลาย ๆ คนมาร่วมมือกันเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือหลักประกันของทรัพย์สิน เพื่อการใช้จ่ายขององค์การการศึกษา องค์การการศาสนา องค์การทางการเมือง และองค์การการกุศล และสาธารณประโยชน์

พัชรกฤษฎ์ พวงนิล (2553 : 71) กล่าวว่า การระดมทุน (Fund raising) หมายถึง กิจกรรมที่มีการรวมตัวกันและมีจุดประสงค์ให้อาสาสมัครหลาย ๆ คนมาร่วมมือกันเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคเงินทรัพย์สิน หรือหลักประกันของทรัพย์สิน เพื่อการใช้จ่ายขององค์การการศึกษา องค์การการศาสนา องค์การทางการเมือง และองค์การการกุศล และสาธารณประโยชน์

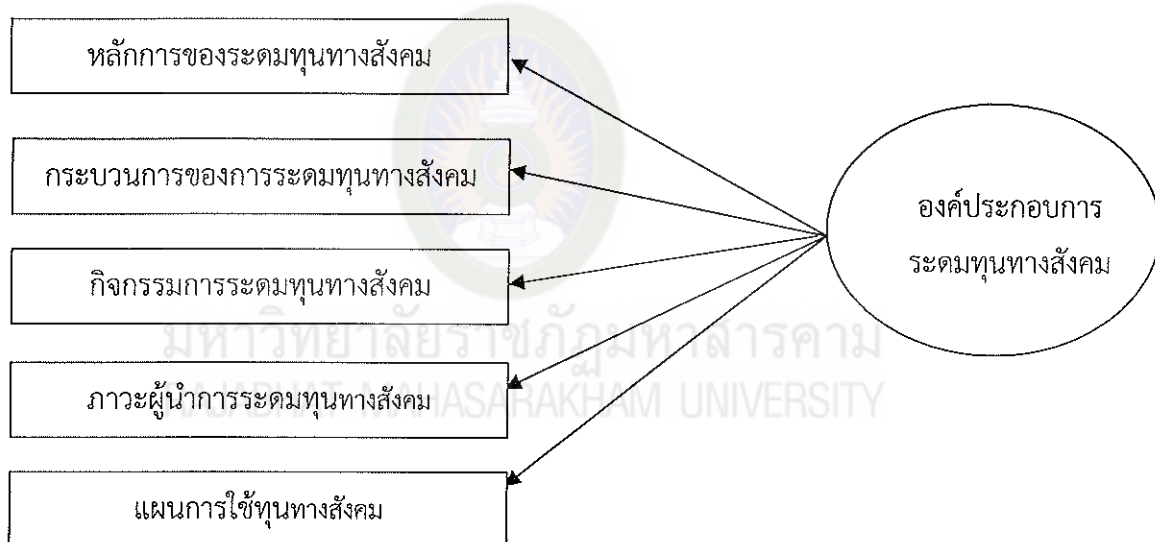
จากการศึกษาสรุปได้ว่า การระดมทุนหมายถึง การแสวงหาทุนและทรัพยากรจากแหล่งอื่น ๆ กิจกรรมทั้งหมดที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย เป็นการทำให้สังคมมั่นคงอย่างยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์ในการหาแหล่งทางการเงิน สื่อ วัสดุอุปกรณ์ บุคคล เข้าร่วมกับองค์การ และการระดมทุนจะเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของสังคม ซึ่งจะความสำเร็จได้ต้องประกอบไปด้วย การสร้างความสัมพันธ์และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับผู้สนับสนุนองค์การ มีกระบวนการมีกิจกรรม มีแผนการใช้และผู้ที่จะเป็นผู้นำในการระดมทุนต้องมีภาวะผู้นำ ซึ่งผู้วิจัยได้นำทสรูปนี้ไปสังเคราะห์กับทุนทางสังคม เพื่อให้เป็นองค์ประกอบรูปแบบการระดมทุนทางสังคม เพื่อพัฒนาการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการสังเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการระดมทุนทางสังคม โดยใช้แหล่งข้อมูล 50% ขึ้นไป

แหล่งข้อมูล	Rosso et al. (1991)	Lindhal (1992)	Edles (1993)	Greenfield (1994)	Burnett (1996)	Rhodes & Reichenbach (1997)	Wong (2000)	Norton (1996)	Brakeley (1980)	Weinstein (2002)	Ambrogetti, Cagli and Milano (1998)	วิทยาลัยเกษม (2548)	พชรกฤษฎี พวงนวล (2553)	ร้อยละ
องค์ประกอบรูปแบบการระดมทุน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.85%
ภาวะผู้นำในการระดมทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	84.61%
หลักการระดมทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	69.23%
การบริหารจัดการ/กระบวนการในการระดมทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	38.46%
กิจกรรมการระดมทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	61.54%
โครงสร้างของการระดมทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	23.08%
การจัดทำแผนการใช้ทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.85%

จากตารางการสังเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการระดมทุนทางสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี การระดมทุน ทุนทางสังคม แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของรูปแบบการระดมทุนทางสังคม คือ หลักการระดมทุนทางสังคม มีความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือ การบริหารจัดการ/กระบวนการ ในการระดมทุนทางสังคม ด้านกิจกรรมการระดมทุนทางสังคม ส่วนด้านการจัดทำแผนการใช้ทุนทางสังคมและภาวะผู้นำในการระดมทุนทางสังคมเท่ากัน จากผลการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการระดมทุนจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งต่างประเทศและในประเทศ ดังกล่าวผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการระดมทุนทางสังคมขึ้นใหม่ ที่นำมาใช้ในการวิจัยจำนวน 5 องค์ประกอบ ดังแผนภูมิ ที่ 2

จากองค์ประกอบข้างต้น สามารถเขียนเป็นองค์ประกอบรูปแบบการระดมทุนทางสังคม เพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1 ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ประกอบรูปแบบการระดมทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1

2. หลักการของการระดมทุน

ในการระดมทุนนั้น Weinstein (2002 : 1-6) กล่าวว่า หลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการระดมทุนมี 5 ประการ คือ

2.1 หลักการที่ว่า “ประชาชนให้ประชาชน เพื่อช่วยเหลือประชาชน (People give to people to help people)” เป็นคำขวัญ หรือหลักการที่สำคัญของการระดมทุน เนื่องจากบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจที่จะบริจาคหรือไม่บริจาคมิใช่สถาบัน โดยผู้บริจาคจะบริจาคหรือไม่บริจาคมิใช่สถาบัน

การบริจาคจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้บริจาค กับการตอบสนองต่อผู้ระดมทุนหรือการตัดสินใจบริจาค จะขึ้นอยู่กับลักษณะผู้นำของสถาบันนั้น ๆ

2.2 หลักการที่สอง คือ การเข้าใจกระบวนการ พัฒนาแหล่งเงินทุนที่จะบริจาค โดยที่ “ผู้ที่บริจาคจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้ระดมทุนกับผู้บริจาคซึ่งจะให้ หรือบริจาคอะไร”

2.3 หลักการที่สาม คือ ลักษณะของผู้นำขององค์การที่จะระดมทุน โดยจะต้องมีลักษณะผู้นำในทีมผู้บริหารขององค์การ ผู้ร่วมงาน และอาสาสมัครที่เป็นบุคคลสำคัญในการระดมทุน จำเป็นต้องมีลักษณะผู้นำ และเชื่อว่าการระดมทุนจะประสบผลสำเร็จ เมื่อผู้นำมีลักษณะของผู้นำ ก็จะทำให้ทำงานอย่างอื่น ๆ ประสบผลสำเร็จ

2.4 หลักการที่ดี คือ หลักการ “Six rights” คือการระดมทุนจะประสบผลสำเร็จนั้น ขึ้นอยู่กับ Right person เพื่อที่จะเสนอ “Right prospect” สำหรับ Right amount” ที่เสนอ “Right project” “Right time” และ “Right way” เวลาและการนำไปใช้ที่เหมาะสม “Successful fundraising is the right person asking the right prospect for the right amount for the right project at the right time in the right way”

2.5 หลักการ 80/20 Rule มาสู่ 90/10 Rule จาก Pareto's rule ผลการสำเร็จ ร้อยละ 80 มาจากผู้ดำเนินงาน หรือประสิทธิภาพของผู้ปฏิบัติงานร้อยละ 20 เปรียบเทียบกับ อาสาสมัครในการระดมทุน จะมีอาสาสมัครร้อยละ 20 จากอาสาสมัครทั้งหมดสามารถระดมทุนได้ เท่ากับทุนทั้งหมดร้อยละ 80

ในการระดมทุน โครงการการระดมทุนส่วนใหญ่ ผู้บริจาคที่บริจาคเงินมากประมาณร้อยละ 10 ของผู้บริจาค จะบริจาคเงินเป็นจำนวนร้อยละ 90 ของการบริจาคทั้งหมด โดยที่ร้อยละ 10-20 ของผู้บริจาคนี้ จะใกล้ชิดแหล่งเงินทุนมากที่สุด ซึ่งจะเป็นผู้นำ การบริจาค และทำให้การดำเนินการ ระดมทุนเป็นผลสำเร็จ

ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548 : 32) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการระดมทุนของ สถาบันอุดมศึกษา กรณีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สรุปว่าหลักการของการระดมทุนนั้น ผู้นำขององค์การที่ระดมทุนจะต้องมีลักษณะผู้นำที่ดี สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริจาคกับ สถาบันอุดมศึกษา และเข้าใจในกระบวนการของการระดมทุน โดยที่การระดมทุนจะประสบผลสำเร็จ จะขึ้นอยู่กับทางเลือกผู้นำในการระดมทุนที่เหมาะสม และเสนอเหตุผลในการขอรับบริจาคที่ถูกต้อง และจำนวนเงินทุนที่ขอรับบริจาค ที่เหมาะสม โดยเสนอโครงการในเวลาที่เหมาะสม และการนำเงิน ที่ได้รับไปใช้อย่างถูกต้อง

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การบริหารองค์กรนั้น จะต้องมีทุนหลายอย่าง แต่บางครั้ง ทุนที่สรรหา อาจไม่เพียงพอกับความต้องการใช้หรือต่อการบริหารงานในขณะนั้น ดังนั้น จะต้องมีการจัดหาทุนมาเพิ่มเติม ก็คือวิธีการการระดมทุน หลักการระดมทุนนั้น จะต้องทำให้

ให้เกิดการบริจาคทุน ด้วยความเต็มใจ มีจิตอาสานั้นหมายถึง องค์กรจะต้องมีเป้าหมาย และหลักการเหตุผล ในการระดมทุน ที่ชัดเจนและผลสำเร็จของการนำทุนไปปฏิบัติ เพื่อให้ เกิดประโยชน์สูงสุด คู่มาค่ากับการลงแรงและลงทุน องค์กรที่จะขอบริจาค ต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับ ผู้บริจาค ซึ่งจะเกิดการตอบสนองต่อผู้ระดมทุนหรือการตัดสินใจบริจาค รวมทั้งจะขึ้นอยู่กับลักษณะ ผู้นำขององค์กรนั้น ๆ ด้วย ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปแบบตาราง หลักการของการระดมทุนทางสังคม ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 5 แสดงการสังเคราะห์หัวข้อวัดหลักการของการระดมทุนทางสังคม จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูล	Cohen and Prusak, (2001)	Adler and Kwon (2009)	Baron and Schuller (2000)	Fukuyama (1995)	Coleman (1988)	Coleman (1990)	Putnam (1993)	วีรกร ศรีเลิศ (2546)	สุนัด ศรีวรรณไชย (2546)	อำนาจ กายจันทน์ (2541)	นภาพร หะวานนท์ และพิศมัยรัตน์ ไรจน์กุล (2548)	วรุณี ไรรัตน์ (2548)	จามะรุ สีงทอง (2549)	ร้อยละ
หลักการของทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	69.23
ความไว้วางใจ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	61.54
เครือข่าย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.84
ความร่วมมือ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	46.15
บรรทัดฐาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	46.15
ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	46.15

จากตารางที่ 5 การสังเคราะห์ตัวชี้วัดหลักการของทุนทางสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ แล้วนำมาสรุปเป็นตารางแสดงให้เห็นว่า ตัวชี้วัดหลักการของทุนทางสังคมที่ผู้วิจัยจะนำไปศึกษาวิจัย มีหลักการสำคัญเรียงตามลำดับคือ 1.ความไว้วางใจ 2.เครือข่าย 3. ความร่วมมือ 4. บรรทัดฐานและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ตามลำดับ เพื่อนำไปกำหนดเป็นโมเดล การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลหลักการการระดมทุนทางสังคมต่อไป

3. องค์ประกอบพื้นฐานของการระดมทุน

Brakeley (1980 : 135-141) กล่าวว่า ปัจจุบันการระดมทุนมีแนวโน้มที่สำคัญ ๆ 3 ประการ คือ การตั้งเป้าหมายที่สูงขึ้นกว่าอดีต การใช้ระยะเวลาในการรณรงค์ระดมยาวนานกว่าเดิม และการบริจาคของผู้บริจาคเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่มากกว่าเดิม การระดมทุนโดยใช้วิธีการขอบริจาคยามวิกฤต (Crisis to Crisis Approach) อาจจะเหมาะสมสำหรับบางหน่วยงาน แต่เป็นวิธีที่ไม่เหมาะสมมากนักในปัจจุบันนี้ การระดมทุนจะต้องได้รับการพิจารณาว่าเป็นกระบวนการที่ต้องรับผิดชอบดำเนินการอย่างต่อเนื่องด้วยการตั้งเป้าหมาย และจะต้องสะท้อนถึงความต้องการในการพัฒนาหน่วยงานในปัจจุบัน และอนาคต

การวางแผนระดมทุนที่ดีเป็นผลมาจากการวิจัยที่ดี การวิจัยในที่นี้ หมายถึง การระบุเป้าหมายและความต้องการของหน่วยงานทั้งปัจจุบัน และอนาคต และแหล่งทุนที่จะสนับสนุนเป้าหมายเหล่านี้ การวางแผนเป็นกระบวนการที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน เป้าหมายของการพัฒนาหน่วยงานสามารถกำหนดได้ชัดเจนได้จากการวางแผนระยะสั้นและระยะยาว ภาวะผู้นำ และแหล่งทุนที่คาดว่าจะให้การสนับสนุน การวางแผนที่ดีขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ความสามารถของหน่วยงานที่จะดึงดูดผู้นำศักยภาพของผู้นำ ความคาดหวังที่จะได้รับความสนใจจากผู้บริจาค และแหล่งเงินทุนสนับสนุน การวางแผนเพื่อการระดมทุนนั้น ผู้ที่รับผิดชอบในการวางแผน จะต้องพิจารณาองค์ประกอบพื้นฐานต่อไปนี้ ให้ครบถ้วนเพื่อให้แผนการระดมทุน นำไปสู่ความสำเร็จของการระดมทุนตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

1. การกำหนดประเด็นเพื่อขอรับการสนับสนุน (The Case for Support)

หน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไร ทุกหน่วยงานที่ต้องกำหนดหรือระบุประเด็นเพื่อขอรับการสนับสนุนว่า เพราะเหตุใดวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศูนย์การแพทย์ องค์กรทางศาสนา องค์กรทางสังคม จึงสมควรได้รับการสนับสนุน อะไรคือผลประโยชน์ที่เกิดจากการบริจาค เหตุผลที่เฉพาะเจาะจงสำหรับผู้บริจาคหรือหน่วยงานที่จะบริจาคให้เงินสนับสนุนคืออะไรมีการเปรียบเทียบหน่วยงานที่ให้บริการคล้ายกันหรือไม่ ถ้ามี หน่วยงานจะอธิบายความแตกต่างได้อย่างไร การเขียนประโยคเพื่อขอรับการสนับสนุนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เบื้องต้นสำหรับโครงการการระดมทุนที่จะประสบความสำเร็จการกำหนดประเด็นเพื่อขอรับการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพจะต้องกำหนดให้สอดคล้องกับเกณฑ์ 2 ประการ คือ

1.1 จะต้องกำหนดให้ใหญ่กว่าหน่วยงาน และจะต้องเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความต้องการเฉพาะของหน่วยงาน ที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

1.2 ต้องกำหนดประเด็นเพื่อขอรับการสนับสนุนให้เกี่ยวข้องกับเป้าหมายที่แสดงถึงความสำเร็จ มีการเอกสารนำเสนอถึงความเป็นไปได้ และความสำเร็จเป็นประเด็นที่แสดงถึงความต้องการเร่งด่วน และบางครั้งก็ต้องมีเอกลักษณ์ การกำหนดประเด็นดังกล่าวไม่จำเป็นต้องกำหนดโดยบุคคลภายในหน่วยงานบุคคลภายนอกหน่วยงาน อาจกำหนดประเด็นที่มีความเป็นปรนัยและมีแนวคิดใหม่ ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม หลายหน่วยงานก็ประสบความสำเร็จ ในการกำหนดประเด็นโดยใช้พรสวรรค์ของบุคคลภายในหน่วยงาน

2. ภาวะผู้นำ (Leadership)

ความสามารถในการระดมทุน มักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับพันธสัญญาของผู้นำในหน่วยงาน ผู้นำที่มีความสามารถ อุตสาหคนมักจะอยู่เบื้องหลังของความสำเร็จและความก้าวหน้าของหน่วยงาน และหน่วยงานที่ไม่ประสบความสำเร็จมักจะมีเหตุผลหนึ่ง คือการตั้งจุดและคงไว้ ซึ่งระดับและชนิดของภาวะผู้นำที่หน่วยงานต้องการ

คณะกรรมการนโยบาย เป็นกุญแจสำคัญที่ใช้วัดความเข้มแข็งของภาวะผู้นำของหน่วยงาน ความสามารถในการสร้างให้ชุมชนตระหนักในพันธสัญญา และการมีอิทธิพลในชุมชนของกรรมการเหล่านี้ จะเป็นผู้กำหนดระดับการมีประสิทธิภาพของหน่วยงาน และเป็นฐานของการได้รับการสนับสนุน เป็นภาพลักษณ์ทั้งในแง่การบริหาร และการสร้างความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการสร้างฐานของการสนับสนุน ปรากฏว่ามีหน่วยงานที่ดำเนินการได้ดี ถึงแม้ว่าจะมีคณะกรรมการที่อ่อนหรือไม่มีริเริ่ม และมีหน่วยงานที่มีกรรมการที่มีชื่อเสียงในชุมชน ที่ล้มเหลวในการพัฒนาหน่วยงานให้ก้าวหน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดปกติ โดยความเป็นจริงแล้ว หน่วยงานที่มีความสามารถในการระดมทุน จำเป็นต้องมีคณะกรรมการนโยบาย ที่เป็นผู้นำที่แท้จริงในชุมชนและเป็นผู้นำที่สามารถนำหน่วยงานได้อย่างแท้จริง

คณะกรรมการบริหาร มักจะเป็นแหล่งผู้นำที่สำคัญ ผู้บริหารสูงสุดจำเป็นต้องมีคุณสมบัติความเป็นผู้นำ ผู้บริหารฝ่ายพัฒนาจะต้องมีคุณสมบัติความเป็นผู้นำ เช่นเดียวกัน ภายในคณะกรรมการบริหารมักจะมีกรรมการบางคนที่มีบทบาทเฉพาะ ที่ไม่ถูกระบุในเอกสารที่จะต้องเกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม กับการพัฒนาหน่วยงานและกิจกรรมการระดมทุน สิ่งที่ไม่ควรมองข้ามคือศักยภาพความเป็นผู้นำของบุคลากร บุคลากรคือผู้ทำงานร่วมกับชุมชน ผู้ซึ่งมีส่วนร่วมหรือดำเนินกิจการเกี่ยวกับกิจการพิเศษของหน่วยงานผู้ซึ่งมีประสบการณ์ของการเป็นอาสาสมัคร บุคลากรดังกล่าวมีประสิทธิภาพสูงในการจัดระบบและการประชาสัมพันธ์ โครงการรณรงค์ และการช่วยขยายข้อมูลของหน่วยงานให้แพร่หลายในชุมชนได้กว้างขวางขึ้น

3. แหล่งของทุนที่บริจาค (Gift Sources)

ตามทฤษฎีแล้วแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนหน่วยงาน หรือองค์กรได้แก่บุคคล หรือองค์กรที่สนใจในกิจกรรมและโครงการหรือได้รับผลประโยชน์ หรือประทับใจในผลงานของ หน่วยงานแหล่งทุนดังกล่าวควรจะต้องมีการจัดเป็นหมวดหมู่ จัดเป็นประเภทและกำหนดเป็นชื่อ ของบุคคลหรือหน่วยงานที่จะต้องมีการวิจัย รวบรวม และขั้นสุดท้ายคือการร้องขอความช่วยเหลือ ตามความเหมาะสมกับช่วงระยะเวลาและลำดับความสำคัญ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าความหมายที่กว้าง ขึ้นของคำว่า “แหล่งทุน” คือส่วนหนึ่งของแผนแม่บทสำหรับการพัฒนาและการระดมทุน

หลายหน่วยงานพบว่า วิธีการระดมทุนแบบต่อเนื่องเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ มากจำนวนยอดบริจาคมากที่สุดมาจากผู้บริจากรายใหญ่ ๆ เพียงไม่กี่ราย ตามหลักทฤษฎีแล้วระดับ ของพันธะสัญญา และระดับของการบริจาคของบุคคลที่คาดว่าจะเป็นผู้บริจากรายใหญ่ จะเป็น ตัวกำหนดจังหวะของการบริจาคในระดับอื่น ความสำเร็จของการระดมทุนแบบนี้ ขึ้นอยู่กับการ จัดลำดับของผู้คาดว่าจะบริจาคได้อย่างถูกต้อง ตามศักยภาพของการบริจาค ความเป็นไปได้ในการ บริจาค และยิ่งขึ้นอยู่กับการต้องการของหน่วยงาน ที่จะเกาะติดกับกระบวนการรับบริจาค ที่ ต่อเนื่องนี้ตลอดโครงการ ธรรมชาติเมื่อพบข้อจำกัดหรืออุปสรรค จำเป็นต้องมีการยืดระยะเวลาออกไป จนกว่าจะถึงเวลาที่เหมาะสม ที่สามารถดำเนินการได้ สำหรับการระดมทุนแบบนี้ ผู้คาดว่าจะบริจาค ลำดับแรก ๆ จะต้องดำเนินการติดต่อเป็นการส่วนบุคคลหรือเป็นกลุ่มเพื่อน กระบวนการที่เขา กลายเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เรียกว่า การรณรงค์เฉพาะ (Tailor-made Campaigns) ยอดบริจาคที่ ต้องการจากบุคคลเหล่านี้ มักจะเป็นอัตราส่วนที่สำคัญของเป้าหมายการรณรงค์ทั้งหมด วิธีการนี้ไม่ ปรากฏว่าใช้เวลาหรือความพยายามมากเกินไป ตลอดระยะเวลา ที่ผ่านมาหน่วยงานทุกขนาดได้ยอมรับประสิทธิผลของการระดมทุนด้วยวิธีนี้

การระดมทุนด้วยวิธีการอื่น ๆ ก็ยังคงมีอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีประสิทธิภาพ เท่ากับ วิธีการระดมทุนอย่างต่อเนื่องนี้ ยอดบริจาคจำนวนมากมักเกิดจากการระดมทุนแบบร้องขอเฉพาะกิจ การดึงดูดความสนใจของคน หรือจากมวลชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมักไม่เป็นส่วนหนึ่งของ แผนพัฒนา ข้อบกพร่องของวิธีการดังกล่าว ก็คือในขณะที่ประสบความสำเร็จกับระดับของรายได้ จากการบริจาคในช่วงระยะเวลาที่กำหนด แต่จะขาดการสร้างฐานของการสนับสนุนในอนาคตโดยการ ละเลย หรือมองข้ามบุคคลหรือกลุ่มคาดว่าจะบริจาคที่หลากหลายไป ซึ่งนำไปสู่ความล้มเหลวที่จะ ได้รับ ระดับการสนับสนุนที่คาดหวังไว้

บุคคล ห้างหุ้นส่วน มูลนิธิ ชมรม และองค์กรอื่น ๆ ประชาคม และหน่วยงาน ภาครัฐ ก็สามารถเป็นทุนสำหรับการบริจาคได้ และคำว่าบุคลากรนี้รวมถึงคณะกรรมการนโยบาย เพื่อน ผู้บริหารและบุคลากร ซึ่งอาจจะรวมถึงสมาชิกอื่นๆ ในหน่วยงาน เช่น ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน ผู้ปกครองและคนไข้ที่มีความกตัญญู ก็สามารถเป็นแหล่งทุนได้เช่นเดียวกัน

บริษัทธุรกิจเอกชนท้องถิ่น ที่มีความใกล้ชิดกับกรรมการบริหารหรือบุคลากรของหน่วยงาน ก็เป็นแหล่งทุนที่จะขอรับบริจาคได้โดยการวางแผนจะต้องแสวงหา เพื่อจับคู่ให้สอดคล้องกันระหว่างเป้าหมายของหน่วยงานกับความสนใจ ที่หลากหลายของภาคธุรกิจเอกชนในชุมชนของตน และชุมชนอื่น ๆ หลักการในการขยายแหล่งทุนก็คือ การคิดว่าบริษัทที่ให้การสนับสนุนส่วนมากได้รับผลประโยชน์ตอบแทน เช่นได้รับประโยชน์จากผลการวิจัยของหน่วยงานการเข้ามาใช้ห้องปฏิบัติการพิเศษเพื่อทดสอบเครื่องมือหรือกระบวนการพัฒนา และการมีโอกาสได้เข้ามารับสมัครบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาเข้าทำงาน

มูลนิธิ ก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีเป้าหมายเฉพาะ ในการให้การสนับสนุนหน่วยงาน องค์ประกอบของประสิทธิผลและประสิทธิภาพ อยู่ที่การแสวงหามูลนิธิที่มีนโยบายสนับสนุน มีพื้นที่ที่ให้การสนับสนุน และชนิดของการให้การสนับสนุน สอดคล้องกับเป้าหมายของหน่วยงาน ถึงแม้ว่าโครงการของทุนจะได้รับการพิจารณาอย่างไม่มีอคติ บนพื้นฐานของคุณธรรมของมูลนิธินั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามการสร้างสายสัมพันธ์ระดับผู้นำที่เชื่อมโยงกับมูลนิธิได้นั้น ก็เป็นสิ่งที่ควรทำเมื่อมีความเป็นไปได้

4. การจัดระบบการทำงาน (Organization)

ความพยายามในการระดมทุนที่ประสบความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับทักษะและการคิดอย่างละเอียดลออว่าจะต้องจัดระบบงานอะไรบ้าง การใช้เวลาในการวางแผนและการจัดระบบงาน จุดเริ่มต้นจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในภายหลัง ไม่เพียงแต่ประสิทธิภาพในการระดมทุนเท่านั้น แต่ยังช่วยให้หน่วยงานดำเนินการอย่างมั่นใจ และดำเนินการอย่างสม่ำเสมอตามแผนเดิมมากกว่า การต้องปรับเปลี่ยนแผนเป็นระยะ ๆ การรับผิดชอบในการวางแผนและดำเนินการตามแผนการระดมทุน จะเป็นหน้าที่ของผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนา ซึ่งเป็นงานเพียง 1 ครั้งที่มีความสำคัญมากที่จะรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่เหมาะสมเป็นปัจจัยและปัจจัยเหล่านี้ต้องได้รับการพิจารณาและกำหนดน้ำหนักอย่างระมัดระวัง คำแนะนำจาก ที่ปรึกษามีอาชีพมีความจำเป็น และอาจจะยังคงอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ ผู้บริหารบางโครงการล้มเหลว ที่จะขอคำแนะนำจากที่ปรึกษาจากภายนอก ซึ่งมีประสบการณ์ที่ยากจะเลียนแบบได้ และปราศจากอคติรูปแบบพื้นฐานของการจัดระบบนี้ รวมไปถึงบทบาทของอาสาสมัคร บุคลากร ครอบครัว ภายในหน่วยงาน และที่ปรึกษามีอาชีพ

5. การประชาสัมพันธ์ (Public Relationship)

การประชาสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับความพยายาม ของการพัฒนา หน่วยงานการประชาสัมพันธ์ที่ดีและวิธีการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม ช่วยก่อให้เกิดและสนับสนุน ประเด็นที่ขอรับการสนับสนุนขึ้นพื้นฐานของหน่วยงาน สำนักงานประชาสัมพันธ์ หรือฝ่ายประชาสัมพันธ์คือสถานที่ ที่แทนภาพลักษณ์ของหน่วยงาน ภาพลักษณ์ก็มีผลต่อเจตคติของ

ผู้คาดว่า จะบริจาคทุกระดับ ไม่ว่าจะ เป็นมูลนิธิ บริษัทห้างร้าน อาสาสมัคร และลูกค้า หรือผู้บริจาคที่เป็นผู้รับบริการของหน่วยงานซึ่งอาจจะได้แก่นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้ฟัง ฯลฯ

คณะกรรมการบริหาร ฝ่ายพัฒนาหน่วยงานและที่ปรึกษามืออาชีพ จะต้องตระหนักถึงบทบาทที่สำคัญของการประชาสัมพันธ์ที่นำไปสู่การระดมทุน ดังที่การพัฒนาหน่วยงานในปัจจุบัน เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ดังนั้นจำเป็นต้องมีทัศนคติว่าการประชาสัมพันธ์ที่ดี ต้องเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นไม่ใช่เพียงเพื่อการสนับสนุนความพยายามของหน่วยงานเท่านั้น แต่เป็นการกระตุ้นความพยายามในการดำเนินงานทุกด้าน

6. งบประมาณ (Budgets)

เป็นเรื่องจริงที่หน่วยงานจะต้องใช้เงินเพื่อการระดมทุน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องตั้งงบประมาณที่เหมาะสมเพื่อให้งานดำเนินไปได้ด้วยดี คำถามที่มักจะพบอยู่เสมอคือ เราจะต้องใช้เงินดำเนินการจำนวนมากเท่าไร แน่ใจว่าคำตอบย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่หน่วยงาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ เช่น แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่เพียงพอหรือไม่ในการขยายเป้าหมายของการระดมทุน กฎข้อหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงคือ การขาดเงินทุนที่จำเป็นต่อการทำงานให้สมบูรณ์ ไม่ควรจะได้รับ การยอมรับให้เป็นข้อแก้ตัวสำหรับการดำเนินงานที่เลว ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีความพยายามใด ที่สำคัญต่ออนาคตของหน่วยงาน ยิ่งไปกว่าการพัฒนาความสามารถในการระดมทุน ความต้องการนี้จะต้องได้รับการจัดอันดับงบประมาณเทียบเท่ากับความต้องการ ด้านอื่นองค์ประกอบอื่นที่ควรได้รับการพิจารณา เช่นความเพียงพอของบุคลากรในหน่วยงาน ความต้องการเกิดขึ้นเมื่อเริ่มหรือขณะปฏิบัติงาน ซึ่งจะต้องได้รับการอนุมัติ ให้ใช้เงินงบประมาณเป็นระยะเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตลอดปี และต้องระลึกเสมอว่าเพื่อการคงไว้ ซึ่งการแข่งขันสำหรับการได้รับส่วนแบ่งของการบริจาคเพื่อการกุศล หน่วยงานต้องให้มีการเปรียบเทียบงบประมาณ เพื่อการระดมทุนกับหน่วยงานอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน การประเมินผลสุดท้าย คือการได้รับผลตอบแทนกลับคืนจากการลงทุน และประสิทธิภาพของค่าใช้จ่ายของโครงการรณรงค์ระดมทุน

7. การรณรงค์บริจาคประจำปีกับการรณรงค์บริจาคพิเศษ (Annual Campaign & Capital Campaign) การกำหนดแยกความแตกต่างระหว่างการรณรงค์ทั้ง 2 ประเภท ทั้งนี้เป็นเรื่องยาก แผนพัฒนาที่เขียนไว้เป็นอย่างดี มักจะหลงทาง เนื่องจากไม่สามารถกำหนดได้ชัดเจนว่าการบริจาคประจำปีกับการบริจาคพิเศษมีความสัมพันธ์อย่างไร ทั้งจากทัศนคติของหน่วยงานและจากทัศนคติของผู้บริจาค การบริจาคประจำปี เป็นความพยายามของหน่วยงานที่จะระดมยอดเงินบริจาคทุกปีซึ่งโดยปกติแล้วจะเพิ่มขึ้นทุกปี สำหรับหลายหน่วยงานที่ขาดแคลน มักจะพบว่า การบริจาคประจำปีคืออาหารที่หล่อเลี้ยงชีวิตของหน่วยงาน ความสำเร็จของการบริจาคประจำปีของหน่วยงานเช่นสมาคมศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัย แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของหน่วยงานในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนในเขตพื้นที่ การเปิดตัวของการรณรงค์บริจาคพิเศษ สามารถ

ดำเนินการต่อยอดจากความสำเร็จของการบริจาคประจำปี แม้ว่าคำว่าบริจาคพิเศษอาจมีความชัดเจนกับบุคคลที่มีความคุ้นเคย แต่ผู้บริจาคจำนวนมากไม่คุ้นเคยกับคำนี้ โครงการรณรงค์บริจาคพิเศษมักแสวงหาทุนเพื่อเป้าหมายเฉพาะเจาะจงที่ไม่เกี่ยวข้องกับการบริจาค เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายประจำปีของหน่วยงาน เนื่องจากค่าใช้จ่ายประจำปีของหน่วยงานยังคงเท่าเดิม หรือมีแนวโน้มจะสูงขึ้น ขณะที่ดำเนินการรณรงค์การบริจาคพิเศษนี้ การให้ผู้บริจากรายบุคคลยังคงไว้ ซึ่งระดับการบริจาคประจำปีได้เท่าที่เคยบริจาคผ่านมา จึงเป็นเรื่องสำคัญ ความยุ่งยากที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การอธิบายอย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างการบริจาค 2 ประเภทกับเป้าหมายการพัฒนาหน่วยงานโดยรวม และสิ่งที่หน่วยงานร้องขอให้ผู้สนับสนุนในการบริจาค 2 ทั้งประเภท นี้คืออะไร การดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องมีการสื่อสารที่ดีและความร่วมมืออย่างเต็มที่ของผู้บริหารกับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แผนการระดมทุนที่ดี จะต้องนำเสนอความต้องการในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ที่คล่องตัวและความร่วมมืออย่างจริงจังจากผู้บริหารและบุคลากรฝ่ายรับบริจาคประจำปีและฝ่ายรับบริจาคพิเศษและฝ่ายประชาสัมพันธ์

8. การใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถชี้แจงได้ (Cost Effectiveness and Accountability) การใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ และความสามารถชี้แจงได้เป็นประเด็นพื้นฐานของการระดมทุนของหน่วยงาน ระดับการได้รับการสนับสนุนเพื่อการกุศลจะต้องดำเนินการบนพื้นฐานของจุดคุ้มทุนและคงไว้ซึ่งความโปร่งใส การพัฒนาหน่วยงานและความพยายาม ในการระดมทุนต้องก่อให้เกิดผลผลิตและเพิ่มระดับความเชื่อมั่นทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กฎมาตรฐานของการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพคือค่าใช้จ่ายในการระดมทุนทั้งหมดจะต้องไม่เกินอัตราร้อยละที่แน่นอนของยอดที่ได้รับบริจาคแต่ละปี โดยปกติจะกำหนดที่ร้อยละ 15 การขยายความพยายามในการระดมทุนจะต้องดำเนินการโดยการคงไว้หรือ การลดค่าใช้จ่ายในทางใดทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ทางของการดำเนินการระดมทุน การตัดสินใจที่จะคงไว้ซึ่งที่ปรึกษามืออาชีพก็จะต้องนำความจำเป็นนี้ประกอบการตัดสินใจในการตั้งงบประมาณสำหรับการระดมทุนด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การระดมทุน จะต้องทำต่อเนื่องเพื่อให้ได้ทุนมาอย่างเพียงพอ อาจมีโครงการทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และถูกวิธี อาจเป็นลักษณะ ประจำปี โอกาสที่เหมาะสม เทศกาล ฤดูกาล ครบรอบปีก็มีโครงการระดมทุนทุก ๆ ปีไป และดำเนินการอย่างโปร่งใส

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน

4.1 ทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theories)

Brakeley (1980 : 25) ได้กล่าวถึง แรงจูงใจ (Motivators) ว่า เป็น การประยุกต์ใช้จิตสำนึกเพื่อสร้างแรงจูงใจในการบริจาคขึ้นอยู่กับสามัญสำนึกและความเข้าใจที่ถูกต้องของผู้บริจาค รวมถึงความสนใจ ความมุ่งมั่นปรารถนา และความต้องการขั้นพื้นฐานของแต่ละบุคคล และ Kiok (1996 : 1-20) ได้จำแนกแรงจูงใจในการบริจาคไว้ดังต่อไปนี้

1. บุคคลจะวินิจฉัยด้วยเหตุผล (People identify with the cause) แรงจูงใจเบื้องต้นสำหรับการบริจาคจะแยกแยะวินิจฉัยโดยอาศัยเหตุผลเป็นหลัก บ่อยครั้งที่บุคคลเหล่านี้ ยินดีที่จะบริจาคเพียงเพราะเหตุผลที่พวกเขาเชื่อ

2. ความรู้สึกละอายหรือรู้สึกผิด (Guilt feelings) การบริจาคของบุคคลเหล่านี้ เป็นไปเพื่อที่จะลดความรู้สึกละอายใจหรือรู้สึกผิด โดยจะพิจารณาตนเองในฐานะเป็น “ผู้ที่มี” ซึ่งควรเป็นผู้ให้แก่ “ผู้ไม่มี” การให้ความช่วยเหลือของพวกเขาจึงเป็นไป เพื่อหวังที่จะช่วยลดหรือบรรเทาความรู้สึกผิดที่เกิดขึ้นในจิตใจของเขา

3. ประสบการณ์ส่วนบุคคล (Personal experience) ประสบการณ์ส่วนบุคคลของ ผู้บริจาคจะนำไปสู่การเกี่ยวข้องกับกิจกรรมเพื่อการสาธารณประโยชน์ และเหตุผลสำหรับการบริจาคก็ คือ ผู้บริจาคอาจจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากบริการของหน่วยงานหรือองค์การดังกล่าว โดยอาจจะเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือตัวผู้บริจาคเองที่ได้รับประโยชน์จากการให้บริการของกิจการเพื่อการสาธารณประโยชน์

4. การถูกร้องขอหรือเชิญชวนให้บริจาค (Being asked) บ่อยครั้งที่การบริจาคเกิดขึ้นเพราะถูกร้องขอหรือเชิญชวนให้บริจาค ซึ่งการร้องขอหรือเชิญชวนให้บริจาคก็เป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญสำหรับการระดมทุน

5. เพื่อระลึกถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (The quest for immortality) ความปรารถนาที่จะบริจาคเพื่อระลึกถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยรูปแบบของการระลึกถึงเหล่านี้มักปรากฏออกมาในรูปของการจารึกเป็นชื่อสถาบัน อาคาร การบริจาคเก้าอี้ หรือให้ทุนการศึกษา เป็นต้น

Beach (1967 : 379) เสนอว่า แรงจูงใจ หมายถึง การที่บุคคลเต็มใจใช้พลังเพื่อให้ประสบความสำเร็จในเป้าหมาย (Goal) หรือรางวัล (Reward) แรงจูงใจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกัน เพราะเป็นสิ่งช่วยให้คนไปถึงจุดประสงค์ที่มีข้อตกลงเกี่ยวกับรางวัลที่ได้รับ

Barnard (1972 : 142-149) กล่าวถึงแรงจูงใจว่า เป็นสิ่งที่หน่วยงานหรือผู้บริหารใช้เครื่องมือ ในการกระตุ้นให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน 8 ประการ คือ

1. สิ่งจูงใจที่เป็นวัตถุ (Material Inducement) ได้แก่ เงิน สิ่งของ สิ่งตอบแทนที่ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงความจำเป็นทางกายเป็นสำคัญ เพื่อเป็นการชดเชยหรือเป็นรางวัลที่เขาได้ปฏิบัติงานให้แก่หน่วยงานเป็นอย่างดี

2. สิ่งจูงใจที่เกี่ยวกับโอกาสของบุคคล (Personal non-material opportunity) หมายถึง โอกาสที่บุคคลจะได้รับแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ เช่น ได้รับเกียรติยศ ได้รับอำนาจพิเศษและโอกาสได้รับตำแหน่งดี ๆ เป็นต้น สิ่งจูงใจนี้จัดเป็นสิ่งที่สำคัญในการช่วยส่งเสริมความร่วมมือในการทำงานมากกว่ารางวัลที่เป็นวัตถุ

3. สิ่งจูงใจด้านสภาพทางกายภาพที่พึงปรารถนา (Desirable physical conditions) หมายถึง สิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ได้แก่ สถานที่ทำงาน สภาพวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอันก่อให้เกิดความสุขทางกายในการทำงาน

4. ผลประโยชน์ทางอุดมคติ (Ideal benefactions) หมายถึง สมรรถภาพของหน่วยงานที่สนองความต้องการของบุคคลด้านความภาคภูมิใจที่ได้แสดงฝีมือ พยายามที่ได้ทำงานอย่างเต็มที่ที่มีโอกาสช่วยเหลือครอบครัวของตนเองและผู้อื่นรวมทั้งการได้แสดงความภักดีต่อหน่วยงาน

5. ความดึงดูดใจทางสังคม (Association attractiveness) หมายถึง ความสัมพันธ์อันดีมิตรในหมู่เพื่อนร่วมงานการยกย่องนับถือซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดความผูกพัน ความพอใจในการร่วมงานกับหน่วยงาน

6. สิ่งจูงใจเกี่ยวกับสภาพทำงานโดยปรับสภาพการทำงาน ให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคคลและทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน (Adaptation of habitual methods and attitudes) หมายถึง การปรับปรุงวิธีการทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และให้สอดคล้องกับทัศนคติของแต่ละคน

7. โอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการทำงานอย่างกว้างขวาง (Opportunity of enlarged participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในงานทุกชนิด ที่หน่วยงานจัดให้มีขึ้น ช่วยให้บุคคลมีความรู้สึกว่าเป็นคนสำคัญคนหนึ่งของหน่วยงาน ความรู้สึกเท่าเทียมกันในหมู่ผู้ร่วมงาน และมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน

Luthans (1985 : 183) กล่าวว่า แรงจูงใจ (Motivation) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า “Movere” ซึ่งมีความหมายว่า เคลื่อนที่เคลื่อนไหว (Move) และได้อธิบายเพิ่มเติมว่า แรงจูงใจต้องคำนึงถึงพลัง (Energy) ทิศทางของการไปสู่ (Direction) และการประคับประคองเอาไว้ (Sustenance) ซึ่งหมายถึง การใส่พลังหรือความพยายามลงไป โดยคำนึงถึงเป้าหมายและตัวจุดหมาย เขาจะยืนหยัดและประคับประคองให้กิจกรรมนั้นคงอยู่ต่อไป และยังคงกล่าวว่า กระบวนการ

เบื้องต้นของการเกิดแรงจูงใจว่าเกิดตามความต้องการทำให้เกิดแรงขับหรือแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย

ชัยญา อภิบาลกุล (2548 : 102-106) กล่าวไว้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานได้แสดงความรู้และความสามารถเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการบริหารงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าแรงจูงใจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งของการบริหาร เช่นเดียวกับ คน เงิน วัสดุและการจัดการ การจูงใจเกิดจากสมมุติฐานที่ว่า โดยทั่วไปมนุษย์มิได้ทำงานเต็มความสามารถที่มีอยู่ การที่มนุษย์จะทำงานได้เต็มความสามารถหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเขาเต็มใจที่จะทำแค่ไหน ถ้ามีสิ่งล่อใจหรือสิ่งจูงใจที่ตรงกับความต้องการของเขา สิ่งจูงใจนั้นก็จะเป็นแรงกระตุ้นที่จะผลักดันให้เขาสนใจ เอาใจใส่ในงานที่ทำมากขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากองค์การใดไม่สร้างแรงจูงใจในการทำงานแล้ว อาจจะมีผลให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกผูกพันต่อองค์การน้อยลง ผลงานย่อมตกต่ำ เกิดความเบื่อหน่ายและทำงานอย่างไม่มีประสิทธิภาพ การสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในองค์การจึงเป็นทักษะสำคัญประการหนึ่ง ที่ผู้บริหารทุกระดับต้องเรียนรู้ ผึกฝน และนำไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิผลแก่องค์การ การจูงใจที่ถูกต้องจะเป็นเครื่องดึงดูดความรู้สึกและจิตใจ ของบุคคลในองค์การให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับองค์การมากยิ่งขึ้น

แรงจูงใจมีส่วนเกี่ยวข้องกับความต้องการ (Needs) แรงขับ (Drives) ซึ่งเกิดภายในตัวบุคคล ส่วนเครื่องล่อหรือสิ่งจูงใจ (Incentives) เกิดจากแรงจูงใจภายนอก เช่น การให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทน เป็นต้น เมื่อบุคคลเกิดความต้องการทำให้เกิดแรงขับ แรงขับที่เกิดขึ้นจะไปกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา ด้านการกำหนดทิศทางหรือตั้งเป้าหมายที่จะแสดงพฤติกรรม เพื่อให้สนองความต้องการ เมื่อสามารถสนองความต้องการได้แล้ว แรงขับจะลดลง บุคคลก็จะเกิดความพึงพอใจที่ความต้องการได้รับการตอบสนอง แต่ถ้าหากความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง ก็จะวนเข้าสู่การเกิดแรงขับอีกครั้งหนึ่ง และดำเนินเป็นกระบวนการเรื่อยไปจนสู่ความพึงพอใจ ทฤษฎีแรงจูงใจมีหลายทฤษฎีที่มีทั้งความคล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันในแนวความคิด แต่ทุกทฤษฎีต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทฤษฎีที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่

1. ทฤษฎีลำดับขั้นตอนความต้องการ (Maslow's hierarchy of needs)
2. ทฤษฎีจูงใจ ERG (Alderfer's ERG theory)
3. ทฤษฎี 2 ปัจจัย (Herzberg's two-factor theory)
4. ทฤษฎีจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (McClelland's achievement motivation/APA)
5. ทฤษฎี x ทฤษฎี y (McGregor's theory x,y)
6. ทฤษฎีความคาดหวังและเส้นทางสู่เป้าหมาย (Expectancy and path-goal theory)

7. ทฤษฎีการจูงใจด้วยการเสริมแรง (Motivation by reinforcement : B.F. Skinner's)
8. ทฤษฎีจูงใจใฝ่ความเป็นธรรม (Equity theory of motivation)
9. ทฤษฎีการจูงใจด้วยการกำหนดเป้าหมาย (Motivation by MBO : Peter Drucker's)
10. ทฤษฎีที่ตั้งที่กล่าวมาแล้ว สามารถนำมากำหนดแนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจโดยแบ่งเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหาสาระ (Content theory) และทฤษฎีเชิงกระบวนการ (Process Theory) และการประยุกต์ใช้แนวความคิดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ

กลุ่มทฤษฎี	เนื้อหาของทฤษฎี	ทฤษฎีและนักคิดที่สำคัญ	การประยุกต์ใช้แนวความคิด
ทฤษฎีเชิงเนื้อหาสาระ (Content Theory)	มุ่งศึกษาปัจจัยที่กระตุ้นให้คนแสดง หรือหยุดแสดง พฤติกรรมโดยมุ่งเฉพาะการชี้ตัวแปรต่าง ๆ เหล่านี้เท่านั้น (What)	1. Maslow's hierarchy of needs 2. Herzberg's two-factor theory 3. McClelland's achievement motivation 4. Alderfer's ERG theory 5. McGregor's theory x,y	ทำให้ผู้บริหารตระหนักถึงความแตกต่างของความต้องการและเป้าหมายของคนซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมของคนแต่ละคน และทำให้บุคคลแสดงออกแตกต่างกัน
ทฤษฎีเชิงกระบวนการ (Process Theory)	มุ่งอธิบายถึงพฤติกรรมว่าถูกกระตุ้นและหยุดแสดงพฤติกรรมอย่างไร (How)	1. Expectancy and path-goal Theory 2. Motivation by reinforcement 3. Equity theory of motivation 4. Motivation by MBO	ทำให้ผู้บริหารเข้าใจกระบวนการในการจูงใจคน และทราบถึง การที่บุคคลเลือกทางเลือกหรือรางวัลว่ากระทำอย่างไร

ที่มา : Gibson, Ivancevich และ Donnelly (1994 : 132)

ตุลา มหาพสุธานนท์ (2545 : 335) แรงจูงใจ (Motivation) เกิดขึ้นจากการที่จิตใจของบุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าเรียกว่าสิ่งจูงใจ (Motive) ทำให้เกิดความต้องการอันจะนำไปสู่แรงขับภายใน (Internal drive) ที่จะแสดงพฤติกรรมการทำงานที่มีคุณค่า ในทิศทางที่ถูกต้องตรงตามเป้าหมายของผู้ ชักจูง ดังนั้น การจูงใจในองค์การจึงเป็นการกระทำทุกวิถีทาง ที่จะกระตุ้นให้พนักงานในองค์การประพฤติปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามเป้าประสงค์ขององค์การ ซึ่งพื้นฐานสำคัญในการกระตุ้นให้พนักงานดังกล่าวแสดงพฤติกรรมที่องค์การคาดหวังไว้ ก็ด้วยการทำให้พนักงานเหล่านั้นเกิดความต้องการ (Desire) ขึ้นก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นเหล่าพนักงานก็จะเกิดความพยายามสืบเสาะแสวงหาสิ่งที่ต้องการ นั่นก็คือ การเกิดแรงขับขึ้นภายใน (Drives) หากมีสิ่งจูงใจที่เหมาะสม บุคคลก็จะสนองตอบด้วยการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมทุกอย่าง (Behavior) ให้ได้มาซึ่งความสำเร็จอันเป็นเป้าหมายสูงสุด (Goals)

ธีรศักดิ์ แสงดิษฐ์ (2553 : 41) ได้สรุปว่า แรงจูงใจ (Motivation) เป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลเกิดการกระทำ ซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือสัญชาตญาณในบุคคลเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคมสภาพแวดล้อมทางสังคม การเรียนรู้ประสบการณ์และการศึกษาอบรม นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในด้านอื่น ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลของกลุ่ม เทคโนโลยี และสิ่งจูงใจ ซึ่งมักเป็นเป้าหมายแห่งพฤติกรรมนั้นด้วย

จากการศึกษาสรุปได้ว่า แรงจูงใจ หมายถึง การที่มนุษย์มีความต้องการสิ่งใดแล้วพยายามผลักดันตนเองให้ได้รับการสนองตอบความต้องการนั้น ๆ เมื่อบุคคลเกิดแรงจูงใจ การแสวงหาสิ่งที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจ ธรรมชาติของการจูงใจก็จะเกิดขึ้น กระบวนการเบื้องต้นของการเกิดแรงจูงใจ เกิดตามความต้องการทำให้เกิดแรงขับหรือแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย ซึ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่องตราบเท่าที่มนุษย์ยังดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและจะเป็นไปตามสัญชาตญาณ โครงสร้างทางสังคมและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

4.2 ทฤษฎีการพึ่งพาทรัพยากร (Resource Dependence Theory) ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (มปป. : 235-244)

4.2.1 สาระสำคัญ

ทฤษฎีพึ่งพาทรัพยากรเสนอว่า องค์การจะอยู่รอดได้ต้องอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ เช่น วัตถุดิบ แรงงาน เงินทุน เครื่องมือ ความรู้ เพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการอย่างไรก็ตาม ทรัพยากรเหล่านี้ถูกควบคุมโดยกลุ่มสังคมภายนอก ดังนั้น องค์การจะพยายามปรับตัวตามสิ่งแวดล้อมเพื่อให้แน่ใจว่าตนจะสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากร เหล่านั้นได้ขณะเดียวกัน องค์การจะพยายามหาวิธีลดการพึ่งพาทรัพยากรจากองค์การอื่นและกลยุทธ์ ในการจัดการกับการพึ่งพาองค์การอื่น

4.2.2 ระดับการพึ่งพาทรัพยากร

1) ความสำคัญของทรัพยากรที่มีต่อองค์การ ยิ่งทรัพยากรหายากเพียงไร และทรัพยากรนั้น มีความจำเป็นเป็นจำเป็นต่อการปฏิบัติงานขององค์การมากเท่าไร หรือมีความสำคัญต่อความอยู่รอดขององค์การมากเท่าไร ความสำคัญของทรัพยากรนั้นย่อมมีมากและยิ่งทำให้้องค์การต้องการพึ่งพาทรัพยากรมากเท่านั้น ความสำคัญของทรัพยากรขึ้นอยู่กับ 2 ปัจจัย คือ ขนาดของการแลกเปลี่ยน (relative magnitude of the exchange) และความจำเป็นของทรัพยากรในภาวะฉุกเฉิน (criticality of the resource)

1.1) ขนาดของการแลกเปลี่ยน วัดจากสัดส่วนของปัจจัยนำเข้าทั้งหมดหรือสัดส่วนของผลผลิตทั้งหมดที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนแต่ละครั้ง หากขนาดของการแลกเปลี่ยนมีน้อย ความสำคัญของทรัพยากรที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนก็มีน้อย ความสำคัญของทรัพยากรที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนก็มีน้อย เช่น องค์กรที่ผลิตสินค้าหรือบริการเพียงอย่างเดียวจะต้องพึ่งพาลูกค้ามากกว่าองค์กรที่ผลิตสินค้าหลายอย่าง เช่นเดียวกับ องค์กรที่ต้องพึ่งพาแหล่งซัพพลายเพียงแห่งเดียวในการทำงานย่อมพึ่งพากับแหล่งทรัพยากรมากกว่าองค์กรที่มีแหล่งซัพพลายหลายแห่ง

1.2) ความจำเป็นของทรัพยากรในภาวะฉุกเฉิน วัดได้จากความสามารถขององค์กรในการทำงานต่อไปแม้ว่าจะปราศจากทรัพยากรนั้น ๆ หรือจากการที่ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตที่ออกมา เช่น พลังงานไฟฟ้าถือเป็นทรัพยากรที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีหน่วยงานจำนวนน้อยมากที่สามารถทำงานได้โดยปราศจากพลังงานไฟฟ้า

ความจำเป็นของทรัพยากรนี้แปรเปลี่ยนไปตามเวลาและตามเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมขององค์กรด้วย เช่น หน่วยงานด้านกฎหมายอาจไม่มีความจำเป็นสำหรับองค์กรเลยกระทั่งเมื่อมีการฟ้องร้องเกิดขึ้น โดยเฉพาะหากการฟ้องร้องนี้หมายถึงความอยู่รอดบริษัทด้วย ในกรณีดังกล่าวหน่วยงานด้านกฎหมายย่อมมีความจำเป็นสำหรับองค์กร

2) การควบคุมทรัพยากร คือ อำนาจในการจัดสรรหรือใช้ทรัพยากรการควบคุมทรัพยากรขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของทรัพยากร ความสามารถในการเข้าถึง การใช้ทรัพยากรที่แท้จริง และการควบคุมการใช้ และความสามารถในการสร้างกฎระเบียบในเรื่องความเป็นเจ้าของ

2.1) การเป็นเจ้าของทรัพยากร ผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรย่อมมีสิทธิอันชอบธรรมในการใช้ และการจัดสรรทรัพยากร เช่น เจ้าของที่ดิน

2.2) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น เลขานุการของผู้บริหารมีอำนาจมาก เพราะสามารถควบคุมผู้ที่ต้องการเข้าพบเจ้านายของตนเองได้

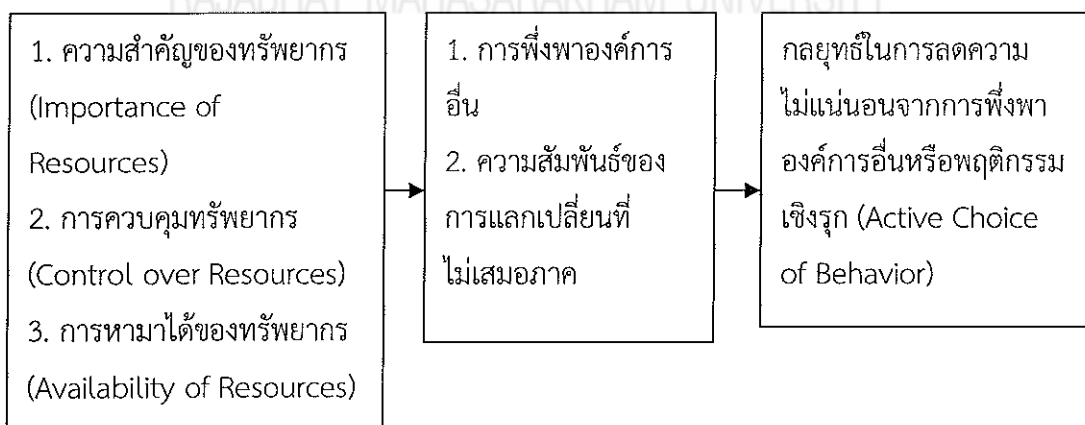
2.3) การใช้ทรัพยากรที่แท้จริงและการควบคุมการใช้ เนื่องจากเจ้าของทรัพยากรหลายประเภทไม่ได้เป็นผู้ใช้ทรัพยากรนั่นเอง ดังนั้น หลายกรณีที่ผู้ใช้ทรัพยากรที่แท้จริงคือผู้ควบคุมทรัพยากรมากกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของ เช่น ลูกจ้างมักเป็นผู้ที่ควบคุมการใช้ทรัพยากรโดยตรง

2.4) ความสามารถในการสร้างกฎระเบียบ ในเรื่องของความเป็นเจ้าของ การจัดสรรและการใช้ทรัพยากรรวมทั้งการบังคับใช้กฎระเบียบนั้น

3) ความสามารถในการแสวงหาทรัพยากรจากแหล่งอื่น หรือการหามาได้ของทรัพยากร หากองค์การสามารถหาทรัพยากรได้จากหลายแหล่งการพึ่งพาจะน้อยลง การที่กลุ่มผลประโยชน์ หรือองค์การสามารถควบคุมทรัพยากรที่มีความสำคัญ ยังไม่ได้เป็นหลักประกันที่แน่นอนว่าจะทำให้องค์การอื่นพึ่งพา การพึ่งพายังต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การกระจุกตัวของ การควบคุมทรัพยากร (Concentration of resource control) หมายถึง ทรัพยากรนั้นได้ถูกควบคุมจากองค์การเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น การกระจุกตัวของทรัพยากรเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ อาทิการดำเนินการเกี่ยวกับการไฟฟ้าหรือโทรศัพท์ซึ่งมีการกำหนดโดยกฎหมาย หรือการรวมตัวกันของธุรกิจ ซึ่งทำให้อำนาจทางเศรษฐกิจจะตกอยู่ในมือของธุรกิจเหล่านั้น

นอกจากนี้จำนวนซัพพลายเออร์หรือผู้ขาย ที่มีจำนวนมากยังไม่ใช่ว่าปัจจัยชี้ขาด แต่สิ่งที่สำคัญคือองค์การสามารถเข้าถึงทรัพยากรจากแหล่งอื่นได้หรือไม่ เพราะอาจจะมีกฎระเบียบหรือเงื่อนไขจำนวนมาก ที่จำกัดการเข้าถึงทรัพยากรแม้ว่าจะมีแหล่งทรัพยากรจำนวนมากก็ตาม

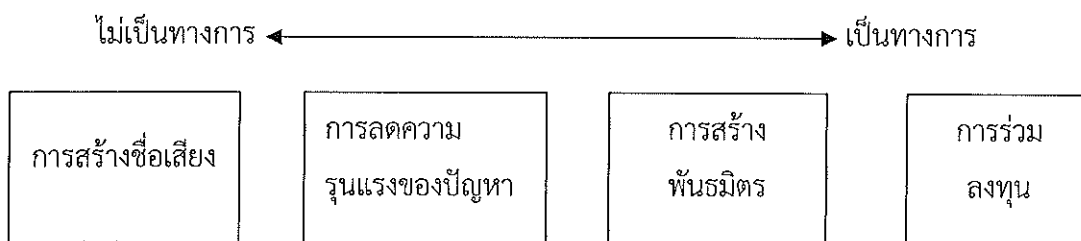
ดังนั้น การกระจุกตัวของ การควบคุมในการจัดสินใจเรื่องทรัพยากรและความสำคัญของทรัพยากรเป็นเงื่อนไขร่วมกัน ที่มีผลทำให้องค์การหนึ่งต้องพึ่งพากลุ่มหรือองค์การอื่น ๆ การพึ่งพานี้หมายถึง ปัจจัยนำเข้าและขอบเขตของการใช้ถูกควบคุมโดยองค์การอื่น หากทรัพยากรมีความสำคัญไม่ได้หมายความว่า องค์การจำเป็นต้องพึ่งพากลุ่มหรือองค์การอื่น นอกจากทรัพยากรนั้นจะถูกควบคุมด้วยองค์การเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นดังปรากฏในแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ตัวแบบของทฤษฎีการพึ่งพาของทรัพยากร

ที่มา : ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (ม.ป.ป. : 238)

ตามระดับของความเป็นทางการ (formality) คือ การสร้างชื่อเสียง การลดความรุนแรงของปัญหา การสร้างพันธมิตรและการควบรวมกิจการหรือการลงทุนดังปรากฏตามแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 กลยุทธ์ในการจัดการกับการพึ่งพาศักการอื่น

ที่มา : ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (ม.ป.ป. : 240)

จากการศึกษาสรุปได้ว่า องค์กรจะอยู่รอดได้ต้องอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ เช่น วัตถุดิบ แรงงาน เงินทุน เครื่องมือ ความรู้ เพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการความจำเป็นของทรัพยากรนี้แปรเปลี่ยนไปตามเวลาและตามเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมขององค์กร การที่องค์กรสามารถจัดหาควบคุม และบริหารจัดการทรัพยากรดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์กรให้ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี

4.3 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory)

Olsen (1978 ; Turner. 1990) การแลกเปลี่ยนเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างมากต่อชีวิตทางสังคม ผู้กระทำจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนด้วยวัตถุประสงค์ที่มุ่งผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก (Self-oriented reason) แต่เมื่อเวลาผ่านไป การปฏิสัมพันธ์นั้นจะพัฒนาไปที่ วัตถุประสงค์ของกลุ่ม (Collective orientation) มากขึ้นและนำไปสู่การเกิดขึ้นของแบบแผน ความสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยนในชีวิตประจำวันของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือกระบวนการพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1. บุคคลรับรู้โอกาสในการแลกเปลี่ยน 2. บุคคลแสดงพฤติกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และ 3. การแลกเปลี่ยนที่ผู้แลกเปลี่ยนได้รับผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

Olsen (1978 : 91-94) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีแลกเปลี่ยนว่ามีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับผู้กระทำ ทางสังคมและกิจกรรมต่าง ดังนี้

1. ผู้กระทำทางสังคม จะปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนหรือช่วยให้ตนบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้
2. การกระทำทั้งหลายก่อให้เกิดต้นทุน (Cost) แก่ผู้กระทำ เช่น สูญเสียเวลา พลังงานหรือทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ เป็นต้น

3. ผู้กระทำทางสังคมทั้งหลายจะพยายามทำให้ต้นทุน (Cost) จากการกระทำของพวกเขา มีสัดส่วนที่เท่ากันหรือน้อยกว่าผลประโยชน์ (Outcome or benefit) ที่ได้จากการกระทำนั้นๆ

4. เมื่อเลือกระหว่างการกระทำที่มีหลายทางเลือก (Alternative courses of action) ผู้กระทำมีแนวโน้มที่จะเลือกการกระทำ ที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุดและลงทุนน้อยที่สุด

5. ผู้กระทำจะยุติการกระทำที่มีต้นทุนสูงกว่าผลประโยชน์ที่ได้รับ

Wallace and Wolf (1995 : 322) กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนทางสังคมก่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างบุคคลและประสานปัจเจกบุคคลทั้งหลายเข้าสู่กลุ่มทางสังคม เนื่องจากการยากที่บุคคลจะวัดและประเมินค่าของสิ่งที่พวกเขา กำลังแลกเปลี่ยนอยู่ ดังนั้น การแลกเปลี่ยนจึงมีแนวโน้มที่จะเริ่มต้นจากการแลกเปลี่ยนเล็กๆ น้อย ๆ และค่อย ๆ พัฒนาขึ้นอย่างช้า ๆ การตอบแทนซึ่งกันและกันและการแลกเปลี่ยนจะขยายเพิ่มขึ้นไปพร้อม ๆ กับความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่มีมากขึ้น ดังนั้นกระบวนการต่าง ๆ ของการแลกเปลี่ยนทางสังคมจะ ก่อให้เกิดความไว้วางใจในความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการแลกเปลี่ยนของพวกเขาที่กระทำซ้ำๆ และขยายเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย โดยสิ่งที่เป็นฐานของกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคมนี้คือบรรทัดฐานทางสังคมของการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Social norm of reciprocity) ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดการดำเนินการแลกเปลี่ยน (Exchange transaction) และการละเมิดบรรทัดฐานนี้จะนำไปสู่การ Sanction หรืออาจยุติความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนได้ ส่วนการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจจะมีการระบุค่าของสิ่งที่จะแลกเปลี่ยนกันอย่างชัดเจน พันธะตอบแทนจะอยู่ในรูปของการทำสัญญา (Contractual obligation) และมักมีการกำหนดและเจรจาเกี่ยวกับเงื่อนไขการตอบแทนอีกด้วย ส่วนการให้กลับคืนหรือตอบแทนกลับคืนนั้น ในการแลกเปลี่ยนทางสังคมไม่สามารถที่จะถูกต่อรองได้ ผลประโยชน์หรือสิ่งที่นำมาแลกเปลี่ยน อาจไม่ได้อยู่ในรูปของสิ่งของเพียงอย่างเดียว แต่อาจอยู่ในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน หรือสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึก เช่น การยอมรับนับถือ เกียรติภูมิหรือมิตรภาพ เป็นต้น ขณะที่การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจนั้นจะมีการต่อรองกัน มีเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน คุณค่าของการแลกเปลี่ยนอยู่ที่คุณค่าในตัวของวัตถุที่นำมาแลกเปลี่ยนกัน

Olsen (1978 : 93) ได้สรุป ในเรื่องการดำเนินการทางสังคม (Social transaction) ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนว่ามีความแตกต่างจากการดำเนินการทางเศรษฐกิจ (Economic transaction) อยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. การแลกเปลี่ยนทางสังคมไม่จำเป็นต้องอาศัยสื่อในเชิงปริมาณ เช่น เงินตราเพียงอย่างเดียว
2. ในการแลกเปลี่ยนทางสังคมจะใช้หลักเหตุผลน้อยกว่าการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือในชีวิตทางสังคมของมนุษย์นั้น บุคคลอาจไม่สามารถแสวงหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับ

ผลได้ (Benefit) หรือผลเสีย (Cost) ของทางเลือกเกี่ยวกับการกระทำต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์แบบ หรืออาจไม่ได้คำนวณผลได้ผลเสียที่จะได้รับจากการเลือกการกระทำในทุก ๆ ครั้ง

3. ในการแลกเปลี่ยนทางสังคมผู้กระทำจะไม่คำนึงถึงผลได้สูงสุดและผลเสียต่ำสุด แต่จะคำนึงถึงผลได้และผลเสียที่พอยอมรับได้คือจะคำนึงถึงความพึงพอใจ (Satisfying) มากกว่าหลัก กำไรสูงสุด (Maximizing principle)

และอธิบายเพิ่มเติมว่าบริบททางสังคม (Social context) ยังมีผลกระทบต่อ การแลกเปลี่ยนทางสังคมในหลาย ๆ ทาง คือ 1. ผู้เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนแต่ละคนมีความสัมพันธ์ เป็นจำนวนมากกับผู้กระทำคนอื่น ๆ ด้วย จึงก่อให้เกิดทรัพยากรต่าง ๆ ที่จะนำมาแลกเปลี่ยน และ ความจำกัด (limitation) ในการแลกเปลี่ยนนั้น ๆ 2. ชุดของการดำเนินการทั้งหมด (Set of transactions) ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มของผู้กระทำทั้งหลาย จะก่อให้เกิดอัตราของการแลกเปลี่ยน (Rate of exchange) ที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินการในการแลกเปลี่ยนแต่ละอันที่เฉพาะเจาะจง 3. ในการแลกเปลี่ยนนั้นอาจไม่จำเป็นต้องเป็นการแลกเปลี่ยนกันโดยตรงเสมอไป อาจเป็น การแลกเปลี่ยนโดยอ้อมผ่านเครือข่ายที่มีความซับซ้อนของผู้กระทำทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน

Cook (1982 : 182-183) ให้ความสนใจกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการ ใช้เครือข่ายเหล่านี้ในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางสังคมต่าง ๆ (Social resource) ในการ แลกเปลี่ยน และการกระทำร่วมกัน (Collective action) และอธิบายว่ากระบวนการต่าง ๆ ระดับจุลภาคของ การแลกเปลี่ยนทางสังคมจะทำหน้าที่เป็นฐานสำหรับการทำความเข้าใจเครือข่าย ทางสังคมในฐานะ ที่เป็นโครงสร้างสังคมในฐานะเครือข่ายต่าง ๆ ซึ่งประกอบขึ้นเป็นชุดต่าง ๆ ของความสัมพันธ์เชิง แลกเปลี่ยนที่เชื่อมโยงกัน (Sets of connected exchange relations) เครือข่ายเหล่านี้อาจรวมทั้ง Nodes หรือ Actors ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มที่ดำเนินการผ่านหน่วย (Agent) ต่าง ๆ และได้ เสนอแนวคิดเพิ่มเติมเรื่อง Power and position in exchange networks ว่าความสัมพันธ์เชิง แลกเปลี่ยนเป็นการเชื่อมโยงทั้งในทางบวกและทางลบที่ก่อให้เกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยน สามารถ ที่จะศึกษาอำนาจได้ในความสัมพันธ์ต่อตำแหน่ง (Position) หรือ Location ในโครงสร้างเครือข่าย นั้น นักสังคมวิทยา มักจะมองอำนาจในฐานะที่เป็นหน้าที่หนึ่งของตำแหน่ง (Position) ทั้งในลำดับชั้น (Hierarchy) ของบทบาทหรือสถานภาพที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันหรือ ในบาง Location ภายใน ความสัมพันธ์ต่าง ๆ หลักเรื่องการพึ่งพิงเชิงอำนาจ (Power-dependence principles) ถูกนำมา ประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตำแหน่งต่าง ๆ ในเครือข่ายเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิง อำนาจภายในเครือข่ายหนึ่ง และได้เสนอกรอบการศึกษา (Framework) ที่เป็นประโยชน์สำหรับ การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม กล่าวคือ 1. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนจะเน้น “Purposive action” โดยมีข้อสมมติว่าควรเชื่อมโยงหรือสายสัมพันธ์ (Links or ties) ระหว่าง ผู้กระทำทั้งหลายจะถูกสร้าง

อำนาจหรือแตกสลายตามลักษณะของคุณค่า (Value) ที่ถูกให้โดย ผู้กระทำเหล่านั้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม 2. เครือข่ายการ แลกเปลี่ยนช่วยแสดงให้เห็นถึงการไหลของทรัพยากรต่าง ๆ (Flow of resources) ภายในโครงสร้างสังคมหนึ่ง ๆ ของความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนที่ถูกเชื่อมโยง 3. เนื่องจากเครือข่ายการ แลกเปลี่ยนต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างของการพึ่งพาทรัพยากรต่าง ๆ ระหว่างผู้กระทำทั้งหลาย เครือข่ายต่าง ๆ เหล่านี้สามารถถูกมองในฐานะโครงสร้างอำนาจที่มีพลวัตอันเป็นผลมาจากความพยายามของผู้กระทำทั้งหลายผ่านกลไกของการได้มาซึ่งอำนาจ (Power-gaining mechanism) และกลไกของการทำให้อำนาจสมดุล (Power-balancing mechanism) เพื่อ เปลี่ยนแปลงเครือข่ายและกระจายอำนาจใหม่อีกครั้งหนึ่ง (Redistribute power)

ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548 : 41) ได้สรุปว่า ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมอธิบายถึงการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนที่ผู้กระทำทางสังคมทั้งหลายมาแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ รวมทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น สิ่งของ อาหาร การยอมรับทางสังคม เกียรติภูมิ ซึ่งในการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนทางสังคม บุคคลอาจไม่ได้คาดหวังว่าจะต้องได้รับผลตอบแทนสูงสุดเสมอไป แต่อาจเป็นผลตอบแทนที่บุคคลพึงพอใจหรือพอยอมรับได้ โดยอาศัยบรรทัดฐานทางสังคมของการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Social norm of reciprocity) เป็นตัวกำหนดการดำเนินการ แลกเปลี่ยน และเมื่อการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลหรือกลุ่มดำเนินต่อไปจะก่อให้เกิดความ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเกิดเป็นแบบแผนของการแลกเปลี่ยนที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นเครือข่ายของการแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามภายใต้กระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มที่มาแลกเปลี่ยนกันอาจไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์แบบสมดุลเสมอไป แต่อาจเป็นลักษณะของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน มีการใช้อำนาจมีการพึ่งพิงแตกต่างกันไปตามเงื่อนไข สถานการณ์และบริบททางสังคมระหว่างผู้กระทำทางสังคมทั้งหลาย

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ในการระดมทุนนั้นจะต้องสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้เกิดศรัทธา จูงใจให้เกิดแรงบุญ โดยให้มีเหตุผลในการบริจาค การเสียสละร่วมแรงร่วมใจ เพื่อความเจริญเติบโตขององค์กรหรือสังคม ผู้นำในการระดมทุน ต้องเข้าใจในความต้องการของมนุษย์ โดยยึดตามหลักแนวคิดทฤษฎี ลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์ และหลักมนุษยสัมพันธ์มีการโน้มน้าวเชิญชวนให้ร่วมบริจาค เสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ โดยใช้ผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสำคัญ การระดมทุนเพื่อการพัฒนาจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และต้องส่งเสริมประสิทธิภาพขององค์กรแนวคิดในการเชิญชวนบุคคลเพื่อการระดมทุนคือ “ดึงตัวตนออกมา และให้เหตุผลเดินเข้าไป”

5. เครื่องมือที่ใช้ในการระดมทุนขององค์การสาธารณประโยชน์

Jones n.d. (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2532 : 87-88) ได้แบ่งรูปแบบของเครื่องมือที่นิยมใช้ในการระดมทุนขององค์การสาธารณประโยชน์ไว้ดังต่อไปนี้คือ

1. ขายสิ่งของที่ระลึก (Sale of Seals) เช่น ดวงตราต่าง ๆ สติกเกอร์ พวงกุญแจ เข็มกลัด เหรียญที่ระลึก เสื้อยืด ฯลฯ
2. การส่งจดหมายเชิญชวน (Direct mail) คือการส่งจดหมายเชิญชวนถึงตัวบุคคลโดยตรง เช่น ส่งไปยังผู้นำชุมชน บุคคลชั้นนำในสังคม ผู้ที่มีจิตศรัทธาบริจาคเพื่อการกุศล และกลุ่มประชาชนทั่วไป
3. หนังสือพิมพ์ (Newspaper Promotion) ด้วยการลงข่าวเผยแพร่หรือลงภาพเผยแพร่ติดต่ออย่างสม่ำเสมอ
4. โทรทัศน์ (TV appeals & marathons) คือ การจัดรายการพิเศษทางโทรทัศน์มีการฉายสไลด์หรือภาพยนตร์นั้น ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ และการจัดรายการพิเศษโดยในช่วงระยะเวลายาวนาน เช่น จัดรายการสมทบทุนบริจาค สลับรายการบันเทิงในวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยเปิดรับบริจาคทั้งที่ห้องส่งสถานีและทางโทรศัพท์ ฯลฯ
5. การออกเรียไธตามบ้านเรือน (Direct door-to-door canvass) ด้วยการส่งเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครออกเรียไธหรืออรับบริจาคตามบ้านเรือน
6. ภาพยนตร์ (Motion pictures) ด้วยการจัดภาพยนตร์รอบพิเศษ หรือรอบการกุศลเก็บเงินบำรุงองค์การ
7. กล่องรับบริจาค (Donor boxes) โดยวางกล่องรับบริจาคไว้ตามที่ชุมชน เช่น เคาน์เตอร์ของธนาคารต่าง ๆ เป็นต้น หรือให้อาสาสมัครเดินแถวรับบริจาคตามโรงภาพยนตร์หรือขอความร่วมมือให้สนับสนุนบริจาคช่วยเหลือองค์การผ่านธนาคาร เป็นต้น
8. จัดงานการกุศล (Bazaars, balls and dinners) ได้แก่ งานนิทรรศการงานลีลาศการกุศล เดินแฟชั่นการกุศล งานเลี้ยงอาหารค่ำ งานออกร้านขายของ เช่น งานกาชาด เป็นต้นโดยนำเงินรายได้จากการจัดงานบำรุงการกุศลแก่องค์การ
9. สลากรับเงินรางวัล (Sweepstake) ออกสลากรางวัลการกุศล ถ้าถูกได้รับรางวัลเงินสด หรือของมีค่าต่าง ๆ ถ้าไม่ถูกเงินก็เข้าบำรุงการกุศล เช่น สลากกาชาด เป็นต้น
10. สิ่งพิมพ์ (Printed media) ใช้สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เผยแพร่สู่ประชาชน เช่น จุลสาร แผ่นพับ ใบปลิว วารสาร จดหมายข่าว เป็นต้น
11. การจัดประกวด (Contest) เป็นการจัดประกวดต่าง ๆ ที่มุ่งส่งเสริมในสิ่งที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม รวมถึงการจัดแข่งขันรถ (Rallies) ต่าง ๆ ด้วย

12. การจัดวันรับบริจาคสมทบทุนการกุศล (Tag day) โดยให้กลุ่มอาสาสมัครขององค์กร ออกรับเงินบริจาคของประชาชนตามสถานที่ต่าง ๆ และย่านชุมชนทั่วไป เช่น วันทหารผ่านศึก วันมหิดล ฯลฯ

Sheridan (1968 : 20-22) ได้กล่าวถึง การเลือกวิธีการระดมทุนมีหลายวิธีดังต่อไปนี้

1. การขายของในสิ่งที่คนต้องการซื้อ โดยมีวิธีการคือ สำรวจสิ่งที่ประชาชนต้องการขายของที่มีราคาและได้ราคาดี เตรียมพนักงานออกเร่ขาย

2. กิจกรรมทางสังคมที่คนร่วมสนุกได้ด้วย เช่น การจัดงานเล็ก ๆ เช่น จัดงานเต้นรำ จัดเลี้ยงอาหารเพื่อระดมทุน ขายของทั่วไป เช่น ขายหนังสือ ประมูลสินค้า โชว์ศิลปะ จัดกิจกรรมเสียงโชค เช่น ขายบัตรเสียงโชค เพื่อรับของรางวัล จัดงานด้านการแสดง เช่น การแสดงดนตรีในยามค่ำคืน การจัดการแสดงโชว์ต้องใช้เงินมาก ถ้าสมาชิกทั้งหมดไม่ช่วยกันก็ ไม่ควรจัดการจัดแข่งกีฬา เช่น การแข่งขันกอล์ฟ โบว์ลิ่ง บริการรับจ้าง เช่น รับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น

พัชรกฤษฎี พวงนิล (2553 : 105) สรุปได้ว่า การระดมทุนสามารถแบ่งออกเป็น

2 วิธีการ คือ

1. วิธีการระดมทุนโดยตรง คือวิธีการติดต่อโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้ เช่น การพูดคุยสนทนาตัวต่อตัว การขอบริจาคตามบ้าน การจัดงานการกุศล การขายของที่ระลึก และการขายของเก่า เป็นต้น

2. วิธีการระดมทุนโดยทางอ้อม คือ วิธีการที่ไม่ได้ติดต่อโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

6. กฎในการระดมทุน (Rules in fund-raising)

Stenbeck (1996 : 16) กล่าวถึงกฎในการระดมทุนว่าประกอบด้วย

1. เตรียมพร้อมอยู่เสมอ (Be ready) คือเตรียมความพร้อมอยู่เสมอสำหรับทุก ๆ โอกาส ที่เกิดขึ้นอันจะนำองค์กรไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นการอ่านหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือ โทรทัศน์ จะต้องนำสิ่งที่ได้ดูได้เห็นและได้ยินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ การเตรียมความพร้อมยังหมายถึงความรวดเร็วพร้อมที่จะดำเนินการโดยทันทีด้วย

2. มีความชัดเจน (Be bold) องค์กรจะต้องดำเนินการภายใต้ข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา

3. กระตือรือร้น (Be passionate) องค์กรต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า การระดมทุนเป็นเรื่องของโมติวิจิตที่พึงมีให้กันในสังคม น้อยครั้งมากที่บุคคลจะบริจาคเพราะเหตุผล ส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นการให้เพราะอารมณ์ การระดมทุนมิใช่เป็นเรื่องของเงินเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

บุคคล ประชาชน และความจำเป็นต่างๆ ดังนั้น ข่าวสารหรือโครงการต่าง ๆ ขององค์การจะต้องกระตุ้นอารมณ์กลุ่มเป้าหมายให้ตระหนักถึงความจำเป็นขององค์การ

7. จริยธรรมในการระดมทุน (Ethical in fund-raising)

Stenbeck (1996 : 14) ได้กล่าวถึงจริยธรรมในการระดมทุนว่า ประกอบด้วย

1. ความเคารพกฎหมาย (Lawful) เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ทำหน้าที่ระดมทุนจะต้องให้ความสำคัญและยึดมั่น
2. ความซื่อสัตย์ (Truthful) หมายถึง การเปิดเผยเกี่ยวกับการดำเนินงานทุกอย่างขององค์การอย่างตรงไปตรงมาในการระดมทุน องค์การเพื่อสาธารณประโยชน์จะต้องไม่ปิดบัง บางสิ่งบางอย่างกับผู้บริจาค โดยองค์การควรที่จะแจกแจงรายละเอียดเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย การบริหารจัดการเงินทุนที่ได้รับบริจาคมาว่าองค์การได้มีการใช้จ่ายอย่างไรบ้าง
3. ความรับผิดชอบ (Accountable) หมายถึง ความรับผิดชอบเมื่อมีสิ่งผิดพลาดเกิดขึ้น องค์การต้องสามารถอธิบายให้ได้ว่าความผิดพลาดดังกล่าวมีสาเหตุมาจากอะไร
4. ความเคารพ (Respectful) หมายถึง องค์การเพื่อการสาธารณประโยชน์จะต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้บริจาค เพื่อให้พวกเขาได้เห็นว่าเป็นเงินที่พวกเขาบริจาคไปนั้นใช้อำนวยต่อการดำเนินงานขององค์การให้เกิดประสิทธิผลอย่างไรบ้าง

8. ปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการระดมทุน

Association of Fundraising Professional (2008 : Online) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายของการระดมทุนและจำนวนการได้รับบริจาค ดังนี้

1. อายุขององค์การ องค์การที่มีชื่อเสียงย่อมได้รับเงินบริจาคมากกว่าองค์การที่เพิ่งขึ้นใหม่
2. อายุของหน่วยระดมทุน ผู้ทำหน้าที่มีอาชีพและมีประสบการณ์จะดำเนินโปรแกรมการระดมทุนให้มีผลกลับมาสูงในการลงทุนมากกว่าหน่วยงานใหม่ๆ ที่เพิ่งเริ่มปฏิบัติการระดมทุนใหม่ ๆ
3. วิธีการที่ใช้ในกระบวนการระดมทุน ซึ่งจะให้ผลที่แตกต่างกัน เช่น
 - 3.1 ผู้บริจาคที่เคยส่งไปรษณีย์ ไปให้แล้วจะได้รับการบริจackson้อยกว่าผู้บริจาคที่ส่งไปรษณีย์ไปให้ใหม่
 - 3.2 การระดมทุนจะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าโปรแกรมการหาทุนประจำปี
 - 3.3 การวางแผนโปรแกรม การรับบริจาคใหม่ ๆ อาจจะไม่ได้รับผลตอบแทนเลยใน

2-3 ปีแรก

3.4 ผลตอบแทนการลงทุนในโอกาสพิเศษ อาจจะทำกว่าโปรแกรมการบริจาคที่สำคัญ

3.5 สมาคมขององค์กร อาจมีผลต่อผลตอบแทนของการลงทุน

3.6 ชื่อเสียงขององค์กร ที่ตั้งและเศรษฐกิจของประเทศและชุมชน

3.7 การยอมรับของชุมชน ระดับการยอมรับของชุมชนจะมีผลต่อจำนวนการได้รับบริจาค

3.8 การแข่งขัน การขอรับบริจาคขององค์กรอื่น

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การจัดทำงบประมาณสำหรับการระดมทุนว่า ต้องมีการจัดตั้งงบประมาณและการจัดแผนระดมทุน ซึ่งแผนการระดมทุนประกอบด้วย 1. การรวบรวมรายชื่อแหล่งทุนที่เป็นไปได้ 2. ตรวจสอบแหล่งที่มาของทุนรวมทั้งการตรวจสอบหาแหล่งทุนใกล้เคียง 3. พัฒนารูปแบบการระดมทุน 4. การประชุมร่วมกันกับผู้บริจาค 5. พัฒนาข้อเสนอแนะเพื่อจัดทำแนวทางการระดมทุน 6. ติดต่อกับผู้ให้การสนับสนุน 7. จัดทำแผนการใช้ทุนให้ชัดเจน 8. เขียนแผนการระดมทุนเพื่อดำเนินการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

9. แนวทางการระดมทุนที่ประสบผลสำเร็จ (Roadmap to Fundraising Success)

Seiler (2003 : 23-29) ได้ปรับปรุงวงจรการระดมทุน Fund Raising Cycle จากหนังสือ Achieving Excellence in Fund Raising ของ Hank Rosso และสรุปเป็นแนวทางการระดมทุนที่ประสบความสำเร็จ (Roadmap to Fundraising Success) ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการระดมทุนหน่วยงานต้องเข้าใจหลักการตลาด และนำมาประยุกต์ในกระบวนการระดมทุน การตระหนักในเรื่องดังกล่าว หน่วยงานต้องพัฒนาระบบงานข้อมูลย้อนกลับ ที่จะวัดและตรวจสอบอยู่เสมอเกี่ยวกับความต้องการ การรับรู้และค่านิยมของผู้คาดว่าจะเป็นผู้บริจาค ผู้คาดว่าจะบริจาคแสวงหาอะไรในการดำเนินชีวิตที่เขาคิดว่าจะได้ค้นพบจากการมีส่วนร่วมกับหน่วยงาน ถ้าหน่วยงานเข้าใจเรื่องการแลกเปลี่ยนมากเท่าไรก็จะสามารถจัดการกับวงจรการระดมทุนมากขึ้นเท่านั้น วงจรการระดมทุน ประกอบด้วย 15 ขั้นตอน ดังนี้

1. การตระหนักในหลักการของการตลาด (Awareness of Marketing Principles)

การตระหนักในหลักการของการตลาดเพื่อการระดม หมายถึง การดำเนินการวิจัยการตลาดก่อนการระดมทุนในเรื่องใด ๆ ก็ตามเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการระดมทุนโดยการสอบถามจากบุคคลทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรในหน่วยงาน จากบุคคลที่คาดว่าจะบริจาครายใหญ่ จากคณะกรรมการสถานศึกษา จากบุคคลที่ให้การสนับสนุนอื่น ๆ ฯลฯ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผลกำหนดแผนการระดมทุนที่สามารถดำเนินการได้ หรือ ยกเลิกความคิดที่จะระดมทุนเพราะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องยังไม่เห็นความจำเป็นให้มีการระดมทุน หรืออาจจะเลื่อนการระดมทุน เป็นต้น

2. การตรวจสอบประเด็นเพื่อขอรับการสนับสนุน (Examine the Case for Support) การตั้งประเด็นเพื่อขอการสนับสนุนเป็นศูนย์รวมของเหตุผลทั้งหมดว่า เพราะเหตุใดบุคคลจึงควรบริจาคให้หน่วยงาน หน่วยงานทุกแห่งจะต้องพัฒนาประเด็น (Case) บนพื้นฐานของการดำเนินการให้ประเด็นสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ให้ประเด็นสามารถอธิบายว่าหน่วยงานจะบริการชุมชนและเสนอผลประโยชน์ และเพิ่มคุณค่าได้อย่างไร การตั้งประเด็นอาจจะเกิดขึ้นจากการตอบคำถามต่อไปนี้

2.1 ทำไมหน่วยงานจึงตั้งขึ้น คำตอบของคำถามนี้ต้องเกี่ยวกับปัญหาของสังคมหรือปัญหาของมนุษยชาติ หรือความต้องการที่ถูกกำหนดโดยหน่วยงานซึ่งจะกลายเป็นภารกิจของหน่วยงาน

2.2 โครงการหรือบริการของหน่วยงานคืออะไร เพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าว

2.3 ผู้คาดว่าจะบริจาคบริจาคด้วยเหตุผลใด และอะไรคือผลประโยชน์ของผู้ที่จะบริจาค

3. การวิเคราะห์ตลาดทุนที่ต้องการ (Analyze market requirement) หน่วยงานต้องทดสอบภารกิจของตนเองโดยผ่านประเด็นเพื่อขอรับการบริจาคที่กำหนดขึ้นว่าสอดคล้องกับความต้องการและแหล่งทุน (Gift Sources) ที่หน่วยงานแสวงหาที่จะรับบริจาคหรือไม่ ตลาดของแหล่งทุนเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่เป็นการทดสอบว่าหน่วยงานจะได้ดำเนินการแก้ปัญหาสังคมหรือปัญหาของมนุษยชาติที่หน่วยงานกำหนดไว้หรือไม่ การตรวจสอบความถูกต้องของตลาดทุนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความสำเร็จของการระดมทุนถ้าตลาดทุนไม่เข้าใจหรือไม่ยอมรับความสำคัญของความต้องการที่หน่วยงานกำหนดขึ้น การระดมทุนก็จะพบกับอุปสรรค แะยิ่งกว่านั้นก็คือ ถ้าตลาดทุนไม่รู้จักหน่วยงาน ไม่รู้จักภารกิจที่หน่วยงานกำหนดการระดมทุนก็เป็นไปได้ ผู้บริจาคจะบริจาคให้กับหน่วยงานที่ตนสนใจและดำเนินงานที่ตนเองสนใจ

4. การเตรียมการกำหนดความต้องการ (Preparation of a Needs Statement)

ขั้นนี้เป็นการวางแผนงานของหน่วยงานที่จะปฏิบัติให้บรรลุผลตามภารกิจ ซึ่งเป็นการวางแผนกำหนดแผนพัฒนารายปี และแผนพัฒนาระยะยาว แผนการเงินจะถูกกำหนดตามแผนพัฒนา รวมทั้งนิยามทรัพยากรที่ต้องการสำหรับดำเนินการโครงการและการให้บริการตามแผนพัฒนา ซึ่งรวมถึงการอธิบายแหล่งรายได้ที่ต้องการเพื่อสนับสนุนแผนพัฒนานี้ นี่คือเหตุผลของการระดมทุน การเตรียม การกำหนดความต้องการทุนเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของอาสาสมัครของหน่วยงาน การเลือกผู้บริจาคหลักและอาสาสมัครอื่น ผู้ที่มีผลต่อหน่วยงานและการระดมทุนประโยชน์ ความต้องการที่จะพัฒนานั้นจะต้องระบุเป้าหมายการระดมทุนในอนาคตทั้งที่เป็นการระดมทุนรายปีและแผนการระดมทุนระยะยาว

5. การนิยามวัตถุประสงค์ (Define Objective)

โครงการจากแผนพัฒนาที่จะดำเนินการให้บรรลุผลกิจได้นั้น จะต้องมีการแปลงให้มีความเฉพาะเจาะจง มีแผนปฏิบัติการที่วัดผลได้ เพื่อแก้ปัญหาที่หน่วยงานนั้นเกิดขึ้น ถ้าประโยคภารกิจ อธิบายทำไม (Why) ประโยคเป้าหมายจะบอกคืออะไร (What) และประโยควัตถุประสงค์จะบอกว่าอย่างไร (How) เพื่อให้เกิดความหน้าเชื่อถือกับตลาดทุน วัตถุประสงค์จะต้องปฏิบัติได้และบรรลุผลได้ด้วยทรัพยากรของหน่วยงาน คำว่า SMART จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ชัดเจน

S : ระบุวัตถุประสงค์ให้มีความเฉพาะเจาะจงเฉพาะ (Specific)

M : วัตถุประสงค์ต้องวัดผลได้ (Measurement)

A : วัตถุประสงค์จะต้องสามารถทำให้บรรลุผลได้ (Achievement)

R : วัตถุประสงค์ต้องเน้นผลลัพธ์ (Result-Oriented)

T : วัตถุประสงค์ต้องมีการกำหนดกรอบระยะเวลา (Time-determined)

การอธิบายที่เฉพาะเจาะจงว่าหน่วยงานตั้งใจจะทำอะไรเพื่อให้เห็นภาพความเชื่อมโยงงบประมาณของโครงการกับเหตุผลของการระดมทุน

6. มีส่วนร่วมของอาสาสมัคร (Involvement of Volunteers)

ขั้นตอนก่อนหน้านี้นี้เป็นภารกิจของคณะกรรมการและอาสาสมัครในการวางแผนในขั้นนี้ เป็นการแสวงหาอาสาสมัครเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและดำเนินกลยุทธ์ประสิทธิภาพของอาสาสมัครผู้บริจาค ขึ้นอยู่กับความเชื่อของอาสาสมัครที่มีต่อภารกิจของหน่วยงาน และมีพันธะสัญญาต่อการระดมทุนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การร้องขอรับบริจาคหรือเชิญชวนให้บริจาค ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด คือการที่อาสาสมัครขอรับบริจาคจากเพื่อนแบบการเชิญชวนให้บริจาคแบบตัวต่อตัว (Face-to-Face Solicitation)

7. การตรวจสอบความถูกต้องของการกำหนดความต้องการ (Validate Needs Statement)

วิธีการที่มีประสิทธิภาพในการมีส่วนร่วมของอาสาสมัคร คือ การมีส่วนร่วมในการทบทวนความต้องการของการกำหนดความต้องการ คณะกรรมการและอาสาสมัครอื่น ๆ การทบทวนความถูกต้องของการกำหนดความต้องการ คณะกรรมการและอาสาสมัครอื่นๆอาสาสมัครที่เป็นทั้งผู้บริจาคและขอรับการบริจาคจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการกำหนดความต้องการอีกครั้ง การมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ก่อนเริ่มโครงการระดมทุน

8. การประเมินตลาดของแหล่งทุน (Evaluate Gift Markets)

การประเมินตลาดทุน คือการพิจารณาความสามารถ การรับรู้ความยินดีที่บริจาคให้กับหน่วยงาน ขั้นนี้เป็นการตัดสินใจว่าแหล่งทุนใดที่จะดำเนินการ และยอดบริจาคที่ต้องการเป็นจำนวนเท่าไร แหล่งทุนได้แก่ บุคคล หน่วยงาน ภาคเอกชน และภาครัฐ สมาคม มูลนิธิโดยทั่วไปแล้ว

พบว่ารายบุคคลบริจาคคิดเป็น 83% บุคคลที่ร่ำรวยได้จัดตั้งมูลของครอบครัว และมูลนิธิของชุมชนซึ่งมูลนิธิดังกล่าวเป็นแหล่งทุนที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว หลายหน่วยงานยังไม่เคยมีประสบการณ์จากการบริจาครายบุคคล หรือ รายบุคคลกับมูลนิธิ จุดเน้นของการประเมินตลาดทุน คือการสร้างและคงไว้ซึ่งแหล่งทุนที่หลากหลายให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ยังมีแหล่งทุนที่หลากหลายมากเท่าไร ยิ่งทำให้หน่วยงานสามารถคงไว้ซึ่งบรรยากาศของการระดมทุน และยังสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดทุนมากขึ้น

9. การคัดเลือกกลยุทธ์ในการระดมทุน (Select Fund Raising vehicle or Strategies)

หลังจากที่มีการประเมินตลาดทุนแล้ว บุคลากรด้านการระดมทุน และอาสาสมัครจะต้องกำหนดเทคนิคที่มีประสิทธิภาพของแต่ละตลาดทุน กลยุทธ์วิธีการการระดมทุน ได้แก่ การส่งจดหมายโดยตรง (Direct Mail) Phonations การจัดรายการพิเศษ (Special Events) การหาทุน (Grant Searching) การขอรับบริจาครายบุคคล (Personal Solicitation) การยกย่องเกียรติคุณ (Recognition Groups) ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ Internet โครงการระดมทุน รวมถึงทุนประจำปี (Annual Fund) การรณรงค์พิเศษ (Capital campaigns) การบริจาคผู้บริจาครายใหญ่ (Special or Major Gifts) และการจัดตั้งกองทุน (Endowment Program)

โครงการระดมประเภทหลังนี้ขึ้นอยู่กับการวางแผนการบริจาค (planned Giving หรือที่เรียกว่า Deferred Giving) ที่ผู้บริจาคจะบริจาคยอดเงินที่มีจำนวนมากกว่าการบริจาคในโครงการบริจาครายปี หรือบริจาคพิเศษ

โครงการระดมที่จะประสบความสำเร็จในการระดมทุนนั้น จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ทุกกลยุทธ์ที่ใช้ในการระดมทุน ต้องมีการตรวจสอบและประเมินประสิทธิผลต่ออัตราการคุ้มทุนของแต่ละกลยุทธ์ที่ใช้ในการระดมทุน และการวัดความสำเร็จอื่น ๆ

10. การกำหนดแหล่งทุนที่มีศักยภาพในการบริจาค (Identify Potential Giving Sources) การกำหนดแหล่งทุนที่มีศักยภาพในการบริจาคเป็นขั้นการคัดเลือก กลั่นกรองประเมินตลาดทุนจากรายชื่อผู้คาดว่าจะบริจาค ผู้คาดว่าจะอยู่ในทุกๆ ตลาดเช่น บุคคล บริษัทมูลนิธิ ผู้คาดว่าจะบริจาคทุกกลุ่มถูกระบุและกำหนด โดยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ

10.1 สายสัมพันธ์ที่มีต่อหน่วยงาน (Linkage to the organization)

10.2 ความสามารถในการบริจาคจากระดับที่ต้องการขอรับบริจาค (Ability to Give Gifts at the level being sought)

10.3 ความสนใจที่มีภารกิจของหน่วยงาน (Interest in the organization's work) แม้ว่ากิจกรรมการค้นหาผู้คาดว่าจะบริจาคเริ่มด้วยการระบุบุคคล บริษัท และมูลนิธิที่มี

ความสามารถจะบริจาคได้ แต่กิจกรรมนี้ก็ไม่ใช่เป็นประโยชน์ถ้าผู้บริจาคขาดความสนใจงานหรือขาดความเชื่อมโยงกับหน่วยงาน เขาก็จะไม่บริจาคถึงแม้ว่าเขามีศักยภาพที่จะบริจาคได้

11. การเตรียมแผนการระดมทุน (Prepare Fund Raising Plan)

ขั้นเตรียมแผนการระดมทุน เป็นขั้นวางแผนเพื่อปฏิบัติการ บุคลากรจะร่างแผนระดมทุนและเชิญชวนให้ผู้นำ อาสาสมัครเข้าร่วมพิจารณาร่างเพื่อจัดทำแผนที่สมบูรณ์และถูกต้อง ในแผนการระดมทุนต้องกำหนดการบริหารงานที่เหมาะสม โดยการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำเนินงานและรวมถึงการนิเทศและการประเมินผลเพื่อปรับแผนเมื่อจำเป็น

แผนการระดมทุนจำเป็นต้องประกาศยอดเงินที่ต้องการ และระดมทุนโครงการระดมทุนแบบใด ภายในกรอบระยะเวลาเท่าไรและใช้วิธีการหรือกลยุทธ์ใดในการระดมทุนรวมถึงระบุบทบาทของอาสาสมัครและบุคลากร การเข้าใจภารกิจหน่วยงานและแผนการระดมทุนโดยผู้คาดว่าจะบริจาคผู้ซึ่งจะได้รับการร้องขอให้บริจาค การสิ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับความสำเร็จของการระดมทุน

12. การเตรียมแผนการสื่อสาร (Preparation of Communication plan)

การระดมทุนที่ประสบผลสำเร็จนั้น การสื่อสารเป็นมากกว่ากระจายข่าวสาร ข้อมูลการสื่อสารต้องกระตุ้นอารมณ์และความรู้ของผู้ที่จะบริจาค การสื่อสารการระดมทุนที่มีประสิทธิภาพจะต้องสัมผัสถึงปัญญาและความรู้สึกของผู้ที่คาดว่าจะบริจาค (Effective fund raising communication touches the heart and head) วัตถุประสงค์ของการสื่อสารคือการที่ทำให้ผู้คาดว่าจะบริจาคเกิดความเข้าใจยอมรับเป้าหมายและภารกิจที่หน่วยงานจะดำเนินการ การสื่อสารสองทาง จะช่วยให้ผู้คาดว่าจะบริจาคได้แสดงความรู้สึก แสดงความคิดเห็น เป็นการเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนค่านิยม ซึ่งการสื่อสารดังกล่าวเป็นพื้นฐานของความสำเร็จของการระดมทุน

13. การกระตุ้นกลุ่มอาสาสมัคร (Activate Volunteer Cops)

การระดมทุนเป็นความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นจากความใจและความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันบุคคลจะเห็นว่าการระดมทุน คือการที่บุคคลเสียสละให้บุคคลอย่างมีเหตุผล ขั้นต่อไปของวงจรคือ การกระตุ้นอาสาสมัครที่จะเป็นผู้นำที่ขอรับบริจาค การระดมทุนเป็นกิจกรรมอาสาสมัครที่ดำเนินการ โดยบุคคลที่บริจาคและมีความกระตือรือร้นที่จะเชิญชวนให้บุคคลอื่นมาร่วมบริจาคไม่มีการขอรับบริจาคใด ที่เป็นการบังคับ ปัจจุบันนี้ระบบอาสาสมัครในการระดมทุนยังคงมีความเข้มแข็งและมีแนวโน้มจะเข้มแข็งมากขึ้นในหน่วยงานขนาดใหญ่ ซึ่งพึ่งพาทีมงานที่ได้รับการฝึกอบรมเรื่องการรับบริจาคมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขอรับบริจาครายใหญ่ของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย หรือแม้แต่โรงพยาบาลหรือศูนย์การแพทย์ การระดมทุนจากผู้บริจาครายใหญ่ (Major Gift) กลายเป็นทีมงานได้รับค่าตอบแทน มากกว่าที่จะเป็นอาสาสมัคร หน่วยงานจะต้องขยายกลุ่ม

อาสาในการระดมทุนเพื่อการขยายฐานจำนวนผู้บริจาคเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับ คือ อาสาสมัคร 1 คน จะต้องเข้าพบและร้องขอรับบริจาคจากผู้บริจาคจำนวน 5 คน

14. การขอรับการบริจาค (Solicit Gift)

เมื่อดำเนินการขั้นที่ 12 เรียบร้อยแล้วก็เป็นเวลาของการร้องขอรับการบริจาค เงินส่วนหนึ่งของการบริจาค มาจากคณะกรรมการ บุคลากรและแน่นอนที่สุดมาจากอาสาสมัครซึ่ง การดำเนินการขอรับบริจาคนี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนต้น ๆ ในวงจรก็ได้ แต่ในขั้นที่ 13 นี้เป็นการดำเนินการตามแผนการระดมทุน ในการขยายฐานบริจาคและเป็นจุดสูงสุดของเรื่องที่ต้องดำเนินการ ขั้นการร้องขอรับบริจาค เป็นการเข้าพบผู้บริจาค เป็นการอธิบายและเชิญชวนให้ผู้บริจาค จะบริจาค ให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ภารกิจของหน่วยงานบรรลุผล ขั้นการขอรับบริจาคนี้ เป็นกระบวนการที่ร้องขอที่สมภาคภูมิเพื่อรับบริจาค เพื่อการกุศลที่จะช่วยกิจกรรมของหน่วยงานดำเนินไปได้ด้วยดี การร้องขอและการได้รับการบริจาคไม่ใช่สิ้นสุดของกระบวนการ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริจาคกับหน่วยงาน หน่วยงานต้องแสดงออกถึงความขอบคุณที่เหมาะสม หน่วยงานจะต้องเปิดเผยการใช้จ่ายเงินจากยอดบริจาคอย่างไร และแสดงให้เห็นถึงความโปร่งใสระดับสูงสุดในการใช้จ่ายเงิน และความรับผิดชอบต่อการใช้จ่ายเงินบริจาคอย่างชาญฉลาด

15. การแสดงความรับผิดชอบต่อยอดเงินบริจาค และการเริ่มต้นขอรับบริจาคใหม่ (Demonstrate Stewardship and Renew the Gift)

การแสดงความขอบคุณผู้บริจาคที่เหมาะสม การรายงานการใช้จ่ายเงินบริจาค และการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อยอดเงินบริจาคที่ได้รับ การใช้จ่ายเงินบริจาค อย่างชาญฉลาด ช่วยทำให้มีการเริ่มต้นบริจาคใหม่ดำเนินการได้ง่ายขึ้น กระบวนการเริ่มต้นใหม่เป็นกระบวนการที่ 14 จะเริ่มต้นวงจรของการระดมทุนใหม่ ประเด็นเพื่อขอรับการสนับสนุนจะต้องมีการตรวจสอบใหม่ ท่ามกลางกลุ่มผู้ให้การสนับสนุน การเริ่มต้นใหม่นี้ จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์อย่างต่อเนื่องว่า หน่วยงานได้ตอบสนองอย่างไร มีประสิทธิภาพต่อความต้องการของแหล่งทุนได้อย่างไร

ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548 : 58) สรุปไว้ว่า ผู้ที่จะทำการระดมทุน จะต้องมีความเชื่อว่าจะมีประชาชนบริจาคเงินให้กับองค์การสาธารณประโยชน์ หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งในการบริจาค่นั้น ผู้บริจาคจะมีเหตุผลต่าง ๆ และในการระดมทุนของสถานศึกษา หรือองค์การสาธารณประโยชน์ผู้ระดมทุนจะต้องเข้าใจปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมของผู้บริจาค รวมทั้งแรงจูงใจภายในและอิทธิพลภายนอกของผู้บริจาค สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการระดมทุน คือ การสื่อสารประชาสัมพันธ์ ให้ผู้บริจาคได้ทราบถึงเหตุผลและวิธีการของการระดมทุนที่สถาบันการศึกษาจะนำเงินทุนนั้นไปทำอะไร ซึ่งเป็นหลักการของการรณรงค์การหาทุน และผู้ระดมทุนจำเป็นต้องทราบถึงเครื่องมือต่าง ๆ ในการระดมทุน รวมทั้งกฎระเบียบจริยธรรมในการระดมทุน และปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการระดมทุน ซึ่งจะทำให้การระดมทุนของสถานศึกษาหรือองค์การประสบผลสำเร็จ

พัชรกฤษฎี พวงนิล (2553 : 114) ได้สรุปว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีภาระตมทุน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาสถานศึกษา ให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ โดยการที่สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน อาสาสมัคร ที่เห็นประโยชน์ของสถานศึกษา ในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อตัวนักเรียน มาร่วมมือกันและเชื่อเชิญให้บุคคล องค์กรเอกชน ชุมชน สถาบันทางสังคมอื่น ๆ บริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือ หลักประกันของทรัพย์สิน เพื่อการสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายของสถานศึกษา เช่น การพัฒนาการเรียน การสอนการจัดกิจกรรมกีฬาภายใน การทัศนศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ และมุ่งให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถตามหลักสูตร และสามารถอยู่ในสังคมร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข โดยหลักการของการระดมทุนนั้น ผู้นำขององค์กร ที่ระดมทุนจะต้องมีลักษณะผู้นำที่ดี สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริจาคกับสถานศึกษา และเข้าใจในกระบวนการของการระดมทุน โดยที่การระดมทุนจะประสบผลสำเร็จ จะขึ้นอยู่กับเลือกผู้นำในการระดมทุนที่เหมาะสม และเสนอเหตุผลในการขอรับบริจาคที่ถูกต้อง และจำนวนเงินทุนที่ขอรับบริจาคที่เหมาะสม โดยเสนอโครงการในเวลาที่เหมาะสม และการนำเงินที่ได้รับไปใช้อย่างถูกต้อง จึงจะทำให้การวางแผน และการดำเนินการระดมทุนของสถานศึกษาประสบผลสำเร็จได้

ธีรศักดิ์ แสงดิษฐ์ (2553 : 68) ได้สรุปจากทฤษฎีที่ศึกษาว่า การระดมทรัพยากรเป็นกระบวนการของการระดมรวมหมู่ โดยเห็นว่าการถูกกลืนรอนเชิงเปรียบเทียบ เป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดขบวนการทางสังคม จึงนับเป็นการต่อยอดการอธิบายจากกรอบของกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดัน แต่มองว่าการเข้ามาร่วมในขบวนการทางสังคม เกิดจากการคำนวณผลได้ผลเสียที่จะได้จากการเข้าร่วม เพราะการที่ปัจเจกบุคคลต้องการผลประโยชน์ ไม่ได้หมายความว่าต้องแสดงพฤติกรรมร่วมเสมอไป ทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงต้องการ จะอธิบายว่าปัจเจกบุคคลเข้าร่วมในขบวนการทางสังคมเพราะเหตุใด เมื่อใดและให้ความสำคัญกับการระดมทรัพยากรเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืององค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม โครงสร้างโอกาสทางการเมืองและให้ความสำคัญอย่างมาก ต่อองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม ในฐานะที่เป็นกระดูกล้างหลังของขบวนการทางสังคม

Wong (2000 : 1-12) รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการของวิทยาลัยมิชชั่นได้กล่าวถึง การระดมทุนที่วิทยาลัยมิชชั่นศูนย์สระบุรีว่า การระดมทุนของวิทยาลัยเป็นการตั้งใจของสถาบันที่ต้องการให้ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้มาร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ และร่วมกับวิทยาลัย โดยที่ความร่วมมือนี้ไม่มีที่สิ้นสุด การระดมทุนนี้จะไม่เกี่ยวกับเงินหรือการสร้างตึก แต่เป็นการสร้างวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยผู้ที่ได้ประโยชน์ ได้แก่ ลูกค้า หรือกลุ่มเป้าหมายของวิทยาลัย โดยในการระดมทุนของวิทยาลัยมิชชั่น จะดำเนินการดังนี้

1. วิธีดำเนินการระดมทุน

1.1 การประเมินความพร้อมของวิทยาลัย คือ ภาวะผู้นำ และการยอมรับของบุคคล ในการระดมทุนโดยการมีส่วนร่วม โดยมีคณะกรรมการ ผู้บริหาร และผู้ดำเนินการจะต้องมีส่วนร่วมใน โครงการการระดมทุน

1.2 จัดทำวิสัยทัศน์ และภารกิจของวิทยาลัยให้ชัดเจน และวิทยาลัยต้องกำหนด ความต้องการของวิทยาลัยเพื่อที่จะให้วิทยาลัยดำเนินการจะประสบผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ และ ภารกิจที่ตั้งไว้

1.3 วิเคราะห์ผู้บริจาค วิทยาลัยจะวิเคราะห์บุคคลหรือองค์การซึ่งเป็นแหล่งทุนของ วิทยาลัย อันจะมีความแตกต่างกันซึ่งจะแบ่งเป็น 7 กลุ่ม คือ

1.3.1 กลุ่มบุคคลทั่วไป

1.3.2 กลุ่มที่คาดหวังว่าจะบริจาคให้กับวิทยาลัย

1.3.3 ผู้บริจาคครั้งแรก

1.3.4 ผู้บริจาคให้กับวิทยาลัยเป็นประจำ

1.3.5 ผู้บริจาคเงินอันดับต้น

1.3.6 ผู้บริจาคเงินรายสำคัญ

1.3.7 ผู้ถูกเชื้อเชิญให้บริจาค

1.4 การจัดลำดับกลุ่มผู้บริจาคที่คาดหวัง โดยที่วิทยาลัยจะรวบรวมรายชื่อและที่อยู่ ของผู้รู้เรื่องของสถาบัน และคาดว่าจะเป็กลุ่มเป้าหมายโดยจะแบ่งเป็น

1.4.1 บุคคล (ลูกจ้างและพนักงาน ผู้บริหารจัดการ อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ สนับสนุน คณะกรรมการอำนวยการ นักศึกษา ศิษย์เก่า และบุคคลทั่วไป)

1.4.2 ห้างร้าน บริษัท ในจังหวัดสระบุรีที่คาดหวัง ได้แก่ บริษัทธุรกิจ นักลงทุน ห้างหุ้นส่วน ในจังหวัดสระบุรี และสถาบันนานาชาติ

1.4.3 กองทุนและองค์การการกุศล เช่น กองทุนต่างๆ กองทุนของโบสถ์ต่างๆ แหล่งทุนของรัฐบาล และกลุ่มผู้บริจาคอื่นๆ

1.4.4 ทำการวิจัยกลุ่มที่คาดหวัง จากที่วิทยาลัยได้ชื่อและที่อยู่ของบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลที่คาดหวังว่าจะบริจาคให้วิทยาลัยแล้ว สิ่งที่สำคัญที่จะต้องให้รู้ถึง

1) ความสนใจ ความตระหนักของผู้ที่วิทยาลัยคาดหวัง

2) รูปแบบการบริจาคเงินของเขา

3) เขาเข้าใจสถาบันดีหรือไม่

4) การระลึกถึงเป็นพิเศษกับผู้ที่ยังคาดหวัง

5) แหล่งเงินทุนมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกับวิทยาลัย และความชำนาญหรือข้อมูลพิเศษอื่น ๆ

1.4.5 การทำการตลาดของวิทยาลัย จากการแยกและวิจัยกลุ่มที่คาดหวัง ขั้นตอนต่อไปคือการจัดลำดับเป้าหมายการตลาด เชื่อเชิญผู้บริจาคที่คาดหวัง และผู้บริจาคคนสำคัญที่คาดหวัง และตำแหน่งของวิทยาลัยในตลาดทั้งหมด

Harold J. (Sy) Seymour (New York : McGraw-Hill, 1966). ได้กล่าวถึง การออกแบบสำหรับการระดมทุน: หลักการรูปแบบและเทคนิค กล่าวว่า การจัดทำแผนการระดมทุนต้องประกอบด้วย 6 สิ่งต่อไปนี้ คือ 1. ชี้แจงหรือกำหนดขั้นตอนและเป้าหมายการระดมทุน 2. บทบาทสำคัญของความเป็นผู้นำ 3. รมรงค์ขั้นตอนก่อนระหว่างและหลังโดยระบุความต้องการจำเป็น 4. วางเค้าโครงมาตรฐานสำหรับการให้ 5. มีการกำหนดระยะเวลาและตารางเวลา 6. งบประมาณค่าใช้จ่าย

จากการศึกษาสรุปได้ว่า กระบวนการของการระดมทุนทางสังคม จะต้องอาศัย การบริหารจัดการที่ดี การร่วมมือกันวางกติกา การแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม การสื่อสารประชาสัมพันธ์ การเสาะหาผู้บริจาคหรือแหล่งทุน การวัดผลที่เกิดขึ้น การพัฒนาแหล่งทุน การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สนับสนุน การตั้งเป้าหมายความต้องการที่เหมาะสม การวิเคราะห์องค์กร และค้นหาและตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงาน มีกิจกรรมการระดมทุนทางสังคม เช่น การจัดการทางยุทธศาสตร์ การจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่าย การวิเคราะห์องค์กรเพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมาย การจัดเวทีชุมชนเพื่อค้นหาทุนทางสังคม การแสวงหาแหล่งทุน การสร้างความสัมพันธ์และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับผู้สนับสนุน การทำแผนที่ศักยภาพชุมชน การจัดทำฐานกลุ่มคนสำคัญในชุมชน การจัดทำฐานข้อมูลเครือข่าย กลุ่ม องค์กรในชุมชน การจัดประชุมระดมสมองเพื่อจัดทำแผนระดมทุน การนำทุนทางสังคมมาใช้ตามภารกิจ ตามความถนัดหรือความเชี่ยวชาญ สรุปผลการดำเนินงาน โดยอาศัยการเล่าเรื่อง การบันทึก การสรุปงาน เป็นต้นเพื่อให้เกิดการพัฒนา การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนการจัดกิจกรรม ประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน การระดมทุนมีความหมายที่กว้างขวางและผูกพันทั้งองค์การกลุ่มเป้าหมายพื้นที่เป้าหมาย ชุมชนและสังคมทั้งในและต่างประเทศรวมกัน คนที่จะเป็นนักระดมทุนต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ มีความกล้า มีความเสียสละ ในขณะเดียวกันต้องมีคุณธรรมความซื่อตรง ไม่ค้ำนึ่งถึงประโยชน์ส่วนตน ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งของหรือเงินที่ได้มา ซึ่งของเป็นการนำมาใช้ประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างสม่ำเสมอและทำได้ตลอดทั้งปี ที่สำคัญต้องศึกษาถึงความเป็นไปได้ในสมรรถนะขององค์การ และทีมงานที่ประกอบด้วยเครือข่ายหลากหลายที่มีความสามารถในสาขาต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงทรัพยากรที่ต้องการระดมเพื่อการบริหารจัดการ เมื่อสามารถระดมทุนทางสังคมได้ ต้องมีแผนการใช้ทุนทางสังคม ได้แก่ การระบุเป้าหมาย ความต้องการทั้งปัจจุบันและอนาคต (มีความต่อเนื่อง) และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

และสอดคล้องกับเป้าหมาย หาแหล่งทุนที่คาดว่าจะสนับสนุนและการพัฒนาแหล่งทุน กำหนด ผู้รับผิดชอบหรือผู้นำในการระดมทุน กำหนดกิจกรรมที่ชัดเจน และการมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริจาค และผู้รับบริจาค การวิเคราะห์ความสามารถของหน่วยงาน การประชาสัมพันธ์ และการประเมินผล โครงการระดมทุน แต่งตั้งคณะทำงานและการตั้งงบประมาณในการทำงาน เพื่อนำไปกำหนดเป็น องค์ประกอบในการศึกษาเกี่ยวกับแผนการของการระดมทุนทางสังคมต่อไป และจากการศึกษา เอกสาร แนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์ได้ดังตารางต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 7 แสดงการสังเคราะห์ตัวชี้วัดกระบวนการระดมทุนทางสังคม จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูล กระบวนการของ การระดมทุนทางสังคม	Seiler (2003)	Stenbeck (1996)	Edles (1993)	Greenfield (1994)	Burnett (1996)	Weinstein (2002)	Brakeley (1980)	Rosso et al.(1991)	Lindhal (1992)	Norton (1996)	เอ นวรัตน์ (2556)	นภาพร หะวานนท์ พิสมัย รัตนโรจน์กุล(2548)	วารุณี ไรมรัตน์ (2548)	ร้อยละ
การบริหารจัดการที่ดี	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.85
การกำหนดและวางแผนการใช้ทุนทางสังคม			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.85
มีแผนการแสวงหาและพัฒนาทุนทางสังคม		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.85
การกำหนดทิศทางกรอบภาระงาน ชุมชน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการวาง แผนการสรรหาและพัฒนาทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	53.85
กำหนดแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการ การรายงานผลการดำเนินการตามที่กำหนดไว้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	46.15
การพัฒนาแหล่งทุน			✓	✓		✓			✓		✓	✓	✓	23.08
การวิเคราะห์องค์กร			✓	✓							✓	✓	✓	23.08
การจัดโครงสร้างการทำงาน			✓	✓							✓	✓	✓	23.08
											✓	✓	✓	15.38

จากตารางที่ 7 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสังเคราะห์ให้เห็นว่า กระบวนการการระดมทุนทางสังคมที่จะนำไปศึกษาวิจัย 10 ตัวชี้วัด เรียงตามลำดับคือ 1.การบริหารจัดการที่ดี 2.การกำหนดและการวางแผนการใช้ทุนทางสังคม 3.มีแผนการแสวงหาและพัฒนาทุนทางสังคม 4.การกำหนดทิศทางการประกอบการ 5.ชุมชน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการวางแผนการสรรหาและพัฒนาทุนทางสังคม 6.กำหนดแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการ 7.การรายงานผลการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ 8.การพัฒนาแหล่งทุน 9.การวิเคราะห์ห้องค์กร และ 10.การจัดโครงสร้างการทำงานตามลำดับเพื่อนำไปกำหนดเป็นตัวชี้วัดของกระบวนการการระดมทุนทางสังคมต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

จากตารางที่ 8 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปเป็นตารางแสดงให้เห็นว่า ตัวชี้วัดกิจกรรมการระดมทุนทางสังคมที่ผู้วิจัยจะนำไปศึกษาวิจัย มี 9 ตัวชี้วัดที่สำคัญเรียงตามลำดับคือ 1.การจัดทำโครงการระดมทุนทางสังคม 2. ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และกิจกรรม 3. การจัดทำทำเนียบทุนทางสังคม 4. การจัดประชุมระดมสมองเพื่อจัดทำแผนระดมทุน 5. การดำเนินการระดมทุนสังคมตามโครงการและมีการประเมินผลหรือปรับปรุงให้เหมาะสม 6. การพัฒนาทีมงานมวลชนสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพและเข้มแข็ง 7. การรณรงค์การระดมทุนทางสังคม 8. การพัฒนาบุคลากร โดยการอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน 9. การจัดเวทีชุมชน เพื่อค้นหาทุนทางสังคม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 9 แสดงการสังเคราะห์ชีวิตภาวะผู้นำของการระดมทุนทางสังคม จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูล	Weinstein (2002)	Wong (2000)	Brakeley (1980)	ชุมพล เสมอพันธ์ (2547)	นารัตน์ รักจิตภักดิ์ (ม.ป.ป.)	ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548)	พรกฤษณ์ พงษ์นวล (2553)	ร้อยละ
ภาวะผู้นำของ	✓		✓		✓	✓	✓	71.43
การระดมทุนทางสังคม	✓	✓		✓	✓	✓		57.14
1. ด้านคุณลักษณะ								
1.1 เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์	✓		✓		✓	✓		42.86
1.2 มีความกระตือรือร้น	✓			✓	✓			42.86
1.3 เป็นผู้ที่นำเชื่อถือ					✓			42.86
1.4 มีความเสียสละ			✓	✓	✓			
1.5 มีความรับผิดชอบ			✓	✓	✓			
1.6 มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยอมรับ		✓	✓	✓	✓			
ของชุมชน			✓	✓	✓			42.86
1.7 มีความโปร่งใส				✓	✓			28.57

แหล่งข้อมูล	Weinstein (2002)	Wong (2000)	Brakeley (1980)	ชุมพล เตมาซันต์ (2547)	นริศรัตน์ รั่วจิตกรกุล (ม.ป.ป.)	ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548)	พรภักดิ์ พงษ์นิล (2553)	ร้อยละ
ภาวะผู้นำของ การระดมทุนทางสังคม 2. ด้านทักษะ 2.1 มีทักษะการทำงานเป็นทีมให้อิสระในการทำงาน 2.2 มีทักษะในการประสานงาน 2.3 มีทักษะในการพูดโน้มน้าวใจ 2.4 มีทักษะการสื่อสารการประชาสัมพันธ์ 2.5 มีทักษะในการแก้ปัญหาได้ดี 2.6 มีทักษะในการวางแผนการทำงาน 2.7 ผู้นำมีการกำกับติดตามการดำเนินการอย่างใกล้ชิด 2.8 ผู้นำมีการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบรัดกุมตาม ระเบียบข้อบังคับ 2.9 มีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบ ในการตัดสินใจแก่ผู้ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	71.43
			✓	✓	✓	✓		57.14
			✓	✓	✓	✓		57.14
				✓	✓			28.57
		✓	✓					28.57
		✓	✓					28.57
				✓				28.57
				✓				28.57

จากตารางที่ 9 การสังเคราะห์ตัวชี้วัดภาวะผู้นำของการระดมทุนทางสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสรุปเป็นตารางแสดงให้เห็นว่า ตัวชี้วัดภาวะผู้นำของ การระดมทุนทางสังคมที่ผู้วิจัยจะนำไปศึกษาวิจัย มี 2 ด้าน คือ 1.ด้านคุณลักษณะ เรียงตามลำดับคือ เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความกระตือรือร้น เป็นผู้นำเชื่อถือ มีความเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยอมรับของชุมชน และมีความโปร่งใส ตามลำดับ 2. ด้าน ทักษะเรียง ตามลำดับคือ มีทักษะการทำงานเป็นทีมให้อิสรระในการทำงาน มีทักษะในการประสานงาน มีทักษะ ในการพูดโน้มน้าวใจ มีทักษะการสื่อสารการประชาสัมพันธ์ มีทักษะในการแก้ปัญหาได้ดี มีทักษะ ในการวางแผนการทำงาน ผู้นำมีการกำกับติดตามการดำเนินการอย่างใกล้ชิด ผู้นำมีการตัดสินใจได้ อย่างรอบคอบรัดกุมตามระเบียบข้อบังคับ และมีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบในการตัดสินใจ แก่ผู้ปฏิบัติ ตามลำดับ เพื่อนำไปกำหนดเป็นองค์ประกอบในการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำของ การระดมทุนทางสังคมต่อไป

ตารางที่ 10 แสดงการสังเคราะห์ชีวิตและการใช้ทุนทางสังคม จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูล	Rosso et al. (1991)	Lindhal (1992)	Greenfield (1994)	Edles (1993)	Ley & Cherry	Brakeley (1980)	Seller (2003)	Wong (2000)	Harold J. (Sy)	Seymour (1966)	ดลชัย ฤกษ์งาม (2548)	พวงอุษา	พวงไฉล (2553)	ร้อยละ
แผนการของการระดมทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	90.91
กำหนดปฏิบัติการดำเนินการตามแผนการใช้ทุนทางสังคมที่กำหนดไว้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	90.91
เครือข่ายครูภูมิปัญญาชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้กำหนดแผนการเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลายเน้นการมีส่วนร่วม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	90.91
นำทุนทางสังคมเข้ามาบูรณาการให้เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72.73
จัดหาแหล่งทุนที่คาดว่าจะสนับสนุนและการพัฒนาแหล่งทุน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72.73
สนับสนุนงบประมาณในการทำงาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72.73
จัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ผลงาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	63.64
ครูและนักศึกษากำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนวิธีการและสื่อในการประชาสัมพันธ์ผลงาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	63.64
นักเรียนและครูร่วมกันเผยแพร่ผลงานด้วยวิธีการและสื่อที่หลากหลาย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	54.55

แหล่งข้อมูล	Rosso et al. (1991)	Lindhal (1992)	Greenfield (1994)	Edles (1993)	Levy & Cherry	Brakeley (1980)	Seiler (2003)	Wong (2000)	Harold J. (Sy)	Seymour (1966)	ถวัลย์ ฤกษ์งาม (2548)	พชรฤกษ์งาม (2553)	ร้อยละ
<p>แผนการของการ ระดมทุนทางสังคม</p> <p>สร้างเครือข่ายพัฒนาผู้เรียนที่เข้มแข็ง เครือข่ายพัฒนาผู้เรียนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียน ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โรงเรียนเป็นผู้ผู้นำและเป็นต้นแบบของการพัฒนาและการอนุรักษ์ ทุนทางสังคมทั้งภายในโรงเรียนและภายในชุมชน โรงเรียนเร่งประชาสัมพันธ์และสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคล และชุมชนในการใช้ทุนทางสังคมร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาทางสังคม ร่วมมือกับชุมชนในการใช้และศึกษาทุนทางสังคมต่าง ๆ ทั้ง ภายในและนอกโรงเรียนอย่างคุ้มค่าด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย พัฒนาระบบการใช้และการอนุรักษ์ทุนทางสังคมที่โปร่งใส โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทุนทางสังคมขึ้นภายในโรงเรียนเพื่อให้บริการ นักเรียนและชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึง</p>	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	54.55	
	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	54.55	
	✓								✓	✓	✓	45.45	
	✓			✓	✓	✓			✓	✓	✓	45.45	
			✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	45.45	
		✓	✓			✓			✓	✓	✓	36.36	
			✓			✓			✓	✓	✓	36.36	
									✓	✓	✓	18.18	

จากตารางที่ 10 การสังเคราะห์ตัวชี้วัดแผนการใช้จ่ายทุนทางสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสรุปเป็นตารางแสดงให้เห็นว่า แผนการใช้จ่ายทุนทางสังคมที่ผู้วิจัยจะนำไปศึกษาวิจัย มีตัวชี้วัดที่สำคัญ 17 ตัวชี้วัดเรียงตามลำดับคือ 1. กำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินการตามแผนการใช้จ่ายทุนทางสังคมที่กำหนดไว้ 2. เครือข่ายครูภูมิปัญญาชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ 3. กำหนดแผนการเรียนรู้และกิจกรรมที่ หลากหลายเน้นการมีส่วนร่วม 4. นำทุนทางสังคมเข้ามาบูรณาการให้เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ 5. จัดหาแหล่งทุนที่คาดว่าจะสนับสนุนและการพัฒนาแหล่งทุน 6. สนับสนุนงบประมาณในการทำงาน 7. จัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ผลงาน 8. ครูและนักเรียนกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนวิธีการและสื่อในการประชาสัมพันธ์ผลงาน 9. นักเรียนและครูร่วมกันเผยแพร่ผลงานด้วยวิธีการและสื่อที่หลากหลาย 10. สร้างเครือข่ายพัฒนาผู้เรียนที่เข้มแข็ง 11. เครือข่ายพัฒนาผู้เรียนร่วมมือกับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 12. โรงเรียนเป็นผู้นำและเป็นต้นแบบของการพัฒนาและการอนุรักษ์ทุนทางสังคมทั้งภายในโรงเรียนและภายในชุมชน 13. โรงเรียนเร่งประชาสัมพันธ์และสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลและชุมชนในการใช้จ่ายทุนทางสังคมร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ 14. โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาทุนทางสังคม ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ 15. ร่วมมือกับเครือข่ายศิษย์เก่า ผู้ปกครอง และชุมชนในการใช้และศึกษาทุนทางสังคมต่าง ๆ ทั้งภายในและนอกโรงเรียนอย่างคุ้มค่าด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย 16. พัฒนาระบบการใช้และการอนุรักษ์ทุนทางสังคมที่โปร่งใส โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 17. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทุนทางสังคมขึ้นภายในโรงเรียนเพื่อให้บริการนักเรียนและชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึงตามลำดับ เพื่อนำไปกำหนดเป็นองค์ประกอบในการศึกษาเกี่ยวกับแผนการของการระดมทุนทางสังคมต่อไป

10. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

10.1 ความหมายของความพึงพอใจ

ความพึงพอใจนั้นมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จ และประสิทธิภาพของงาน อันมีผลมาจากความต้องการที่ได้รับการตอบสนองตามความประสงค์ของแต่ละบุคคล ความพึงพอใจ โดยทั่วไปตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Satisfaction และยังมีผู้ให้ไว้ พอสรุปได้ดังนี้

จอร์นัท์ กัณทวงศ์ (2545 : 25) ความพึงพอใจ หมายถึง สภาวะของจิตใจที่รู้สึกยินดีและภาคภูมิใจต่อการปฏิบัติงานนั้น ๆ โดยการประเมินในภาพรวมตั้งแต่เมื่อต้องปฏิบัติงาน ในขณะที่ปฏิบัติงานและเมื่อเห็นผลของการปฏิบัติงาน ซึ่งผลรวมอาจจะเป็นทางบวกหรือลบก็ได้

ศรีเรือน ลิขิตเดชาไพโรจน์ (2545 : 14) ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดี ที่บุคลากรมีต่องานที่ตนเองปฏิบัติอยู่ อันจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายองค์กร

สุพัฒน์ ศรีสัมฤทธิ์ (2545 : 30) ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคล ที่ได้รับการตอบสนองตรงความต้องการของตน จึงทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีทำให้การปฏิบัติงานหรือ ภาระทำสิ่งต่าง ๆ ใต้บรรลุผลสำเร็จ

จีรพัฒน์ จันทร์ศรี (2546 : 9) ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบเห็นด้วย และมีเจตคติที่ดีของบุคคล เมื่อได้รับการตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของตนเองอย่าง เหมาะสม

จากความหมายดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง สภาวะของจิตใจที่รู้สึก ยินดี ภูมิใจ เห็นด้วยและมีเจตคติที่ดี ต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานให้ประสบ ผลสำเร็จ

10.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ทองใบ สูดชาธิ (2543 : 204) ได้กล่าวถึงทฤษฎี ERG ของอัลเดอเฟอร์ (Alderfer's ERC Theory) ไว้ว่า ความต้องการที่เป็นแรงจูงใจใ้มนุษย์ทำงานนั้นจะประกอบไปด้วย ความ ต้องการ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับ 1 ความต้องการเพื่อดำรงชีพ (Existence Needs : E) ซึ่งเป็นความ ต้องการที่รวมเอาความต้องการทางกายภาพและความต้องการด้านความมั่นคงในชีวิตที่มาสโลว์ (Maslow) ได้เสนอไว้ ระดับ 2 ความต้องการด้านความสัมพันธ์ภาพ (Relatedness Needs : R) เป็นความต้องการที่มุ่งหวังที่จะสร้างสัมพันธ์ภาพกับสภาพแวดล้อมทางสังคม ในการทำงานเทียบกับ ความต้องการเป็นเจ้าของและความต้องการการยอมรับตามกรอบของมาสโลว์ (Maslow) ซึ่งได้เสนอ ไว้และระดับ 3 ความต้องการการก้าวหน้าและเติบโต (Growth Needs : G) เป็นความต้องการ ขั้นสูงสุดที่บุคคลต้องการ เป็นความต้องการที่เกี่ยวกับการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงสภาพและความ เติบโตก้าวหน้าของคน ความอยากเป็นผู้เริ่มบุกเบิก ซึ่งมีขอบเขตอำนาจขยายกว้างออกไป การพัฒนา เติบโตด้วยความรู้ความสามารถในองค์กร และการมีโอกาสสัมผัสงานใหม่หลายด้านมากขึ้น

ทฤษฎี ERG ของอัลเดอเฟอร์ มีสมมติฐาน 3 ประการ เป็นปัจจัยสำคัญดังนี้

1. ความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองความต้องการ (Need Satisfaction)
2. ระดับหรือขีดขั้นของความต้องการ (Desire Strength)
3. ความอดโทย หรือความไม่พึงใจที่ความต้องการนั้น ๆ ไม่ได้รับการ ตอบสนอง (Need Frustration)

วีโรจน์ สารรัตน์ (2542 : 99-100) กล่าวถึงทฤษฎีความต้องการความสำเร็จของแมค แคลแลนด์ (Mc Clellan's the Need to Achieve Theory) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนต่างมี ความต้องการเหมือนกัน เพียงแต่มีขนาดมากน้อยต่างกันเท่านั้น ความต้องการนี้แบ่งออกไปเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement : nAch) เป็นความต้องการ บรรลุผลสำเร็จงานที่มีความท้าทาย และการบรรลุมาตรฐานของงานที่ทำดีเยี่ยม (Excellence)

ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่มีความต้องการความสำเร็จในงานสูง จะพยายามหาหรือสร้างสถานการณ์เชิงแข่งขันให้กับตนเอง เพื่อทำงานนั้น ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยความพยายามของตนเองและต้องการได้รับผลการทำงาานนั้นทันทีด้วย และบุคคลที่มีความต้องการเช่นนี้ มักเลื่องงานที่มีจุดหมายที่เป็นไปไม่ได้หรือยากเกินไป เนื่องจากมีความเสี่ยงต่อความล้มเหลว ความต้องการอำนาจ (Need for Power : nPow) ล้วนแต่เป็นความต้องการมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ เป็นบุคคลที่ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีตำแหน่งเพื่อให้มีอิทธิพลต่อการใช้ความพยายามของคนอื่น ๆ ด้วย และที่สุดท้ายเป็นความต้องการความสัมพันธ์ (Need for Affiliation : nAff) เป็นความต้องการความอบอุ่น และความเป็นมิตรกับคนอื่น ๆ จึงมักแสดงออกโดยหวังจะให้ได้รับการยอมรับจากคนอื่น หวังจะได้รับการมีน้ำใจตอบแทนจากคนอื่น จึงพยายามทำตนให้สอดคล้องกับความต้องการ และความอยากได้ของบุคคลอื่น และพยายามทำตนเองเป็นคนมีความจริงใจและพยายามเข้าใจความรู้สึกของคนอื่นให้มาก โดยบุคคลประเภทนี้ผู้บริหารพยายามสร้างแรงจูงใจ โดยให้ทำงานแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ เป็นการแสดงความรู้สึกดีใจ ยินดีของเฉพาะบุคคลในการตอบสนองความต้องการ ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงาน ซึ่งถ้าสามารถสนองความต้องการของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจได้ ก็จะเกิดความพึงพอใจต่องานที่ปฏิบัตินั้น ให้บรรลุผลสำเร็จ

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

1. ความหมายของรูปแบบ

พจนานุกรม Contemporary English ของ Longman (1981: 668) ให้ความหมายไว้ 5 ความหมาย แต่โดยสรุปแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือ 1) Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของจริง ซึ่งเท่ากับ แบบจำลอง 2) Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ 3) Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

พจนานุกรมการศึกษา Good (1973 : 432) ได้ให้ความหมายรูปแบบ หมายถึง แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม ตามความหมายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบ คือแบบจำลองของสิ่งที่เป็น

ทิสนา แชมมณี (2551 : 1) ให้ความหมายรูปแบบหมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือ เป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์ เช่นเดียวกับ

Willer (1986: 15) รูปแบบ เป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการของระบบรูปร่างนี้จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระฉ่างชัดของนิยามความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรง จะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป

Smith (1980 : 459) ได้ให้ความหมายของคำว่ารูปแบบ หมายถึง การย่อส่วนของจริงให้เล็กลง เพื่อให้พิจารณาและช่วยทำความเข้าใจในข้อเท็จจริงปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ โดยการจัดวางแบบแผนให้เข้าใจง่ายขึ้น ซึ่งเป็นเหมือนตัวแทนความจริง แต่ไม่ใช่ข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น ในการนี้ ได้ขยายความของรูปแบบว่ารูปแบบเป็นอะไร บางอย่างที่เราพัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ส่วนการที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่ง ๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้น ๆ ควรมียุคประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่าง และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

Daft (1994 : 20) ได้ให้ความหมายว่า รูปแบบหมายถึง ตัวแทนอย่างง่าย ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมืออธิบายมิติหรือปรากฏการณ์ที่สำคัญ ๆ บางมิติขององค์การ

Keeves (1988 : 559) ได้ให้ความหมายของคำว่ารูปแบบ สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่ง que แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกันเพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริง หรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ นอกจากนั้นยังได้กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ควรจะมีข้อกำหนด (Requirement) 4 ประการ คือ

1. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural Relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับแบบรวม ๆ (Associative Relationship)
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้จะทดลองรูปแบบบนพื้นฐานของข้อมูลได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

Tosi and Carroll (1982 : 163) ให้ความหมายที่แตกต่างออกไปโดยกล่าวว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมีรูปแบบง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุเช่น แบบจำลองหอสมุด แบบจำลองรถยนต์ เป็นต้น และรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative model) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบเชิงระบบและตามสภาพการณ์ (A system / contingency model)

Stoner and Wankle (1986 : 12) Nadler (1980 : 72-90) Mescon and Khedouri (1985 : 199) ให้คำนิยาม รูปแบบว่าเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น

Hausser (1980 : 132-161) ได้ให้ความหมายที่แตกต่างออกไป โดยที่รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมา เพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่าง ระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง

กัลยรัตน์ เมืองสง (2550 : 76) ได้สรุปไว้ว่า รูปแบบเป็นการจำลองภาพในอุดมคติ ที่นำไปสู่การอธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ที่ไม่มีองค์ประกอบแน่นอน หรือรายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการทดสอบอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการถูกต้องและเชื่อถือได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับคำนิยามและความหมายของรูปแบบที่นักวิชาการให้ไว้ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปว่า รูปแบบหมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง และสามารถ ตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

2. ประเภทของรูปแบบ

ประเภทของรูปแบบอาจจะมีรูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ และรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ หมายถึง ชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้เป็น การนิยามคุณลักษณะหรือบรรยายคุณสมบัติอื่น ๆ ให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย ดังนั้น รูปแบบจึงไม่ได้บรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะทำให้ได้โมเดลมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ

Tosi & Carroll (1982 : 67) และ Keeves (1988 : 561-565) ได้จำแนกรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ไว้คล้ายคลึงกันโดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภทดังนี้ 1) รูปแบบเชิงเทียบเคียง (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียง ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงนามธรรม สร้างขึ้นโดยใช้หลักการเทียบเคียง โครงสร้างของรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และสอดคล้องกับลักษณะข้อมูลหรือความรู้ที่มีอยู่ โดยต้องมียอดประกอบของรูปแบบชัดเจน สามารถนำไปทดสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ และสามารถนำไปใช้ในการ หาข้อสรุปของปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง 2) รูปแบบเชิงข้อความ (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา ด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด กระบวนการ องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ 3) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ซึ่งใช้สมการทางคณิตศาสตร์แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหรือตัวแปร มักนิยมใช้ในการศึกษาสาขาจิตวิทยา โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมศาสตร์ ตลอดจนสาขาศึกษาศาสตร์ และบริหาร การศึกษา 4) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) ร่วมกับหลักการสร้างรูปแบบเชิงข้อความ ที่มีตัวแปรซับซ้อนได้โดยต้องอาศัยทฤษฎีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาแสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ และผลระหว่างตัวแปร เพื่อให้ได้รูปแบบในลักษณะสมการเส้นตรงที่สามารถทดสอบได้

Bush (1986 : 274) ได้แบ่งรูปแบบของการจัดการศึกษาออกเป็น 5 รูปแบบ คือ 1) ปกติ (Formal Model) 2) แบบประชาธิปไตย (Democratic Model) 3) รูปแบบทางการเมือง (Political Model) 4) รูปแบบจิตวิสัย (Subjective Model) 5) รูปแบบคลุมเครือ (Ambiguity Model)

Smith (1980 : 69) ยังได้แบ่งประเภทของรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) รูปแบบเชิงกายภาพ จำแนกเป็น 15 รูปแบบ รูปปั้นที่มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง และรูปแบบเชิงอุปมาที่มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการ ก่อนทำการทดลองจริง 2) รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ จำแนกเป็นรูปแบบข้อความซึ่งเป็นการใช้ข้อความในการอธิบายย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงาน เป็นต้น และรูปแบบทางคณิตศาสตร์ นอกจากนี้แล้ว

Hersey & Johnson, D.E. (1996 : 489) ยังได้กล่าวอีกว่า รูปแบบกับทฤษฎีไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่มีความสัมพันธ์กันใน 2 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model) คือรูปแบบที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์งานวิจัย หรือทฤษฎีที่มีอยู่แล้วเพื่อหาข้อสรุปที่ใช้อธิบาย ทำนายหรือควบคุมปรากฏการณ์ของเรื่องที่ศึกษา เมื่อทดสอบรูปแบบกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมแล้ว ถ้ามีความสอดคล้องกับรูปแบบนั้นก็มีความน่าเชื่อถือ อันอาจนำไปสู่การสร้างทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ ต่อไป ดังนั้นการสร้างรูปแบบเชิงทฤษฎีจึงอาจเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่ง ของการสร้างทฤษฎี

ใหม่ ๆ เท่านั้น 2) รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model) คือรูปแบบที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้เข้าใจทฤษฎีนั้นได้ง่ายยิ่งขึ้น หรือเพื่อนำไปใช้อธิบาย ทำนายหรือควบคุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา ดังนั้น รูปแบบจึงเป็นเพียงแบบจำลองอย่างหนึ่งที่ได้จากการถ่ายทอดจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

3. องค์ประกอบของรูปแบบ

นักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบ และได้กำหนดรูปแบบไว้ต่างกัน ดังนี้ Bush (1986 : 19) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของรูปแบบที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณารูปแบบขององค์การทางการศึกษา 4 ประการ คือ (1) เป้าหมาย (2) โครงสร้างองค์การ (3) สภาพแวดล้อม และ (4) ภาวะผู้นำ

Gibson, Ivancevich, & Donnelyl (1997 : 20-21) กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบองค์การเป็น 2 องค์ประกอบ คือ

1. สถาบัน (Institution) เป็นระบบของสังคมที่มีการกำหนดแนวปฏิบัติไว้เป็นแนวทางและมีการนำเอาแนวปฏิบัติมาใช้อย่างสม่ำเสมอ หน่วยย่อยของสถาบันแบ่งออกเป็นบทบาท (Role) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งบทบาทจะเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของบุคคล ในบทบาทนั้น จะหมายถึงลักษณะของตำแหน่งหน้าที่และสภาพซึ่งอยู่ภายใต้สถาบัน และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของผู้สวมบทบาท ในส่วนของความคาดหวัง เป็นเรื่องของเกณฑ์มาตรฐานของสังคมหรือสถาบัน ที่มุ่งหวังจะได้รับจากผู้สวมบทบาท บทบาทที่สมบูรณ์ควรกำหนดความสัมพันธ์กับบทบาทอื่น ๆ ภายในสถาบัน แนวคิดนี้เองทำให้การกำหนดงานในแต่ละหน้าที่เป็นไปในรูปของการจัดลำดับขั้นตอน โดยกำหนดให้บทบาทหนึ่งมีบทบาทต่อเนื่องไปกับอีกบทบาทหนึ่งต่อไปเรื่อย ๆ จนทำให้การดำเนินงานของสถาบันบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

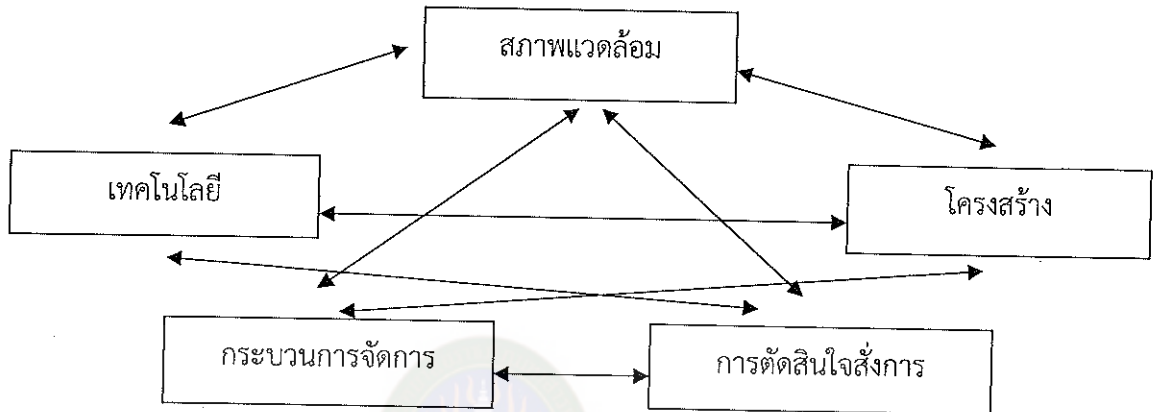
2. บุคคล (Individual) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบสังคม สถาบันจะดำเนินการไปไม่ได้หากไม่มีองค์ประกอบด้านบุคคล ซึ่งมีส่วนประกอบย่อยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของสถาบันอยู่ 2 ประการ คือ บุคลิกภาพ (Personality) และความต้องการ (Need Disposition) บุคลิกภาพของบุคคลมีความสำคัญต่อการวางตัว การสวมบทบาท และความต้องการในการทำงาน ในส่วนของความต้องการเป็นแนวโน้มในการพยายามทำตัวให้เหมาะสม และปฏิบัติต่อสิ่งในสิ่งหนึ่งในลักษณะที่แน่นอนของแต่ละคน โดยมีความคาดหวังบนพื้นฐานในการแสดงออก

Brown and Moberg (1980 : 16-17) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบว่า ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นมา จากแนวคิดเชิงระบบ (System Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) และองค์ประกอบ โดยรูปแบบประกอบด้วย

1. สภาพแวดล้อม (Environment)
2. เทคโนโลยี (Technology)

3. โครงสร้าง (Structure)
4. กระบวนการจัดการ (Management Process) และ
- 5 การตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)

รูปแบบการศึกษาและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ การจัดองค์กรและการบริหารของ Brown and Moberg มีลักษณะดังแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 รูปแบบเชิงระบบและสถานการณ์ (Systems/Contingency Model) ของ Brown and Moberg

ที่มา : Brown and Moberg. Organization Theory Management.

A Macro Approach (1980 : 17)

จินตนา ศักดิ์ภู่อารัม (2545 : 35) กล่าวว่า วั้วว่า รูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐในประเทศไทย ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) การเน้นบริบทและความเป็นมาของแนวคิด 2) รูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐสำหรับประเทศไทย 3) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ และ 4) เงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ (2548 : 78) กล่าวว่า วั้วว่า รูปแบบของกระบวนการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบคือ 1) ภาพความสำเร็จ 2) การกำหนดโครงสร้าง 3) การบริหารจัดการ 4) การติดตามกำกับ

ทิตนา แคมมณี และคณะ (2548 : 25) ได้สังเคราะห์รูปแบบงานวิจัยการปฏิรูปทั้งโรงเรียนพบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ 2) ความหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ 4) ยุทธศาสตร์ (Strategies) ของรูปแบบ 5) บริบทและตัวป้อน (Input) ของรูปแบบ 6) กระบวนการ (Process) ของรูปแบบ

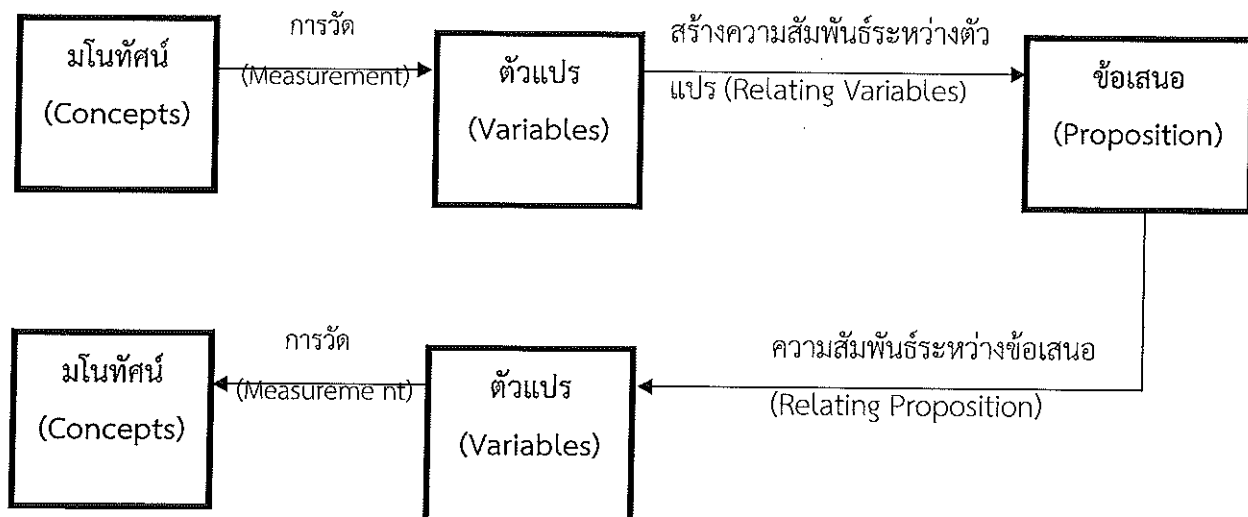
7) ผลที่ควรจะได้รับ (Output) จากการใช้รูปแบบ 8) ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของรูปแบบ และ 9) การนำรูปแบบไปใช้

ศักดิ์ดา สถาพรวงษา (2549 : 17) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบมี 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักการแนวคิด ส่วนที่ 2 คือ ระบบของรูปแบบ ส่วนที่ 3 คือ แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ และส่วนที่ 4 คือ เงื่อนไขของรูปแบบ

จากแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบที่นักวิชาการให้ไว้ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปว่า ในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบขึ้นอยู่กับการศึกษาว่า ต้องการทำนายปรากฏการณ์ใด เรื่องอะไร แล้วจึงเลือกใช้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

4. การสร้างและพัฒนารูปแบบ

Keeves (1988 : 560) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้างๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ 1) รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงเชิงเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปก็มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ 2) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้ด้วยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ 3) รูปแบบควรต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้แล้ว รูปแบบควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย 4) นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างโมเดลใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่การพัฒนาแบบนั้น อาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปจะมีขั้นตอนในการพัฒนา คือ 1) การสร้างรูปแบบ (Construct) 2) การหาความตรง (Validity) ดังแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 แสดงกระบวนการสร้างรูปแบบ
ที่มา : Keeves (1988: 561)

Willer (1986 : 83) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบนั้นอาจมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งออกเป็นตอน ๆ คือการสร้างรูปแบบ (Construct) และการหาความตรง (Validity) ของรูปแบบ

Joyce and Well (1986 : 19-20) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบนั้นมีสาระสำคัญ คือรูปแบบควรมีทฤษฎีรองรับ เมื่อพัฒนารูปแบบแล้วก่อนนำไปใช้ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบ การพัฒนารูปแบบจะมีจุดหมายการพัฒนารูปแบบมีสาระสำคัญดังนี้ 1) รูปแบบควรมีทฤษฎีรองรับ 2) เมื่อพัฒนารูปแบบแล้ว ก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลายต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี และตรวจสอบคุณภาพในเชิงการใช้ในสถานการณ์จริง และนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไขอยู่เรื่อย ๆ 3) การพัฒนารูปแบบ อาจจะออกแบบให้ใช้ได้กว้างขวาง หรือเพื่อจุดประสงค์เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ 4) การพัฒนารูปแบบจะมีจุดมุ่งหมายหลัก ที่ถือว่าเป็นตัวตั้งในการพิจารณาเลือกรูปแบบไปใช้ กล่าวคือถ้าผู้ใช้นำรูปแบบการสอนไปใช้ตรงกับจุดมุ่งหมายหลัก ก็จะทำให้เกิดผลสูงสุด แต่ก็สามารถนำรูปแบบนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นได้ ถ้าพิจารณาเห็นว่าเหมาะสม แต่ก็จะทำให้ได้ผลสำเร็จลดน้อยลงไป

บุญชม ศรีสะอาด (2554 : 104-105) กล่าวถึงการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบว่า อาจทำได้ 2 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างหรือการพัฒนารูปแบบ โดยผู้วิจัยจะสร้างรูปแบบตามสมมติฐานขึ้นมาก่อนจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวคิดของรูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วในเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่น ๆ และผลการศึกษาหรือผลของการวิจัยที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์สภาพ สถานการณ์ต่าง ๆ ภายในรูปแบบรวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรนั้น ลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบในการพัฒนารูปแบบ จะต้องใช้หลักเหตุผลเป็นพื้นฐานและการศึกษาค้นคว้าซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบ ผู้วิจัยอาจคิดโครงสร้างของรูปแบบขึ้นก่อนแล้วปรับปรุง โดยอาศัยข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิดรูปแบบหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือทำการศึกษาองค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรแต่ละตัว แล้วคัดเลือกองค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรที่สำคัญประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างของรูปแบบก็ได้ หัวใจสำคัญของขั้นตอนนี้อยู่ที่การเลือกเฟ้นองค์ประกอบในรูปแบบ (ตัวแปรหรือกิจกรรม) เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสม ควรมีการกำหนดหลักการในการพัฒนารูปแบบอย่างชัดเจน และ 2) การทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ หลังจากได้พัฒนารูปแบบในขั้นต้นแล้ว ต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ เพราะรูปแบบที่พัฒนามันมักจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎี แนวคิดหรือรูปแบบของผู้อื่นและผลวิจัยที่ผ่านมา หรือแม้แต่ได้รับการกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐาน จำเป็นต้องเก็บข้อมูลในสถานการณ์จริง หรือทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อทดสอบความเหมาะสม ซึ่งบางครั้งเรียกว่าการทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบ

จากแนวคิดการสร้างและพัฒนาารูปแบบสรุปได้ว่า รูปแบบที่ดี ควรประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับแบบรวม (associative relationship) ควรมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้อง แม่นยำ เหมาะสมก่อนนำไปปฏิบัติจริง เมื่อนำไปใช้แล้วสามารถพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นได้ และเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ ความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งขยายในเรื่องที่จะศึกษา และรูปแบบต้องเกิดจากฐานของเหตุและผลมีทฤษฎีรองรับ

5. การตรวจสอบรูปแบบ

การสร้างรูปแบบมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อทดสอบหรือตรวจสอบรูปแบบนั้นด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ การตรวจสอบรูปแบบมีหลายวิธี ซึ่งอาจจะใช้การวิเคราะห์จากหลักฐานเชิงคุณลักษณะ (Qualitative) และเชิงปริมาณ (Quantitative) โดยผู้เชี่ยวชาญ

อุทุมพร จามรมาน (2541 : 23) กล่าวว่า การตรวจสอบรูปแบบควรตรวจสอบคุณลักษณะ 2 อย่าง คือ 1) การตรวจสอบความมากน้อยของความสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้องเหตุผลระหว่างตัวแปร 2) การประมาณค่าพารามิเตอร์ของความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยสามารถประมาณค่าข้ามกาลเวลา กลุ่มตัวอย่าง หรือสถานที่ได้ (Across Time, Samples Sites) หรืออ้างอิงจากกลุ่มตัวอย่างไปหาประชากรได้ โดยผลการตรวจสอบนำไปสู่คำตอบได้ 2 ข้อ คือ การสร้างรูปแบบ และการปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบเดิม

Eisner (1976 : 192-193) ได้เสนอแนวคิดการตรวจสอบรูปแบบในบางเรื่องที่ต้องการความละเอียดอ่อนมากกว่าการวิจัยเชิงปริมาณคือการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีความเชื่อว่าการรับรู้ที่เท่ากันนั้น เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้รู้ และได้เสนอแนวคิดการประเมินโดย ผู้ทรง คุณวุฒิไว้ดังนี้ 1) การประเมินโดยแนวทางนี้มีได้เน้นผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามรูปแบบการประเมินแบบอิงเป้าหมาย (Goal-based Model) การตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องตามรูปแบบการประเมินแบบสนองตอบ (Responsive Model) หรือกระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Model) อย่างไรก็ตามหนึ่ง แต่การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิจะเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่นำมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไปแต่อาจจะผสมผสานปัจจัยในการพิจารณาต่าง ๆ เข้าด้วยกันตามวิจาร์ณญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน 2) เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมิน โดยที่พัฒนามาจากรูปแบบการวิจารณ์งานศิลป์ (Art Criticism) ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูง มาเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากการวัดคุณค่าที่ไม่อาจประเมินด้วยเครื่องวัดใดๆ ได้ และต้องใช้ความรู้ความสามารถของผู้ประเมิน

อย่างแท้จริง ต่อมาได้มีการนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในทางการศึกษาระดับสูงในวงการอุดมศึกษา มากขึ้น ในสาขาเฉพาะที่ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เล่นในเรื่องนั้นจริง ๆ มาเป็นผู้ประเมินผล จึงจะทราบและ เข้าใจลึกซึ้งจริง ๆ 3) เป็นรูปแบบที่ใช้ตัวบุคคล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ ความเชื่อถือกับผู้ทรงคุณวุฒินั้น เทียบธรรมและมีดุลยพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณา ต่าง ๆ นั้น จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒิเอง และ 4) เป็นรูปแบบ ที่ให้ ความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอัธยาศัย และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่จะพิจารณา การบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บรวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ

สรุปได้ว่า รูปแบบที่จะนำไปใช้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่ประกอบด้วย ลักษณะที่สำคัญ คือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายผลของการ ทำนายได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ ๆ สำหรับการสร้างและพัฒนารูปแบบนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ โดยการนำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อกำหนดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของกระบวนการ องค์ประกอบของรูปแบบ โดยกำหนด โครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลสรุปสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การวิจัยใน ครั้งนี้มีการปรับปรุงรูปแบบและตรวจสอบก่อนนำรูปแบบไปทดลองใช้จริง มีการประเมินผลพัฒนา ปรับปรุงหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริงแล้วนำเสนอรูปแบบ และขยายผลในขั้นตอนสุดท้าย

บริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1

1. ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย

เขต1

กลุ่มอำนวยการ (2555 : 6-9) ได้จัดทำข้อมูลในแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต1 ดังนี้

แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2555-2558 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเลยเขต 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการและพัฒนาการศึกษา ขั้นพื้นฐาน และเป็นกรอบหรือแนวทางให้สถานศึกษาในสังกัด และในกำกับนำไปใช้ในการวางแผน พัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ ใช้เทคนิค SWOT Analysis ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าคะแนนเฉลี่ยปัจจัยภายนอก 0.39 ปัจจัยภายใน 0.37 เป็นสถานภาพที่ เอื้อและแข็งแกร่งในตำแหน่งดาวรุ่ง (Stars) และได้กำหนดทิศทางการพัฒนา ดังนี้

วิสัยทัศน์

ผู้เรียนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง เป็นเลิศคุณธรรม นำคุณภาพ สู่สากล โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

พันธกิจ

พัฒนาและส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ คุณธรรม ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และนำไปสู่สากล โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

ค่านิยมร่วม

สร้างเครือข่ายคุณภาพการศึกษา นำพาสู่มาตรฐาน ประสานสัมพันธ์ มุ่งมั่นบริการ เป้าประสงค์

1. ผู้เรียนทุกคนได้รับโอกาสในการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง และตามศักยภาพ
2. ผู้เรียนทุกคน มีคุณธรรมและวัฒนธรรมองค์กร 5 สำนึกในความเป็นชาติไทย ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. ผู้เรียนทุกคนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพัฒนาสู่สากล
4. ครูและบุคลากรทางการศึกษาในสังกัดได้รับการพัฒนาเป็นมืออาชีพ
5. หน่วยงานทางการศึกษาในสังกัดมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศึกษาเข้มแข็งตามหลักธรรมาภิบาล

กลยุทธ์

1. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน สู่สากล
2. ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ จิตสำนึกในความเป็นชาติไทย ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงคุณภาพทางการศึกษาได้ทั่วถึงเต็มศักยภาพ
4. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นมืออาชีพ
5. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล

การควบคุมกลยุทธ์

ควบคุมกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการทุกปี พร้อมทั้งประเมินผลเพื่อปรับแผนใหม่ เมื่อถึงครึ่งแผน (2556) และเมื่อสิ้นสุดแผน (2558)

2. สภาพทั่วไปของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 ตั้งอยู่บนถนนพิพัฒน์มงคล ตำบลกุดดงอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย 42000 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ (รหัส 421) <http://www.loei1.go.th> : info@loei1.go.th มี

เนื้อที่ 1 ไร่ 2 งาน ระยะทางจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 ถึงสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประมาณ 520 กิโลเมตร โทร. 0 - 4281 - 1124 โทรสาร. 0 - 4281 - 1697

2.1 ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดเลย มีภูเขาล้อมรอบตัวเมือง ลักษณะเป็นแอ่งกระทะสูงจากระดับน้ำทะเล เฉลี่ยประมาณ 250 เมตร ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 3 เขต ดังนี้คือ

2.1.1 เขตภูเขาสูง ทางด้านทิศตะวันตกทั้งหมด ได้แก่ เขตอำเภอท่าลี่ ทอดแนวยาวไปถึงอำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้ว ทั้งหมดเป็นที่ราบสูง ตั้งแต่เฉลี่ย 600 เมตร จากระดับน้ำทะเล

2.1.2 เขตที่ราบเชิงเขา ได้แก่ บริเวณตอนใต้และตะวันออกของจังหวัด ได้แก่ อำเภอนาดัวง อำเภอปากชม

2.1.3 เขตที่ราบลุ่ม มีพื้นที่น้อยมากในตอนกลางของจังหวัด คือ ลุ่มน้ำเลย ลุ่มน้ำโขง ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอเชียงคาน เป็นเขตที่ทำการเกษตรได้ดี มีประชากรหนาแน่นมากกว่าเขตอื่น

2.2 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดเลย อยู่ใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือช่วงเดือนมิถุนายน-ตุลาคม จะมีลมมรสุมหรือแนวปะทะโซนร้อน พาดผ่านทำให้มีฝนตกติดต่อกันหลายวันและบางครั้งจะมีพายุหมุนเขตร้อน เคลื่อนพาดผ่านเป็นครั้งคราว ซึ่งจะมีฝนตกหนัก โดยเฉพาะอำเภอเมืองเลยในปี 2551 มีจำนวนฝนตกมากที่สุด 135 วัน วัดปริมาณน้ำฝน 1,347 มม. อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 43.5 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 12.1 องศาเซลเซียส (19 มกราคม 2553) (แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดเลย พ.ศ. 2553-2556, 2553)

2.3 เขตพื้นที่บริการทางการศึกษา

ครอบคลุม 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองเลย จำนวน 64 โรงเรียน อำเภอเชียงคาน จำนวน 41 โรงเรียน อำเภอปากชม จำนวน 28 โรงเรียน อำเภอท่าลี่ จำนวน 27 โรงเรียน อำเภอนาดัวงจำนวน 10 โรงเรียน และโรงเรียนเอกชน จำนวน 13 โรงเรียน รวมทั้งสิ้นเป็น จำนวน 183 โรงเรียน

2.4 สภาพสังคม

จำนวนประชากร 620,780 คน เป็นชาย 314,015 คน เป็นหญิง 306,765 คน จำนวนครัวเรือน 183,359 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ร้อยละ 80

5. พัฒนาเครือข่ายทางการศึกษา ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน ศาสนา องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดการศึกษาโดยยึดหลักการมีส่วนร่วม และหลักธรรมาภิบาล สอดรับกับแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษา ของครู นักเรียน

5.2 ข้อมูลพื้นฐาน

คำขวัญของโรงเรียน “คุณธรรมนำความรู้ อยู่อย่างพอเพียง ”

คติธรรมของโรงเรียน ปัญญา โลกสมิง ปชโชโต (ปัญญา คือแสงสว่างส่องโลก)

อักษรย่อของโรงเรียน “ท.ท.”

ต้นไม้ประจำโรงเรียน ต้นอินทนิล

5.3 ที่ตั้งสถานศึกษา

ตั้งอยู่ที่ หมู่ 4 บ้านห้วยเทียน ตำบลปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย รหัสไปรษณีย์ 42150 โทรศัพท์ 042-870100 มือถือ ผอ. 084-3921198 ปัจจุบันจัดการเรียนการสอน 2 ช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 1-2 จำนวน 1 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวนนักเรียน 26 คน 6 ห้องเรียน

5.4 สภาพชุมชน

สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียน มีลักษณะเป็นชุมชนชนบทที่มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายกินอยู่ตามธรรมชาติ ไม่มีมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลปากชม มีประชากร 476 คน แยกเป็น ชาย 237 คน หญิง 239 คน มีตัวอยู่จริง 466 คน ชาย 232 คน หญิง 234 คน (จากการทำประชาคมหมู่บ้าน ตามโครงการ SML) บริเวณใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียน ได้แก่ วัดเทียนชัย บ้านเรือนราษฎร และสวนผลไม้ อาชีพหลักของชุมชน คือ อาชีพเกษตรกร และขายลอตเตอรี่ เนื่องจากรายได้ลำพังแต่การเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ งานประเพณีบุญบั้งไฟ งานบุญประจำปี และมีประเพณีเหมือนชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั่ว ๆ ไป ไม่มีลักษณะเด่นพิเศษ ผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ ป.4 ร้อยละ 90 ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ร้อยละ 100 นับถือศาสนาพุทธ ฐานะทางเศรษฐกิจและรายได้โดยเฉลี่ย 8,000 – 10,000 บาทต่อปี จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว 4 คน

5.5 ข้อมูลอาคารสถานที่

ตารางที่ 13 จำนวนอาคารเรียน

ลำดับ	อาคารแบบ	จำนวน	สร้าง พ.ศ.	งบประมาณ	หมายเหตุ
1	ป 1 ฉ.	2	2515	-	
2	สปช.101/26	3	2526	550,000	

ตารางที่ 14 จำนวนอาคารประกอบ

ลำดับ	ชื่ออาคาร/แบบ	จำนวน	สร้าง พ.ศ.	งบประมาณ	หมายเหตุ
1	บ้านพักครู	1	2518	40,000	ชำรุด
2	ห้องส้วม แบบ 601/26	1	2538	-	ชำรุด
3	โรงอาหารชั่วคราว	1	2550	-	ชาวบ้าน จัดสร้าง

ตารางที่ 15 จำนวนสนามกีฬา

ลำดับ	ประเภท	จำนวน	ปีที่สร้าง	งบประมาณ	หมายเหตุ
1	สนามฟุตบอล	1	-	-	ไม่ได้มาตรฐาน
2	สนามวอลเลย์บอล	1	-	-	พื้นดิน

5.6 ข้อมูลบุคลากร

ตารางที่ 16 จำนวนบุคลากร จำแนก เพศ ระดับการศึกษาและอันดับเงินเดือน

ประเภทบุคลากร	เพศ			ระดับการศึกษา			อันดับเงินเดือน			
	ช	ญ	รวม	ต่ำกว่า ป.ตรี	ป. ตรี	ป. โท	ครู ผู้ช่วย	คศ.1	คศ.2	คศ.3
ผู้อำนวยการ โรงเรียน	-	1	1	-	-	1	-	-	-	1
ข้าราชการครู	1	1	2	-	2	-	1	-	-	1
ครูจ้างเหมาบริการ	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-
นักการภารโรง	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
รวม	2	2	5	1	2	1	1	-	-	2

ตารางที่ 17 จำนวนข้าราชการครู จำแนกตามสาขาวิชาเอกและวุฒิการศึกษา

สาขาวิชาเอก	จำนวน		วุฒิการศึกษา			รวม
	ช	ญ	ต่ำกว่าป.ตรี	ป.ตรี	ป.โท	
การบริหารการศึกษา	-	1	-	-	1	1
คณิตศาสตร์	1	-	-	1	-	1
ภาษาอังกฤษ	-	1	-	1	-	1

สาขาวิชาเอก	จำนวน		วุฒิการศึกษา			รวม
	ช	ญ	ต่ำกว่าป.ตรี	ป.ตรี	ป.โท	
รวม	1	2	-	2	1	4

5.7 ข้อมูลนักเรียน

ตารางที่ 18 จำนวนนักเรียนตามระดับชั้น ประจำปี 2556

ระดับชั้นเรียน	จำนวนนักเรียน/ห้องเรียน			
	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนห้องเรียน
ประถมศึกษาปีที่ 1	3	4	7	1
ประถมศึกษาปีที่ 2	5	2	7	1
ประถมศึกษาปีที่ 3	1	1	2	1
ประถมศึกษาปีที่ 4	1	-	1	1
ประถมศึกษาปีที่ 5	1	2	3	1
ประถมศึกษาปีที่ 6	5	1	6	1
ระดับชั้นเรียน	จำนวนนักเรียน/ห้องเรียน			
	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนห้องเรียน
รวม	16	10	26	6

5.8 โครงสร้างหลักสูตร

ตารางที่ 19 แสดงโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2556

กลุ่มสาระการเรียนรู้/ กิจกรรม	ระดับประถมศึกษา					
	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4.	ป.5	ป.6
รายวิชาพื้นฐาน	840	840	840	840	840	840
ภาษาไทย	240	240	240	160	160	160
คณิตศาสตร์	200	200	200	160	160	160
วิทยาศาสตร์	80	80	80	80	80	80
สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	120	120	120	120	120	120
สุขศึกษาและพลศึกษา	80	80	80	80	80	80
ศิลปะ	80	80	80	80	80	80
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	40	40	40	80	80	80

กลุ่มสาระการเรียนรู้/ กิจกรรม	ระดับประถมศึกษา					
	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6
ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ)	40	40	40	80	80	80
รายวิชาเพิ่มเติม	40	40	40	40	40	40
คณิตศาสตร์	-	-	-	40	40	40
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	120	120	120	120	120	120
*กิจกรรมแนะแนว	40	40	40	40	40	40
*กิจกรรมนักเรียน						
1. ลูกเสือ เนตรนารี	40	40	40	40	40	40
2. ชุมนวม	30	30	30	30	30	30
*กิจกรรมเพื่อสังคมและ สาธารณประโยชน์	10	10	10	10	10	10
รวมเวลาเรียนทั้งหมด	1,000 ชม./ปี	1,000 ชม./ปี	1,000 ชม./ปี	1,000 ชม./ปี	1,000 ชม./ปี	1,000 ชม./ปี

5.9 โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน

อัตราการมาเข้าเรียนคงที่ไม่ขยายตัว เนื่องจากมีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ตั้งอยู่ใกล้ ห่างกัน 3 กม. ผู้ปกครองส่วนหนึ่งนิยมส่งบุตรหลานไปเรียน อาจเป็นเพราะที่โรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดนมีบุคลากรเพียงพอ และการให้บริการสวัสดิการที่ดี ส่วนที่โรงเรียนจักรพงษ์ บ้านห้วยเทียน บุคลากรน้อย ข้อจำกัดงบประมาณมีน้อย บริเวณโรงเรียนกว้างขวางเกินที่จะดูแลได้ อย่างทั่วถึง ปัจจุบันปลูกยางพาราและกล้วยน้ำหว่าบริเวณด้านหลังโรงเรียน น้ำอุปโภคบริโภคขาดแคลนในบางฤดูกาล ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงไม่สามารถซื้ออุปกรณ์การเรียนให้แก่บุตรหลานได้ เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอน ในบางฤดูกาลผู้ปกครองบางส่วนย้ายไปประกอบ อาชีพรับจ้างต่างถิ่น ซึ่งเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง จึงทำให้นักเรียนต้องย้ายเข้า-ออก บ่อย ๆ ชุมชนให้ การสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการร่วมกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น สนับสนุนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี

10. สภาพปัญหา

การวิเคราะห์ผลการประเมินคุณภาพนักเรียน ประจำปีการศึกษา 2555 เพื่อจัดทำแผน ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหาระดับโรงเรียน สภาพโรงเรียนจักรพงษ์บ้านห้วยเทียน การจัดการเรียนรู้อย่างไม่ครบมาตรฐาน และตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ครูขาดประสบการณ์ ข้อสอบ สทศ.นักเรียนไม่มีทักษะในการทำแบบทดสอบของ สทศ.นักเรียนมีความสามารถทางด้านสติปัญญา ร่างกาย ในเกณฑ์ต่ำ และอยู่ในสิ่งแวดล้อมความเป็นอยู่ในครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้อีก ครูมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนการวิเคราะห์และประเมินผลเพื่อนำปัญหาที่พบไปสู่การแก้ไขขาดการประสานความร่วมมือกันของครูในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในการร่วมกันพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนนักเรียนขาดนิสัยรักการอ่านและการทบทวนบทเรียนอย่างต่อเนื่อง งบประมาณสนับสนุนด้านการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน

2. ปัญหาจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านขั้นพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2555 โรงเรียนจักรพงษ์บ้านห้วยเทียน ได้จัดทำแบบบันทึกสรุปกลุ่มสาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ที่โรงเรียนควรเร่งพัฒนา เนื่องจากคะแนนเฉลี่ยของโรงเรียนต่ำกว่าระดับเขตพื้นที่และระดับประเทศระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 (NT) ปีการศึกษา 2555 ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ภาคความรู้ และภาคปฏิบัติ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า โรงเรียนจักรพงษ์บ้านห้วยเทียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการบริหารจัดการศึกษาบนฐานของความขาดแคลน ด้านทรัพยากรทางการศึกษา เช่น มีจำนวนบุคลากรสอนไม่ครบชั้น ภารกิจงานในการบริหารจัดการตามโครงสร้างมีจำนวนเท่ากับโรงเรียนขนาดใหญ่ แต่บุคลากรมีน้อยกว่าขอขยายภารกิจของงาน ขาดแคลนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ อาคารเรียนที่มีความพร้อม ขาดแคลนห้องเรียนพิเศษต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ไม่เพียงพอ เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับคิดจากเงินอุดหนุนรายหัวของนักเรียนที่จำนวน 26 คน จึงไม่เพียงพอ จากการวิเคราะห์สภาพบริบทของชุมชน ผู้ปกครอง หน่วยงานที่มีความหลากหลาย อาชีพรายได้ของผู้ปกครอง จึงถือว่าโรงเรียนจักรพงษ์บ้านห้วยเทียนมีโอกาสในการ ระดมทุนในท้องถิ่น ชุมชน องค์กรต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในระดมทุนเพื่อการบริหารจัดการการศึกษาของโรงเรียนจักรพงษ์บ้านห้วยเทียนให้มีคุณภาพตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ของโรงเรียนต่อไป

ในระดมทุนเพื่อการบริหารจัดการการศึกษาของโรงเรียนจักรพงษ์บ้านห้วยเทียนให้มีคุณภาพตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ของโรงเรียนต่อไป

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR)

1. แนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการ

Kurt Lewin (1952 : 48-49 ; อ้างถึงใน นุชานา เหลืองอังกร. ม.ป.ป. : 24-25) การวิจัยเชิงปฏิบัติการประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 3 ขั้น เริ่มจากการวางแผน (Planning) การค้นหาข้อเท็จจริง (Fact-finding) และการดำเนินงานตามแผนให้สำเร็จ (Execution) โดยมีรายละเอียดเริ่มจากการสำรวจสภาพการณ์ เพื่อนำสู่การวางแผนทั่วไป การค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับ 1 ต่อจากนั้นดำเนินการตามแผนให้สำเร็จ เมื่อเสร็จสิ้นขั้นปฏิบัติการ 1 จะมีการสำรวจสภาพการณ์ของผลลัพธ์ เพื่อนำสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับ 2 ต่อไป ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Lewin คือ การให้พลังอำนาจ (Empower) กับกลุ่มหรือคณะบุคคลในการปฏิบัติการร่วมกัน (Participation) ภายใต้บรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (การกระทำ) โดยอาศัยความรู้ที่ผ่านกระบวนการคิดอย่างใคร่ครวญในเชิงวิพากษ์บนพื้นฐานของเหตุผลตามประสบการณ์ของบุคคล (การวิจัย) แล้วสะท้อนกลับผลของ กลยุทธ์วิธีการปฏิบัติที่ได้กระทำไป (Critical Rational Reflection) เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาให้มีคุณภาพดีขึ้น (องอาจ นัยพัฒน์. 2544 : 24) ดังแผนภูมิต่อไปนี้

Frontiers in Group Dynamics

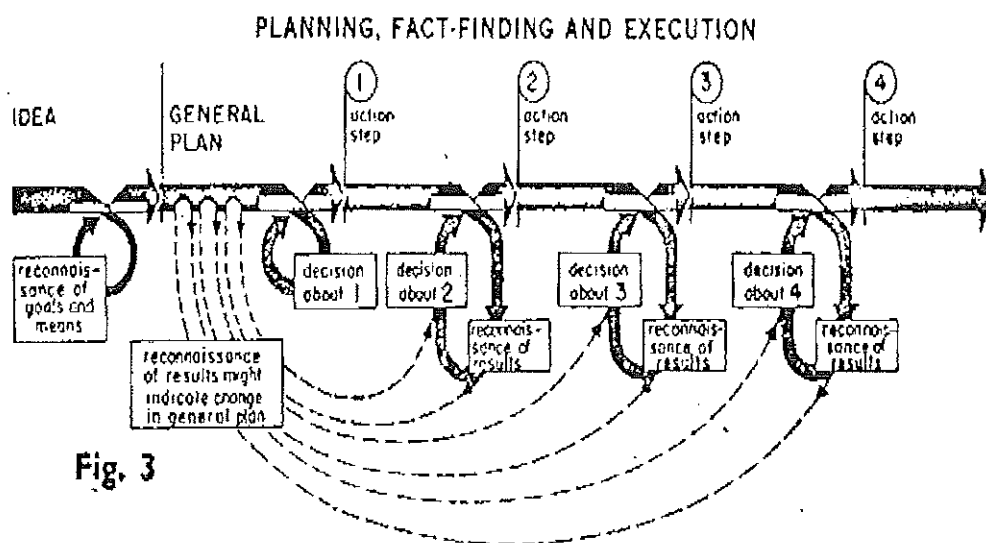
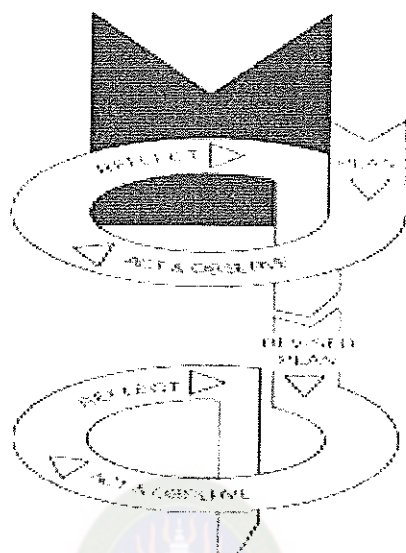

Fig. 3

แผนภาพที่ 7 Planning Fact-finding, and Execution ตามแนวคิดของ Lewin. (1952 : 49)

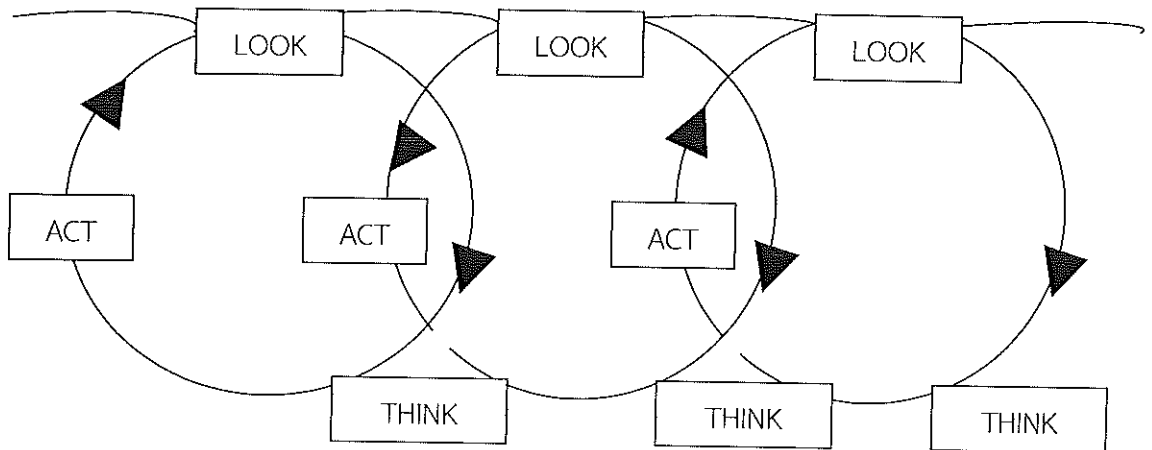
Kemmis & Mctaggart (1988 : 11 ; อ้างถึงใน นุชานา เหลืองอังกร. ม.ป.ป. : 30-31)

ได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ดังแสดงในแผนภาพที่ 8

แผนภาพที่ 8 แสดงวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ
ที่มา : Kemmis & McTaggart (1998 : 11)

Ernest Stringer (1996-17 ; อ้างถึงใน นางลักษณ์ วิรัชชัย. 2546 : 29) เสนอแนวคิดของวงจรขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 3 ขั้นตอนในวงจรการวิจัย ขั้นตอนแรกเป็นขั้นการดู (Look) ประกอบด้วยกิจกรรมการสำรวจรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างภาพที่แสดงถึงลักษณะของปัญหาในการปฏิบัติงาน ขั้นตอนที่สองเป็นขั้นการคิด (Think) ประกอบด้วยกิจกรรมการสำรวจวิเคราะห์เพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาซึ่งเทียบได้กับ สมมุติฐานการวิจัย (Research Hypotheses) และอธิบายความถูกต้องความมีประสิทธิภาพของแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งเทียบได้กับการสร้างทฤษฎี (Theorizing) ส่วนขั้นที่สามเป็นขั้นปฏิบัติการ (Action) ประกอบด้วยกิจกรรมรายงานผลการวิจัย การใช้ผลการวิจัย และการประเมินผลการวิจัย วงจรขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จะดำเนินการต่อเนื่องกันไปโดยตลอด ดังแผนภาพที่ 9

แผนภาพที่ 9 Action Research Interaction Spiral (Stringer, 1996 : 17)

ประวัติ เอรารวรรณ์ (2545 : 5) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นระบบของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันต่อปัญหา หรือข้อสงสัยที่เผชิญอยู่ และให้แนวทางการปฏิบัติ หรือวิธีการปรับปรุงแก้ไขทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในการปฏิบัติงาน

บุญชม ศรีสะอาด (2554: 180) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หรือการวิจัยปฏิบัติการ เป็นกระบวนการในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการปฏิบัติงานในหน้าที่ ไม่ว่าจะ เป็นในวงการศึกษาวิชาชีพใด ๆ เป็นการวิจัยที่ได้รับความนิยมมากขึ้นเองจากมีจุดเด่น คือให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่และผู้ร่วมงานทำการวิจัยได้ แก้ปัญหาต่าง ๆ เห็นประโยชน์ได้อย่างชัดเจน

ศิริ ถิอาสนา (2549: 29) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) หรือ AR เป็นกระบวนการร่วมมือกันของทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ให้เกียรติ และไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนางานที่ปฏิบัติในปัจจุบัน ให้สามารถพบกับความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ โดยใช้กระบวนการของการวางแผน ปฏิบัติตามแผน สังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล สะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงแผนในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานอีกครั้ง จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ชวลิต จันทร์ศรี (2555 : 82) สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการค้นคว้า และกระบวนการทำงานร่วมกัน ที่มีระบบแผนที่ชัดเจนโดยกลุ่มบุคคล เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น หรือพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมและความหมายของการวิจัยปฏิบัติการ ที่นักวิชาการให้ไว้ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปว่า การวิจัยปฏิบัติการ คือ การวิจัยแบบเข้าไปมีส่วนร่วมและร่วมมือกันเป็นหมู่คณะ โดยการกำหนดเป้าหมายที่สนใจร่วมกันของกลุ่ม และกำหนดตามหลักเกณฑ์พื้นฐาน 4 ประการของการวิจัยปฏิบัติการ คือ 1) พัฒนาแผนปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วให้ดีขึ้น 2) ปฏิบัติการตามแผน (นำแผนไปใช้ปฏิบัติ) 3) สังเกตผลการปฏิบัติ และ 4) สะท้อนผลของ

การปฏิบัตินี้ ให้เป็นพื้นฐานของการวางแผนงานต่อไปอย่างต่อเนื่องตลอดวงจร โดยหลักเกณฑ์พื้นฐานทั้ง 4 เกี่ยวข้องกัน และพัฒนาต่อเนื่องกันเป็นวงจร

2. ประเภทของการวิจัยปฏิบัติการ

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2548 : 13) สรุปแยกประเภทการวิจัยปฏิบัติการได้เป็น 4 ประเภท ตามเกณฑ์ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของครู ตามแนวคิดของ Miller (2000) Freeman (1998) Bennett, Foreman – Peck and Higgins (1996) Stringer (1996) Robinson (1994) ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research: CAR) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการ ทำโดยครูผู้สอนเพื่อแสวงหาวิธีแก้ไขปัญหาและพัฒนาการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้แก้ปัญหา และพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง
2. การวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (Collaborative Action Research) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ดำเนินงานโดยครูหลายคนร่วมกันทำวิจัย เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ชั้นเรียนหลาย ๆ ชั้น หรือแผนกวิชา หรือภาควิชา ทีมงานนักวิจัยมักเป็นการรวมตัวกันของครูผู้มีความสามารถ ความชำนาญเฉพาะด้านแตกต่างกัน มาร่วมมือกันทำงานวิจัยโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน การร่วมมือรวมพลังทำงานจะทำให้ครูเกิดการเรียนรู้แบบลุ่มลึก (deep learning) จากกันและกันได้มากกว่าการทำวิจัยคนเดียว
3. การวิจัยปฏิบัติการระดับโรงเรียน (School wide Action Research) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ดำเนินงานโดยผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน อาจารย์รวมหน่วยงานนอกโรงเรียนด้วย โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาโรงเรียน และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
4. การวิจัยปฏิบัติการอิงชุมชน (Community-Based Action Research) ซึ่งมีความเชื่อว่าโรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์กันแยกกันไม่ออก และครูมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์แบบสองทางระหว่างโรงเรียนและชุมชน ดังนั้นการทำกรวิจัยปฏิบัติการโดยอาศัยความร่วมมือและรวมพลังจากชุมชน จึงเป็นวิถีทางที่จะสามารถระดมทรัพยากรจากทุกแหล่งในการพัฒนา การศึกษาและการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 10 ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 10 ประเภทของการวิจัยปฏิบัติการ

ที่มา : นงลักษณ์ วิรัชชัย (2548 : 14)

Carr and Kemmis (1992 ; อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์. 2553 : 47) ได้จำแนกการวิจัยปฏิบัติการออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค (Technical action research) มีแนวคิดที่สำคัญคือ ผู้วิจัยทำตัวเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (Outside expert) ที่นำแนวคิด แผนงาน หรือโครงการที่คิดหรือจัดทำขึ้นไปให้ผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ปฏิบัติ
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (Practical action research) มีแนวคิดที่สำคัญคือ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมวิจัยมากขึ้น ไม่นำเอาแนวคิด แผนงาน หรือโครงการของตนไปให้ปฏิบัติตามแบบแรก แต่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้กระตุ้น ตั้งประเด็น และกำกับให้มีการร่วมคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล
3. การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือหรือแบบอิสระ (Emancipatory action research) มีแนวคิดที่สำคัญคือ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการวิจัยกับผู้ร่วมวิจัยในลักษณะความร่วมมือ (Collaboration) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีสถานะที่เท่าเทียมกัน (Equally) ในการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึดประเภทของการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Carr and Kemmis ประเภทที่ 2 คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติการ (Practical action research) กล่าวคือ ผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบการระดมทุนขึ้นมา จากนั้นนำรูปแบบนี้มาทดลองใช้ตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ มีการร่วมคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล

3. ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการ

Maclsaac (1996 : 128 ; อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2548 : 8) สรุปแนวคิดของ Elliott ไว้ว่า การวิจัยปฏิบัติการมีสาระสำคัญอยู่ที่การแสวงหาความรู้ความจริงจากการปฏิบัติ

เพื่อเป้าหมายในการปรับปรุงการปฏิบัติงาน การดำเนินงานวิจัยปฏิบัติการเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการซ้ำกันเป็นวงจรการวิจัย (research cycle) ต่อเนื่องกันไป วงจรการวิจัยในแต่ละวงจรมีการดำเนินการรวม 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตรวจตราและวางแผนงานทั่วไป (Reconnaissance and General Plan) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่นักวิจัยรับรู้ปัญหา และสำรวจตรวจตราเพื่อทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน และวางแผนที่จะใช้ยุทธวิธีต่างๆ ในการแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ (Action) ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยลงมือดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ โดยการใช้ยุทธวิธีต่างๆ ที่นักวิจัยเชื่อว่าจะแก้ปัญหาได้ในการดำเนินงาน ขั้นตอนนี้การปฏิบัติกรนี้จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการ และชื่อของการวิจัยปฏิบัติการได้มาจากกิจกรรมหลักในขั้นตอนนี้ นั่นเอง

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามกำกับผลการดำเนินงานโดยการสังเกต (Monitoring the Implementation by Observation) ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสังเกตและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและผลการปฏิบัติงานระหว่างการดำเนินงานและหลังการดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนดไว้ การดำเนินงาน ในขั้นตอนนี้ต้องใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้สารสนเทศครบถ้วน และเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การคิดไตร่ตรอง และการทบทวนแก้ไข (Reflection and Revision) ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยนำผลการดำเนินงานที่ได้จากขั้นตอนที่สามมาพิจารณาไตร่ตรอง หากผลการปฏิบัติงานยังไม่บรรลุเป้าหมาย นักวิจัยแสวงหาวิธีการหรือยุทธวิธีใหม่มาปรับปรุงการปฏิบัติงาน และเริ่มดำเนินงานตามวงจรการวิจัยในรอบใหม่ การดำเนินการจะมีกิจกรรมซ้ำตามกิจกรรมในวงจรการวิจัยเดิมแต่สาระและผลของการดำเนินงานจะแตกต่างกัน

ขั้นตอนทั้งสี่ขั้นตอนของวงจรการวิจัยปฏิบัติการนี้ ในปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อวงจรการวิจัย P-A-O-R หมายถึง Plan - Action - Observation - Reflection and Revision นักวิจัยชื่อ Kemis (1988) ได้นำเสนอวงจร P-A-O-R สำหรับการวิจัยปฏิบัติการเป็นวงจรการวิจัยต่อเนื่องกันไป ดังแสดงในภาพที่ 2 ลักษณะการดำเนินงานของวงจรการวิจัยปฏิบัติการจะเริ่มต้นจากวงจรการวิจัยที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน (P) ขั้นปฏิบัติการ (A) ขั้นการสังเกต (O) และ ขั้นการคิดไตร่ตรอง หรือการคิดสะท้อน (R) จากนั้นจะเริ่มเข้าวงจรการวิจัยที่ 2 สืบเนื่องต่อกันไปจนกว่าปัญหาได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ตามเป้าหมายที่นักวิจัยต้องการ

4. ระดับของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

วิโรจน์ สารรัตนะ (2553 : 47-48) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เริ่มมีการพัฒนาขึ้นครั้งแรกในปี 1952 โดยนักวิชาการชื่อ Lewin แล้วได้รับการพัฒนาโดยนักวิชาการคนอื่น ๆ ในระยะ

ต่อมาอีกหลายท่าน เช่น Kolb ในปี 1984 และ Carr and Kemmis ในปี 1986 เป็นต้น ในกรณีของ Carr and Kemmis (1992) ได้จำแนกการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็นสามระดับ คือ

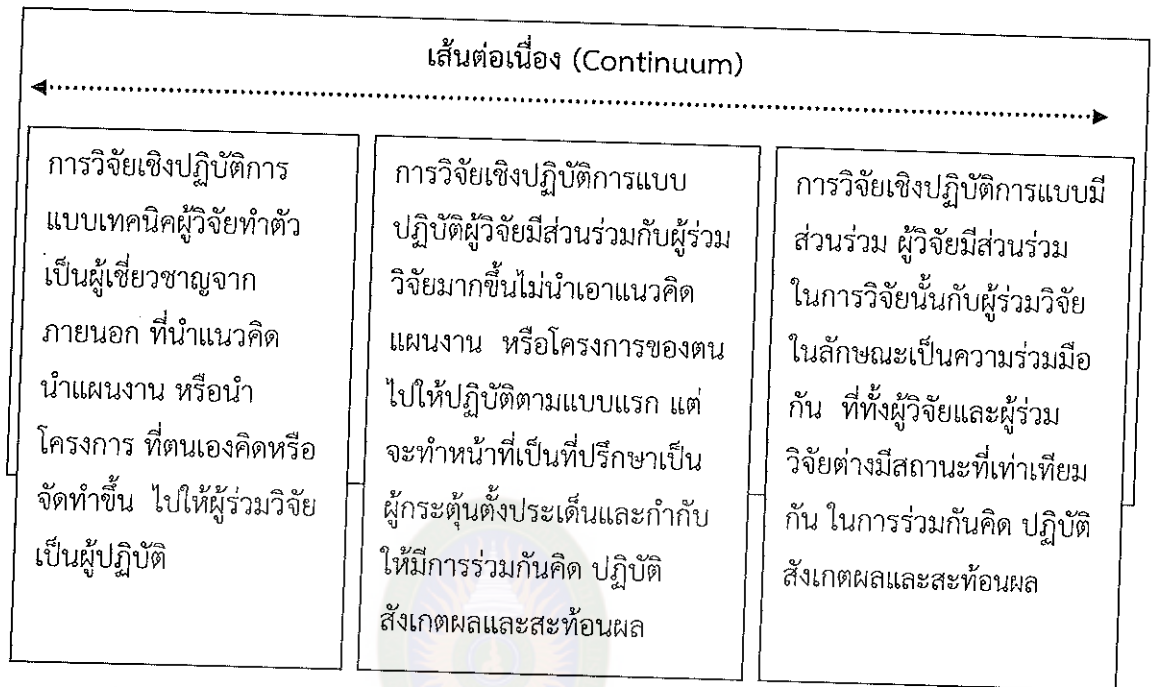
1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค (Technical action research) มีแนวคิดที่สำคัญคือ ผู้วิจัยทำตัวเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (Outside expert) ที่นำแนวคิด แผนงานหรือโครงการที่คิดหรือจัดทำขึ้นไปให้ผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ปฏิบัติ

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (Practical action research) มีแนวคิดที่สำคัญคือ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมวิจัยมากขึ้น ไม่นำเอาแนวคิด แผนงาน หรือโครงการของตนไปให้ปฏิบัติตามแบบแรก แต่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้กระตุ้น ตั้งประเด็น และกำกับให้มีการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผลและสะท้อนผล

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือหรือแบบอิสระ (Emancipator action research) มีแนวคิดที่สำคัญคือ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการวิจัยกับผู้ร่วมวิจัย ในลักษณะเป็นความร่วมมือ (Collaboration) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยค้ำมีสถานะที่เท่าเทียมกัน (Equally) ในการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผลและสะท้อนผล

หากนำไปเปรียบเทียบกับหลักการทางการบริหารการศึกษา มีข้อสังเกตว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค เป็นการปฏิบัติแบบบนลงล่าง (Top-down) ที่ผู้ร่วมวิจัยมีลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำหรือเป็นผู้ตาม (Passive/Follower) เป็นรูปแบบที่มีความเป็นอำนาจนิยมเปรียบเทียบกับการบริหารที่ใช้แนวคิดของทฤษฎี X หรือทฤษฎี Immaturity organization หรือทฤษฎี System 4 เป็นต้น หรือหากเปรียบเทียบกับทฤษฎีภาวะผู้นำ ก็เปรียบเทียบกับการใช้ภาวะผู้นำแบบยึดผู้ปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง (Practitioner centered) แบบกำกับ (Telling) แบบชี้แนะ (Directing) แบบควบคุม (Control) หรือแบบมุ่งงาน (Job centered) เป็นต้น ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือเป็นรูปแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ต่างมีความเท่าเทียมกันทั้งในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ จึงมีความเป็นประชาธิปไตยสูง ต่างฝ่ายต่างแสดงบทบาทในการเป็นผู้กระทำหรือเป็นผู้นำ (Active/leader) ซึ่งหากนำไปเปรียบเทียบกับการใช้ทฤษฎีเพื่อการบริหาร ก็เปรียบเทียบกับการใช้ทฤษฎี Y หรือทฤษฎี Maturity organization หรือทฤษฎี System 4 หรือหากเปรียบเทียบกับทฤษฎีภาวะผู้นำ ก็เปรียบเทียบกับการใช้ภาวะผู้นำแบบยึดผู้ปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง (Practitioner centered)แบบมีส่วนร่วม (Participating) แบบมอบอำนาจ (Delegating) แบบเป็นเพื่อนร่วมงาน (Colleague) หรือแบบมุ่งคน (Employee centered) เป็นต้น เพื่อให้การเรียกชื่อของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือหรือแบบอิสระ สอดคล้องกับชื่อที่นิยมเรียกกันทั่วไปคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) หรือที่นิยมเรียกกันย่อ ๆ ว่า พาร์ (PAR) อันเป็นการนำเอาตัวอักษรตัวแรกของชื่อภาษาอังกฤษมาเขียน ส่วนการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบปฏิบัติ จัดอยู่ระหว่างระดับแรกและระดับที่สามของเส้นต่อเนื่อง (Continuum) ดังแสดงในแผนภาพที่ 11

แผนภาพที่ 11 การจำแนกระดับของการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามระดับตามทัศนะของ Carr & Kemmis

ที่มา : วิโรจน์ สารรัตนะ (2553 : 48)

5. ลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ บุญชม ศรีสะอาด (2554 : 181)

1. ผู้วิจัยเป็นผู้ปฏิบัติงานไม่ใช่บุคคลภายนอก เช่น ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการวิจัยในชั้นเรียน ผู้วิจัยคือครูที่ทำการวิจัยเพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาผู้เรียนที่ตนสอน จุดมุ่งหมายของการวิจัยคือ เพื่อแก้ปัญหาที่ประสบจากการปฏิบัติงานในหน้าที่ หรือเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น กรณีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research : CAR) นักวิจัยแก้ปัญหาพฤติกรรมผู้เรียน ปัญหาการเรียนของผู้เรียนและการพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้
2. มีร่วมมือกับคนอื่น ๆ เช่น นักเรียน ผู้ปกครองหรือครูคนอื่น ๆ เป็นต้น กล่าวได้ว่า มีการแลกเปลี่ยน (Sharing) การมีส่วนร่วม (Participation) และมีการเปลี่ยนแปลง (Change) โดยเฉพาะมีการพัฒนาของผู้เรียน
3. ไม่ได้มุ่งนำผลการวิจัยไปอ้างอิง แต่เป็นเรื่องเฉพาะที่

4. นิยมใช้วงจรหรือวงรอบซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติตามแผนและ สังเกต และการสะท้อนผล ถ้ายังมีปัญหาไม่สำเร็จหรือสำเร็จเพียงบางส่วนยางระดับ ก็ต้องนำปัญหาที่ ยังมีอยู่มาวางแผนใหม่ ปฏิบัติตามแผน (ใหม่) สังเกตและสะท้อนผล

จากศึกษาสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิจัยที่เน้นการพัฒนาหรือ แก้ปัญหาที่ ยังมีอยู่ โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย มีวงจรปฏิบัติการต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลการ ปฏิบัติการ ซึ่ง มี 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนปฏิบัติการ (Plan) การลงมือปฏิบัติ (Act) การสังเกต (Observe) การสะท้อนผลการปฏิบัติ (Reflect) กระบวนการดำเนินการวิจัยมีระบบและมีความ ต่อเนื่อง จนทำให้การแก้ปัญหานั้นประสบผลสำเร็จ สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ในระดับบุคคลและ หน่วยงาน

การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)

ผู้วิจัยเสนอเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ การวิเคราะห์องค์ประกอบ เชิงยืนยัน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง ตามลำดับดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis = EFA)

นางลักษณ์ วิรัชชัย (2542 : 128) กล่าวถึง วัตถุประสงค์สำคัญของการวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงสำรวจคือ การวิเคราะห์เพื่อสำรวจและระบุองค์ประกอบที่สามารถอธิบาย ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ ทำให้ลดจำนวนตัวแปรสังเกต ได้ในการวิเคราะห์ต่อไป โดยการสร้างตัวแปรใหม่ในรูปขององค์ประกอบร่วม ขั้นตอนการดำเนินการ วิเคราะห์องค์ประกอบ มีดังนี้

1.1 การเตรียมเมทริกซ์สหสัมพันธ์

เมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ และการวิเคราะห์องค์ประกอบประเภทอื่นมี 2 แบบ คือ แบบอาร์ (R-Type) และแบบคิว (Q-Type) เมทริกซ์สหสัมพันธ์แบบอาร์ หมายถึง เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละคู่จำนวน หน่วยของคะแนนที่นำมาหาค่าสหสัมพันธ์แต่ละคู่คือ จำนวนตัวอย่าง ส่วนเมทริกซ์สหสัมพันธ์แบบคิว หมายถึง เมทริกซ์ของสหสัมพันธ์ระหว่างหน่วยตัวอย่างแต่ละคู่จำนวนหน่วยของคะแนนที่ นำมาหาค่าสหสัมพันธ์แต่ละคู่ คือ จำนวนตัวแปรหรือคุณลักษณะของหน่วยตัวอย่างแต่ละคน โดยปกติการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ใช้กันอยู่ในงานวิจัยทั่วไป ใช้ข้อมูลที่เป็นเมทริกซ์ สหสัมพันธ์ แบบอาร์ เพื่อศึกษาตัวแปรแฝงที่แสดงออกเป็นตัวแปรสังเกตได้ (นางลักษณ์ วิรัชชัย. 2542 : 128)

Kerlinger (1973 : 678-681) เสนอว่า ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบโดยใช้เมทริกซ์แบบอาร์ และแบบคิวให้ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกัน การวิเคราะห์องค์ประกอบเมื่อใช้เมทริกซ์แบบคิว ทำให้การรวมกลุ่มของคนที่มีลักษณะร่วมกัน

Norusis (1988 : B-44 ; อ้างถึงในลักษณะ วิรัชชัย. 2542) เมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่เตรียมไว้วิเคราะห์องค์ประกอบนั้น ควรมีค่าสหสัมพันธ์แตกต่างจากศูนย์ ถ้าตัวแปรไม่มีความสัมพันธ์กันแสดงว่าไม่มีองค์ประกอบร่วม และไม่มีประโยชน์ที่จะนำเมทริกซ์นั้นไปวิเคราะห์ในโปรแกรม SPSS จึงจัดให้มีการทดสอบสมมติฐานว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์นั้นเป็นเมทริกซ์เอกลักษณ์ (Identity Matrix) หรือไม่ โดยใช้ Bartlett's Test of Sphericity ซึ่งเป็นการทดสอบค่า ไค-สแควร์ ของดีเทอร์มิแนนท์ (Determinant) ของเมทริกซ์สหสัมพันธ์

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542 : 129) เสนอว่าโปรแกรม SPSS ยังมีการทดสอบโดยคำนวณค่าสถิติเรียกว่า ดัชนีไกเซอร์-เมเยอร์-ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) ซึ่งเป็นดัชนีบอกความแตกต่างระหว่างเมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ กับเมทริกซ์สหสัมพันธ์ แอนติอิมเมจหรือปฏิภาพ (Anti-Image Correlation Matrix) ซึ่งเป็นเมทริกซ์ของสหสัมพันธ์พาร์เซียลระหว่างตัวแปรแต่ละคู่ เมื่อจัดตัวแปรอื่น ๆ ออกไปแล้ว ค่าดัชนีไกเซอร์-เมเยอร์-ออลคิน ควรมีค่าเข้าใกล้หนึ่ง ถ้ามีค่าน้อย แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรมีน้อยและไม่เหมาะสมที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบ

1.2 การสกัดองค์ประกอบขั้นต้น (Extraction of the Initial Factors)

เป้าหมายของการสกัดองค์ประกอบขั้นต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ คือ การแยกองค์ประกอบร่วมให้มีค่าน้อยที่สุด ที่สามารถนำค่าน้ำหนักองค์ประกอบไปคำนวณค่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ได้ค่าใกล้เคียงกับเมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ อันเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์กระบวนการสกัดองค์ประกอบนั้นคอมพิวเตอร์มีการคำนวณทวนซ้ำหลายรอบ เริ่มจากการตั้งสมมติฐานว่ามีองค์ประกอบเพียงองค์ประกอบเดียว แล้วนำค่าแพคเตอร์เมทริกซ์ไปคำนวณหาเมทริกซ์สหสัมพันธ์เปรียบเทียบกับเมทริกซ์ของข้อมูลเชิงประจักษ์ ถ้ายังมีความแตกต่างกันมากจะตั้งสมมติฐานว่ามีสอง องค์ประกอบ แล้วดำเนินการวิเคราะห์ใหม่เรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะได้เมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่คำนวณได้นั้นมีค่าใกล้เคียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์

Kim & Mueller (1978 : 12-29) วิธีสกัดองค์ประกอบแยกออกเป็น 6 วิธี คือ วิธีการวิเคราะห์ส่วนประกอบหลัก (Principle Component Analysis) การหาองค์ประกอบแกนหลักสำคัญ (Principle Axis Factoring) วิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Least Square Method) วิธีไลค์ลิฮูดสูงสุด (Maximum Likelihood Method) วิธีวิเคราะห์ภาพ (Image Analysis) และการหาองค์ประกอบแบบแอลฟา (Alpha Factoring)

1.3 วิธีหมุนแกน (Method Rotation)

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542 : 135-140) เทคนิคการหมุนแกนในการวิเคราะห์องค์ประกอบพัฒนาโดย L.L.Thurstone เมื่อ ค.ศ. 1947 Thurstone ได้พัฒนาวิธีการที่จะหมุนแกนอ้างอิงให้มีการจัดกลุ่มตัวแปร 3 วิธี คือ การหมุนแกนโดยใช้กราฟ (Graphic Rotation) การหมุนแกนโดยใช้วิธีวิเคราะห์ (Analysis Rotation) และวิธีการหมุนแกนเข้าสู่เมทริกซ์เป้าหมาย (Rotation to a Target Matrix)

1.4 การสร้างตัวแปรประกอบหรือสเกลองค์ประกอบ

Kim & Mueller (1978 : 42-46) เมื่อได้เมทริกซ์องค์ประกอบจากการวิเคราะห์องค์ประกอบหลังจากการหมุนแกนแล้ว จะมีการสร้างตัวแปรประกอบ หรือสเกลองค์ประกอบ ซึ่งวิธีการที่ใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับจำนวนองค์ประกอบมี 5 วิธี คือ ทดสอบนัยสำคัญ (Significance Test) การกำหนดค่าไอเกน (Eigen value Specification) ความสำคัญเชิงทฤษฎี (Substantive Importance) การทดสอบสกรี (Scree Test) และเกณฑ์การไม่แปรค่า (Invariance Criteria)

2. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis = CFA)

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542 : 150-151) เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ปรับปรุงจุดอ่อนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจได้เกือบทั้งหมด ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน มีความสมเหตุสมผลตรงตามความเป็นจริงมากกว่าในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ

วัตถุประสงค์ของการใช้ CFA มี 3 ข้อ เช่นเดียวกับ EFA ประการแรก เพื่อตรวจสอบทฤษฎีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ประการที่สอง เพื่อสำรวจและระบุองค์ประกอบ และประการที่สาม ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างตัวแปรใหม่ แต่เทคนิค CFA นี้สามารถใช้วิเคราะห์ข้อมูล โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นน้อยกว่าเทคนิค EFA เช่น ส่วนที่เป็นความคลาดเคลื่อนอาจสัมพันธ์กันได้

ขั้นตอนการใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบไม่ว่าจะเป็นเทคนิค EFA หรือ CFA มีขั้นตอนเช่นเดียวกันคือ การเตรียมเมทริกซ์สหสัมพันธ์ การสกัดองค์ประกอบขั้นต้น การหมุนแกน และการสร้างสเกลองค์ประกอบ ในการเตรียมเมทริกซ์สหสัมพันธ์ หรือเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ด้วย CFA นอกจากจะต้องเตรียมแบบเดียวกับ EFA แล้ว ยังต้องกำหนดข้อมูลของโมเดลและระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดลก่อนจะวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นการสกัดองค์ประกอบและการหมุนแกน เป็นการทำงานของคอมพิวเตอร์ และในขั้นตอนท้าย คือ การสร้างสเกลองค์ประกอบนั้นเป็นแบบเดียวกับเทคนิค EFA ดังนั้นจึงขอกกล่าวถึง ในส่วนที่แตกต่างกัน คือ การกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดล และการระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล

2.1 การกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดล CFA

โมเดลในตระกูล CFA มี 4 โมเดล คือ โมเดลการวัดองค์ประกอบเดี่ยวคอนเจเนอริค โมเดลการวัดพหุองค์ประกอบคอนเจเนอริค โมเดลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ และ โมเดลหลักลักษณะหลายวิธี ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้โมเดลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ ผู้วิจัยต้องสร้างโมเดลโดยมีทฤษฎีและหลักฐานการวิจัยที่เกี่ยวข้องสนับสนุน เมื่อได้โมเดล CFA แล้วจึงนำโมเดลมากำหนดข้อมูลจำเพาะเพื่อใส่เป็นข้อมูลให้โปรแกรมลิสเรลทำงาน ข้อมูลจำเพาะที่ต้องกำหนดตามเดลได้แก่ จำนวนองค์ประกอบรวม ค่าความแปรปรวน-ค่าความแปรปรวนร่วม ระหว่างองค์ประกอบรวมหรือค่าของสมาชิกในเมทริกซ์ PH ของโปรแกรม LISREL เส้นทางการอิทธิพลระหว่างองค์ประกอบ (K) และตัวแปรสังเกตได้ (X) หรือค่าของสมาชิกในเมทริกซ์ LX ของโปรแกรม LISREL และค่าความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วม ระหว่างเหอมความคลาดเคลื่อนของตัวแปรสังเกตได้ X หรือค่าของสมาชิกในเมทริกซ์ TD ของโปรแกรม LISREL

2.2 การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของ CFA

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542 : 153-156) สำหรับการวิเคราะห์โมเดล CFA และ โมเดลลิสเรลทุกชนิด การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดลมีความสำคัญต่อการประมาณค่าพารามิเตอร์ของโมเดล เพราะการประมาณค่าพารามิเตอร์ จะทำได้เมื่อโมเดลระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวพอดี ซึ่งหมายความว่า การแก้สมการหาตัวไม่ทราบค่า จะได้รากของสมการที่เป็นไปได้ค่าเดียว ถ้าประมาณค่าพารามิเตอร์โดยที่โมเดลระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวไม่ได้ จะได้รากของสมการที่ไม่มีความหมาย การระบุความเป็นไปได้ค่าเดี่ยวนี้นับเป็นสิ่งจำเป็นในการวิเคราะห์ด้วย CFA และ EFA มีลักษณะระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวพอดี ส่วน CFA การกำหนดเงื่อนไข แตกต่างกันไปตามโมเดลของแต่ละคน จึงเป็นหน้าที่ของนักวิจัยที่ต้องตรวจสอบเพื่อระบุความเป็นไปได้ค่าเดียว วิธีการตรวจสอบว่า โมเดล CFA ระบุได้ค่าเดียวหรือไม่เป็นการตรวจสอบตามเงื่อนไข 3 แบบ คือ เงื่อนไขจำเป็นของการระบุได้พอดี เงื่อนไขพอเพียงของการระบุได้พอดี และเงื่อนไขจำเป็นและพอเพียงของการระบุได้พอดี

2.3 การตรวจสอบความตรงของโมเดล CFA

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542 : 52-57) การตรวจสอบความตรงของโมเดล หรือ ตรวจสอบความกลมกลืนระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับโมเดลสมมติฐาน สามารถตรวจสอบจากค่าสถิติ 5 วิธี คือ

2.3.1 ตรวจสอบความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน และสหสัมพันธ์ของการประมาณ

ค่าพารามิเตอร์ (Standard Errors and Correlation Estimates) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรล จะให้ค่าพารามิเตอร์ ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน ค่าสถิติ และสหสัมพันธ์ระหว่างค่าประมาณถ้าค่าประมาณที่ได้ไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานมีขนาดใหญ่ และ

โมเดลการวิจัยอาจจะยังไม่พอดี ถ้าสัมพัทธ์ระหว่างค่าประมาณมีค่าสูงมากเป็นสัญญาณแสดงว่า โมเดลการวิจัยใกล้จะไม่เป็นบวกแน่นอน และเป็นโมเดลที่ไม่ดี

2.3.2 สหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (Multiple Correlations and Coefficients of Determination) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรล จะให้ค่า สหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์สำหรับตัวแปรสังเกตได้แยกทีละตัว และรวมทุกตัว รวมทั้งสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ของสมการโครงสร้างด้วย ค่าสถิติเหล่านี้ควรมีค่าสูงสุดไม่เกินหนึ่ง และค่าที่สูงแสดงว่าโมเดลมีความตรงค่าสถิติวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Measures) ค่าสถิติในกลุ่มนี้เป็นค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความตรงของโมเดลเป็นภาพรวมทั้งโมเดล

2.3.3 ค่าสถิติในกลุ่มนี้มี 3 ประเภท ถ้าโมเดลมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิง ประจักษ์แล้ว ค่าทางสถิติที่พิจารณาเป็นดังนี้

1) ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square Statistics) ถ้าค่าสถิติไค-สแควร์ มีค่าสูงมาก แสดงว่าฟังก์ชันความกลมกลืนมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือ โมเดลลิสเรลไม่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ถ้าค่าสถิติ ไค-สแควร์มีค่าต่ำมาก ยิ่งมีค่าใกล้ ศูนย์มากเท่าไร แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

Saris & Stronkhorst (1984 : 200 ; อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2542 : 21) เสนอว่า ค่าไค-สแควร์ ควรมีค่าเท่ากับ องศาอิสระสำหรับโมเดลที่มีความกลมกลืนกัน ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการใช้ค่าสถิติไค-สแควร์ ต้องใช้ด้วยความระมัดระวังตามข้อตกลงเบื้องต้น 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรภายนอกสังเกตได้ต้องมีการแจกแจงปกติ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลต้องใช้เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วม
3. ขนาดของกลุ่มตัวอย่างต้องมีขนาดใหญ่
4. ฟังก์ชันความกลมกลืนมีค่าเป็น 0 จริงตามสมมติฐานที่ใช้ทดสอบ

2) ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (Goodness-of-Fit Index=GFI) ดัชนี GFI จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0-1 และเป็นค่าที่ไม่ขึ้นอยู่กับขนาดกลุ่มตัวอย่าง และลักษณะการแจกแจงขึ้นอยู่กับขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดัชนี GFI ที่เข้าใกล้ 1.00 แสดงว่า โมเดลลิสเรลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3) ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness-of-Fit Index=AGFI) เมื่อนำดัชนี GFI มาปรับแก้ โดยคำนึงขนาดองศาอิสระซึ่งรวมทั้งจำนวนตัวแปรและขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ค่าดัชนี RMR เป็นดัชนีที่ใช้เปรียบเทียบระดับความกลมกลืนของข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลสองโมเดล เฉพาะกรณีการเปรียบเทียบโดยใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน ส่วนดัชนี GFI

และ AGFI สามารถใช้เปรียบเทียบได้ทั้งข้อมูลชุดเดียวกัน และข้อมูลต่างชุดกัน ค่าดัชนี RMR ยิ่งเข้าใกล้ศูนย์ แสดงว่าโมเดลลิสเรลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

2.4 การวิเคราะห์เศษเหลือหรือความคลาดเคลื่อน (Analysis of Residuals)

ประกอบด้วย

4.2.1 เมทริกซ์เศษเมทริกซ์ความคลาดเคลื่อน ในการเปรียบเทียบความกลมกลืน (Fitted Residuals Matrix) หมายถึง เมทริกซ์ที่เป็นผลต่างของเมทริกซ์ S และ Σ ถ้าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูล ค่าความคลาดเคลื่อนในรูปคะแนนมาตรฐาน ไม่ควรมีค่าเกิน 2.00 ถ้ายังมีค่าเกิน 2.00 ต้องปรับโมเดล

4.2.2 คิวพล็อต (Q-Plot) เป็นกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าความคลาดเคลื่อนกับค่าควอนไทล์ปกติ (Normal Quintiles) ถ้ากราฟมีความชันมากกว่าเส้นทแยงมุมที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบ แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

2.5 ดัชนีตัดแปรโมเดล (Model Modification Indices) ใช้เพื่อปรับโมเดลให้มีความกลมกลืนดียิ่งขึ้น ดัชนีตัดแปรโมเดลเป็นค่าสถิติเฉพาะสำหรับพารามิเตอร์แต่ละตัวมีค่าเท่ากับค่าไคสแควร์ที่จะลดลง เมื่อกำหนดให้พารามิเตอร์ตัวนั้นเป็นพารามิเตอร์อิสระ

การทดสอบความแตกต่างของโมเดล การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรล ผู้วิเคราะห์สามารถเปรียบเทียบโมเดลที่กำหนดตั้งแต่สองโมเดลขึ้นไป ถ้ารูปแบบเหล่านั้นเป็นรูปแบบหนึ่งอยู่ภายใต้ (Nested) อีกรูปแบบหนึ่ง การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างโมเดลทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่นิยมใช้ได้แก่ การหาค่าไคสแควร์ และผลต่างขององศาอิสระ โดยการเปรียบเทียบผลต่างของค่า ไค-สแควร์ ที่ได้จากการเปิดตารางด้วยค่าผลต่างขององศาอิสระนั้น ถ้าผลต่างของค่า ไค-สแควร์ สูงกว่าค่าวิกฤต แสดงว่า มีความแตกต่างระหว่างรูปแบบเกิดขึ้น

ผลการวิเคราะห์โมเดล CFA ด้วยโปรแกรมลิสเรล มีดังนี้

1. เมทริกซ์ LX ซึ่งเป็นค่าประมาณพารามิเตอร์น้ำหนักองค์ประกอบพร้อมด้วยค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน และค่าสถิติ t
2. เมทริกซ์ PH ซึ่งเป็นเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ กรณีนี้กวีจีย กำหนดโมเดลให้องค์ประกอบเป็นอิสระต่อกัน ค่าพารามิเตอร์นอกแนวทแยงในเมทริกซ์ PH จะมีค่าเป็นศูนย์ทั้งหมด
3. เมทริกซ์ TD ซึ่งเป็นเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมของเทอมความคลาดเคลื่อน และค่ากำลังสองของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ ในกรณีที่ความคลาดเคลื่อนไม่สัมพันธ์กันเมทริกซ์ TD จะเป็นเมทริกซ์แนวทแยง และค่าพารามิเตอร์รวมกับกำลังสองของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเป็นหนึ่ง นอกจากนี้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็นตัวบอกค่าความตรงของตัวแปรอีกด้วย

4. ค่าดัชนีตรวจสอบความตรงของโมเดล CFA แบบต่าง ๆ รวมถึงการวิเคราะห์เศษเหลือ และกราฟเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐาน ค่าดัชนีวัดด้วย ไค-สแควร์มีค่าต่ำ และเส้นกราฟเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐานกับควอนไทล์ปกติ จะมีความชันกว่าเส้นทแยงมุม จึงสรุปได้ว่า โมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

5. เมทริกซ์คะแนนองค์ประกอบ เป็นเมทริกซ์ที่นำไปใช้ในการสร้างสเกลองค์ประกอบ

2.6 ข้อตกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ

สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ มีข้อตกลงเบื้องต้น (Stevens. 1992 : 174 ; Tabachnick & Fidell, 2001 : 137 ; Munro. 2001 : 309 ; อ้างถึงใน เพชรน้อย สิ่งช่างชัย. 2549)

2.6.1 ตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบ ต้องเป็นตัวแปรที่มีค่าต่อเนื่อง หรือมีค่าในมาตราระดับช่วง (Interval scale) และมาตราอัตราส่วน (Ratio scale) เนื่องจากการวิเคราะห์องค์ประกอบ ตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบควรมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

2.6.2 ตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบ ควรมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในระดับสูง ($r = 0.30 - 0.70$) รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและตัวแปรที่อยู่ในรูปเชิงเส้น (linear) เท่านั้น

2.6.3 จำนวนตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบ ควรมีจำนวนมากกว่า 30 ตัวแปร

2.6.4 กลุ่มตัวอย่าง ควรมีขนาดใหญ่และควรมีมากกว่าจำนวนตัวแปร ซึ่งมักมีค่าถ้ามักมากกว่าก็เท่า มีบางแนวคิดที่เสนอแนะให้ใช้จำนวนข้อมูลมากกว่าจำนวนตัวแปรอย่างน้อย 5 – 10 เท่า หรืออย่างน้อยที่สุด สัดส่วนจำนวนตัวอย่าง 3 ราย ต่อ 1 ตัวแปร

2.6.5 กรณีที่ใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principle component analysis) ตัวแปรแต่ละตัวหรือข้อมูล ไม่จำเป็นต้องมีการแจกแจงแบบปกติ แต่ถ้าตัวแปรบางตัวมีการแจกแจงเบ้ค่อนข้างมาก และมีค่าต่ำสุด และค่าสูงสุดผิดปกติ (Outlier) ผลลัพธ์ที่ได้อาจจะไม่ถูกต้อง

2.7 ข้อจำกัดและปัญหาของการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ

2.7.1 ข้อจำกัดเรื่องจำนวนตัวอย่าง เนื่องจากการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบต้องใช้จำนวนตัวอย่าง (Sample size) จำนวนมาก หากใช้ตัวอย่างน้อยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จะต่ำ การประมาณจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบมีหลายแนวคิดสามารถสรุปตามแนวคิดของนักสถิติ ดังตารางที่ 20

ตารางที่ 20 แสดงแนวคิดการใช้ขนาดตัวอย่าง สำหรับการใช้สถิติวิเคราะห์องค์ประกอบ
ในการวิจัย

แนวคิดการใช้ขนาดตัวอย่าง สำหรับการใช้ สถิติวิเคราะห์องค์ประกอบในการวิจัย	เสนอแนะขนาดตัวอย่าง (n) และเหตุผล
<p>1. พิจารณาการใช้ขนาดตัวอย่างสำหรับ วิเคราะห์ องค์ประกอบอย่างเดียว</p> <p>1.1 คอมเลย์และลี (Comrey & Lee, 1992)</p> <p>1.2 ตามกฎหัวแม่มือหรือกฎอย่างง่าย (Rule of thumb)</p>	<p>1. ได้เสนอแนะขนาดตัวอย่างดังนี้</p> <p>1.1 จำนวน 50 ราย ถือว่า แย่มาก (very poor)</p> <p>1.2 จำนวน 100 ราย ถือว่า ไม่ดี (Poor)</p> <p>1.3 จำนวน 200 ราย ถือว่า พอใช้ได้ (Fair)</p> <p>1.4 จำนวน 300 ราย ถือว่า ดี (As a good)</p> <p>1.5 จำนวน 500 ราย ถือว่า ดีมาก (As excellent)</p> <p>2. การวิเคราะห์องค์ประกอบควรมีขนาด ตัวอย่างอย่างน้อย 300 ราย</p>
<p>2. การใช้ขนาดตัวอย่างขึ้นอยู่กับจำนวน องค์ประกอบที่ต้องการวิเคราะห์</p> <p>2.1 ถ้าการวิจัยนั้นมีจำนวนองค์ประกอบ น้อย (2-3 องค์ประกอบ) และ/หรือมีค่าน้ำหนัก องค์ประกอบต่ำมาก</p> <p>2.2 กรณีมีจำนวนองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ หรือมีค่าน้ำหนัก องค์ประกอบมากกว่า 0.6 หรือ</p> <p>2.3 จำนวนองค์ประกอบมีเท่ากับ 10 องค์ประกอบหรือน้ำหนักองค์ประกอบ น้อยกว่า 0.4</p> <p>2.4 การวิจัยนั้นมีจำนวนองค์ประกอบน้อย (2 - 3 องค์ประกอบ) และ/หรือมีค่า น้ำหนัก องค์ประกอบต่ำมาก</p>	<p>1. ขนาดตัวอย่างแค่ 150 รายก็เพียงพอ</p> <p>2. ไม่จำเป็นต้องระบุจำนวนตัวอย่าง</p> <p>3. ตัวอย่างควรมีมากกว่า 150 ราย</p> <p>4. ขนาดตัวอย่าง ควรมีอย่างน้อย 300</p>

จากตารางที่ 20 เป็นการสรุปเกี่ยวกับการใช้ขนาดตัวอย่าง สำหรับการวิเคราะห์
องค์ประกอบจากหลายแนวคิด แต่ทั้งนี้นักวิจัยควรใช้ขนาดตัวอย่างให้สอดคล้องกับหลักการคิดขนาด
ตัวอย่างตามหลักสถิติ นั่นคือ ขนาดตัวอย่างต้องมีความเป็นตัวแทนของประชากรที่ศึกษา ข้อจำกัด

เกี่ยวกับระดับข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ข้อมูลต้องมีระดับการวัดประเภทมาตราวัดอันดับ (Interval scale) และมาตราอัตราส่วน (Ratio scale) ส่วนตัวแปรที่มีระดับการวัดแบบกลุ่ม นักวิจัยต้องทำให้เป็นตัวแปรหุ่น (dummy variable) เสียก่อน นอกจากนี้ลักษณะข้อมูลต้องมีการกระจายเป็นโค้งปกติ

2.7.2 ปัญหาการวิเคราะห์องค์ประกอบมี 3 ประเด็น ดังนี้

1) การวิเคราะห์องค์ประกอบไม่มีตัวแปรตาม ซึ่งแตกต่างกับการทดสอบสถิติ การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุแบบปกติ สถิติการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก สถิติการวิเคราะห์จำแนกประเภท และการวิเคราะห์เส้นทาง ดังนั้น สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ จึงไม่สามารถใช้แก้ปัญหา การวิจัยที่ต้องการหาตัวทำนายได้

2) ขั้นตอนการสกัดองค์ประกอบไม่สามารถระบุจำนวนรอบของการสกัดได้ ดังนั้นหลังจากขั้นตอนการสกัดองค์ประกอบนักวิจัยจึงไม่สามารถระบุจำนวนรอบของการสกัด องค์ประกอบได้ว่ามีกี่รอบจึงจะพอดี

3) ในปัจจุบันการวิจัยที่ต้องการทดสอบเพื่อลดจำนวนตัวแปร มีเพียงสถิติ การวิเคราะห์องค์ประกอบเท่านั้น เนื่องจากสถิตินี้สามารถรวมตัวแปรหลาย ๆ ตัวให้อยู่ใน องค์ประกอบเดียวกัน และทำให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษา โดยการหาค่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) ของตัวแปรที่ละคู่ แล้วรวมตัวแปรที่สัมพันธ์กันมากไว้ใน องค์ประกอบเดียวกัน หลังจากนั้นจึงสามารถวิเคราะห์ถึงโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปร ต่าง ๆ ที่อยู่ในองค์ประกอบเดียวกันได้ ดังนั้น เมื่อนักวิจัยต้องการวิเคราะห์ให้ได้ผลการวิเคราะห์ ดังกล่าวข้างต้น จึงมีสถิติให้เลือกใช้เฉพาะสถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบเพียงตัวเดียว แต่ยังไม่ มีวิธีการทางสถิติวิธีอื่น ๆ จึงทำให้นักวิจัยต้องเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทั้ง ๆ ที่วิธีนี้มี ข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น

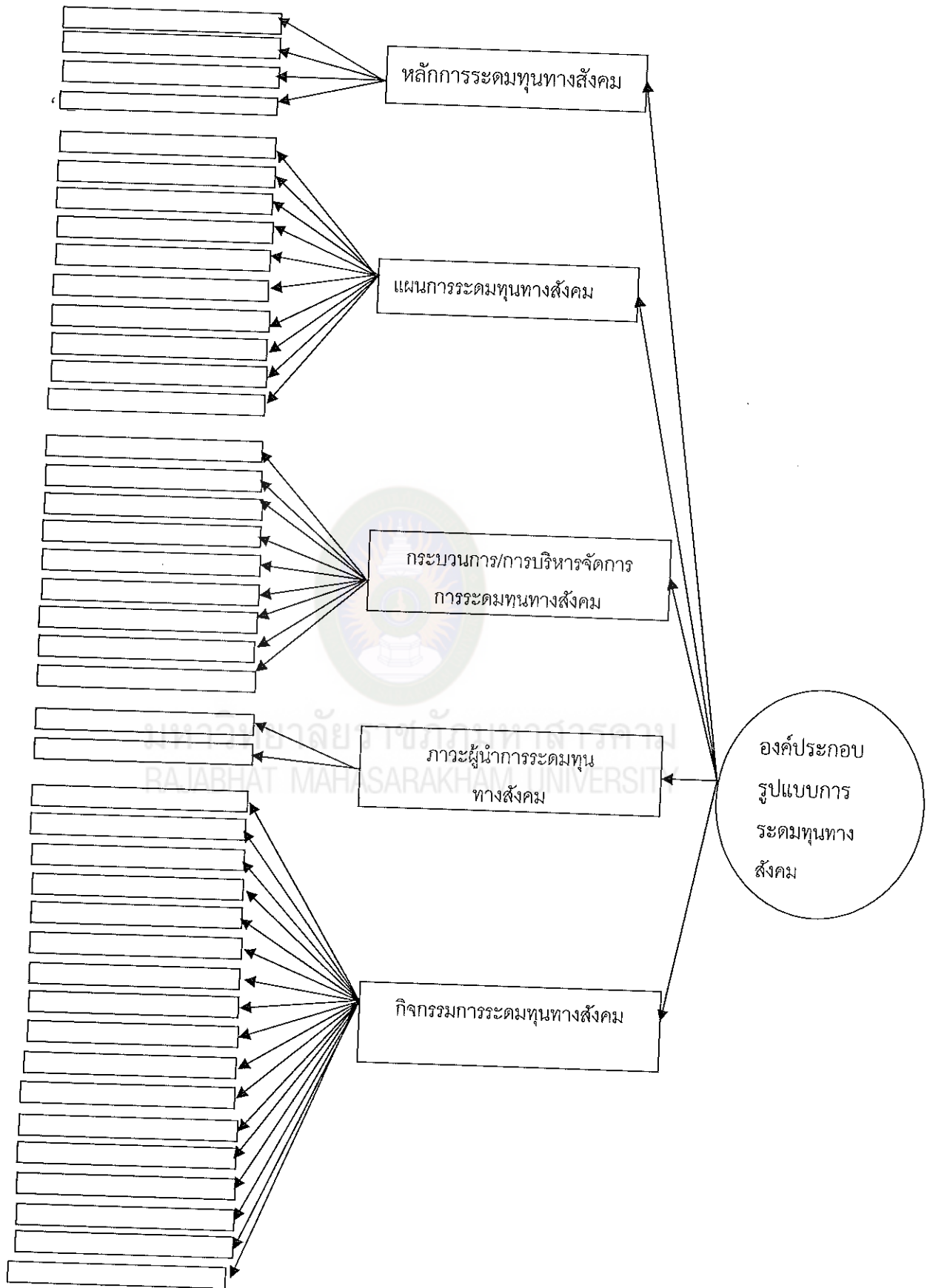
2.8 การสังเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

การวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการระดมทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของ โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันในระยะที่ 2 ดังนี้ 1) การสังเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันจากการศึกษาเอกสาร และ 2) การสังเคราะห์ องค์ประกอบเชิงยืนยันจากการศึกษาบริบทจริง ซึ่งการสังเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันจาก การศึกษาเอกสารนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียด ดังนี้ (1) แนวคิดเกี่ยวกับทุน ได้แก่ ความหมายของทุน ประเภทของทุนและทุนทางสังคม (2) แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน ได้แก่ ความหมายของการระดมทุน หลักการของการระดมทุน องค์ประกอบพื้นฐานของการระดมทุน ทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทุน เครื่องมือที่ใช้ในการระดมทุนของ

องค์การสาธารณประโยชน์ กฎในการระดมทุน (Rules in fund-raising) จริยธรรมในการระดมทุน (Ethical in fund-raising) ปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการระดมทุน และแนวทางการระดมทุนที่ประสบผลสำเร็จ (Roadmap to Fundraising Success) (3) แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ ได้แก่ ความหมายของรูปแบบ ประเภทของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ การสร้างและพัฒนารูปแบบ และการตรวจสอบรูปแบบ (4) บริบทโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเลย เขต1 ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนขนาดเล็ก และทิศทางการบริหารโรงเรียน (5) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) (6) การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) และสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบเชิงยืนยัน ขององค์ประกอบรูปแบบการระดมทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาการศึกษา ของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเลย เขต1 ในระยะที่ 2 ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบและ ตัวชี้วัด 42 ตัวชี้วัด ดังแผนภาพที่ 12

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 12 การสังเคราะห์ประกอบเชิงยืนยันในระยยะที่ 2 ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 42 ตัวชี้วัด